Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

In This Issue:

JOE SOLVEY – EFFECTS OF ANTI-SEMITISM 1

NIEL HIRSCHSON – ANATOMY OF ANTI-SEMITISM 2

BORIS SMOLAR – INTEREST IN YIDDISH 5

YITZHOK KAHN – ABRAHAM REISEN (Centenary of Birth) 6

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia No. 3 [4] July 1976

The World is yours to discover

with

"ASTRONAUT"

There are so many holidays to ALL PARTS OF THE WORLD and Astronaut Travel Service has some excellent programs to take you to beautiful places. Such as the exotic EAST with bustling cities, colourful street stalls. And unbeatable duty free goods. There's Singapore for 10 days from only $504.30*. Or 14 days Singapore, Java and Bali from only $727.10*. And you can choose from many other holidays.

Astronaut also entices you to the Pacific to swaying palms, beautiful beaches and golden sands. The Pacific offers you the holiday of your life. How about 10 days, 7 nights in Sunny Honolulu from as low as $563.60 out of Sydney. And that's only ONE idea.

As for Europe, there are great opportunities for you to enjoy London's exciting pace of life. Then sail into your dreams and head off to Italy, France, Austria — Europe is at your disposal. Just think of it! 20 days in London and Europe from only $1,063.00*. And there's more just like it.

Contact Astronaut Travel Service for further details

*Prices from Sydney and Melbourne. All fares subject to variation.

Astronaut Travel Service Pty. Ltd.

MELBOURNE
18th Floor, M.L.C. Building,
Cnr. Collins & Elizabeth Streets,
Telephone: 62-0041

SYDNEY
4th Floor, Piccadilly Court,
222 Pitt Street,
Telephone: 266-102

EFFECTS OF ASSIMILATION

by J. SOLVEY

The holocaust in Europe has not only decimated the Jewish communities there, but it has been largely responsible for the complete regrouping of Jewish settlements all over the world. The process or regrouping started well before the holocaust, but it was slow, progressed by the process of attrition rather than by design.

The process started when, as a result of emancipation, assimilation began to penetrate further and further into Jewish communities in Europe, particularly into the small settlements in Eastern Europe.

Until the evolvement of assimilation a Jew could 'survive' even in the smallest community. A sole Jew in a Polish village — a Yishuvnik — could maintain his Jewishness without any visible strain. Although his children had as playmates Christian children, there was no hint of them marrying out. For Yom-Tov he would assemble his family and go to the nearest shtetl, to take part in the festivals. He would find the marriage partners for his children and continue to live as a Jew amongst Gentiles. This type of Jew could exist not only through unlimited devotion to his religion, but also because of other barriers such as language and type of occupation.

PARTIAL ASSIMILATION

Even partial assimilation has broken through all these hurdles and left the isolated Jew exposed to its full attack. A very good example can be found here in Australia. It has been statistically assertained that starting with figures of Jewish settlement in Australia in the eighties of the last century, the numbers of Jews in Australia in the forties of this century, should have been two hundred thousands. Yet prior to World War II, the total Jewish population in Australia was less than forty thousand.

These very significant figures are the result of the inability of a single Jew (or even a couple of families) to withstand the onslaught of assimilation. He was forced to adapt himself to local conditions. The Australian Yishurnik, usually the storekeeper, could not prevent his children from marrying out. You will find today many Australians who have at least one Jewish grandparent. There are still today single Jewish families surviving in a country town, pretending not to be Jewish.

It is quite obvious by now that in the 'free countries' Jews cannot survive in small settlements. Only Jewish communities of considerable size have the necessary strength to stand up to to the temptation of assimilation.

TO SURVIVE

The modern Jew requires not only a synagogue to survive as a Jew, he needs also a Jewish school, social amenities, such as clubs, sports organizations and some purely Jewish activities. These can only be had if the community is large enough to procure them. Thus the disappearance of small communities started before the holocaust.

The best example of this process started before the advent of Hitler in the Argentine. After a comparatively good start the villages, created by settling Russian Jews on Argentinian soil, became affected by the same 'disease'.

The young generation showed very little enthusiasm to stay on the land, they went to town in the literal meaning of the word. Even without the holocaust the trend was already in full swing. And then came Hitler!

DESTRUCTION

The extermination of the Jews, as conducted by the Nazis, started even before the creation of ghettos. The destruction of the small Jewish communities was only continued by Hitler's stooges. Latvians, Lithuanians, Ukrainians, etc., who carried out the butchery of East European country town Jews before the Germans had occupied these places.

And when Germany was defeated (as far as the Jews were concerned this could hardly be termed as defeat), there was no return back to the old shtetl. Not only was there no 'home' to return to, but it was dangerous to do so, because

of the 'locals' who succeded to acquire Jewish wealth and would not give it back. There was no protection for the 'survivors' in the country towns. Those who survived were determined to stay alive and went to the big cities (and to more security). Thus in post World War II, Jewry found itself concentrated mainly in big cities, leaving the country side 'Juden Frei'!

This trend continues to this very day. The danger undoubtedly facing us is the concentration of the Jews in one narrow domain, that of the middle class. The Jews are mainly professionals, doctors, lawyers, economists or merchants in their various branches. Academic careers will be swamped by the Jews, and this in turn will produce animosity of the Gentiles professionals, as soon as they realise that their competitors are Jews.

INVERTED MIGRATION

In spite of the loss of six million Jews, post-war Jewry is more anomalous (the inverted pyramid) than before World War II. We are even more exposed to the dangers of head-on collisions in the fight for positions in the professional field. This cannot be averted by the 'inverted migration', i.e., moving from place to place. It will therefore be necessary to 'syphon' off to Israel considerable numbers of the Jewish surplus academics.

Slow as the process may be, it will nevertheless become a continuous stream which will ease the pressure in the Diaspora and at the same time feed Israel's need for manpower. And above all, maybe, slow down the process of assimilation.

ANATOMY OF ANTI-SEMITISM

by NIEL HIRSCHSON

Sometimes towards the end of the 19th century a journalist invented the term *anti-semitism.* It soon achieved a fairly wide currency, signalling also a renewal of modern anti-Jewish sentiment. This was no accident, for Jewish influence and power as such was then probably at its lowest ebb. Those were the decades that produced the Dreyfus Case in France, the Protocols of the Elders of Zion forged in Russia, pogroms, the foundation of anti-semitic societies in Germany, and countless other expressions of fashionable and infectious hostility towards Jews.

Pamphlets on the subject were circulated, books written, men, women and children inculcated with its doomsday message; art, literature, science, music and even chess were assessed in terms of its directives. Soon responsible people became alarmed at the prospect of their social fabric being irreparably damaged. The church tried halfheartedly to dissociate itself from the whole business, but even the New Testament seemed to sanction an adversary interest in Jews.

So, the misbegotten library of anti-semitism kept growing, authored by a variegated body of writers, some of considerable talent, including Hilaire Belloc, Madison Grant, Gobineau, Houston, Stewart Chamberlain, Otto Weininger, even Karl Marx, and countless others. Widely circulated and publicised through the press and later the radio, anti-semitic writings in fact betrayed the growing hysteria of a Europe alarmed and confused by unforeseen change.

Of course, a recurrent frenzy like anti-semitism is by no means a unique phenomenon. If it does not manifest itself in Witch Mania, or a crazed obsession with the philosopher's stone, it can emerge as Tulipomania, a belief in miraculous curds, a terrified expectation of the 'approaching day of judgement', a search for relics, a fear of haunted houses or the 'tokolosh', a love of duelling, poisoning, anarchism, assassination and random terrorism.

A EUPHEMISM

The anti-semitic phenomenon in particular did not begin in the 19th century, nor did the term imply hostility towards semites in general. A euphemism, it was specifically directed at Jews, as is anti-Zionism today. In some instances it became a kind of password for disorientated Europeans seeking a basis for fellowship in a world where the ideas of yesteryear seemed to have become irrelevant.

Finally, anti-semitism reached its climax in

World War II, at which juncture its primitive and occult nature was clearly disclosed through the ritual murder perpetrated to placate the inscrutble forces of modern history and reality. Auschwitz, Treblinka, Maidanek became places where human beings, mostly Jews, were dehumanised, then transformed into vermin, and finally put into gas chambers and furnaces in accordance with an official extermination programme organised along industrial lines, but more suited to the paleolithic age than to the postures of the 20th century.

NAZI PROGRAMME

The defeat of the anti-semitic monstrosity, however, brought only a lull to the enterprise. Ukrainians and Arabs among others who had supported the Nazi programme bided their time, and finally came to light again in the present decade in which they estimated that circumstances favoured a renewal of the programme. Russia led by an Ukrainian and Egypt by an ex-supporter of the Nazis, joined forces for a while and succeeded in pushing through a United Nations resolution ratifying the anti-semitism of yesteryear as anti-Zionism today.

But this very brief sketch of modern anti-semitism as an example of crowd madness cannot really enable us to deal with it, or even just grasp its essence, for unlike similar madnesses it has a persistence which puts it into a somewhat different category.

We must rather look at it from another angle, and begin our analysis with the observed fact that defeated and helpless people often become victims of atrocity. Foreign soldiers finding civilians at their mercy have been known to commit shocking crimes in an excess of triumphant hysteria.

Nevertheless, the Jews were not a defeated people in Europe, in the sense that a Jewish army had fought European soldiers. In fact there is no record at all of Jews having fought as Jews in a Jewish army in any kind of military action in Europe. At least in this respect the delusions of anti-semites seem among other things basically irrelevant to the problems of Europe.

Obviously we are not dealing with an ordinary outbreak of popular mania, nor with the fairly standard type of inter-group hostility, such as one might encounter between the Irish and the English, or between the Germans and the French. On the other hand, it has been argued that anti-semitism goes back to earliest antiquity, that it is perhaps ineradicable, and that evidence for this view can be found in ancient records.

Actually this is quite untrue, for the expressions of an earlier day of dislike directed at Jews are just about counterbalanced by expressions of esteem from non-Jews. Furthermore, as it must by now be obvious, anti-semitism is not simply an expression of dislike or animosity, nor can we simply categorise it as a fairly common manifestation of inter-group conflict.

MODERN ANTI-SEMITISM

At least one thing argues against such a conclusion. Modern anti-semitism, with its Protocols of the Elders of Zion, its *Mein Kampf*, its countless pamphlets and documents amounts to a kind of world outlook, a kind of religion or philosophy. The expression of a bankrupt consciousness clinging to the negativities of another age, it is also a coherent doctrine in some respects, for it explains everything that happens in terms of something relatively familiar, the Jew. Anti-semitism, for those who have lost their sense not only of direction but proportion as well, is actually a means of assessing the world around them. That it only compounds confusion in a way that is nothing if not diabolical is beside the point. In the final analysis, it provides an answer of sorts to many if not all problems. Moreover, it shifts responsibility for most of our troubles to the Jew. That is to say, the solution of our cardinal difficulties requires that the Jew must cease to exist.

And it is this doctrine which clearly identifies anti-semitism, and is its core. But this doctrine is not something that emerged mysteriously out of the fogs of the past. Rather, it has a beginning in a particular time and place.

First, it is highly significant that no ancient or pagan writer ever called for the elimination of Jewish people as the solution to man's misfortune. Nor has any hostile writer of antiquity tried to explain the workings of universal human society in terms of the Jewish character. Such

an idea would have been laughable, for the Jews were scarcely known outside of Judea and feelings among those who knew them were just about evenly divided.

In short, if we are to trace the origins of anti-semitism we must uncover the first manifestation of a developed and coherent, if mistaken, doctrine that the world's difficulties are bound up with the Jewish people, with what they do or do not do.

Such a doctrine did first appear in outline, after Jewish defeats in two serious wars, in the year 70 C.E. and in 132 C.E., the years respectively of the fall of the temple and the defeat of Bar Kochba. We are now in a position to suspect that anti-semitism arises out of Roman history and that it entered the West, like the Roman alphabet and Roman law, as a historical legacy, from another time, another people and under almost forgotten circumstances.

The first known document which clearly and coherently calls for the dismantling of Jewish identity as an answer to man's distress is known as the Book of Acts. Addressed to a Roman nobleman, it carefully records those attributes of Jewish consciousness and history which are to be called into question. Torah, circumcision, Messianic expectation are all not merely nullified, but presented as an obstacle to world salvation.

But this startling document, written in terms of Roman requirements, is no mere statement of hostility towards Jews, but a carefully formulated programme obviously intended to follow up the Roman military triumphs of the years 70 and 132 C.E.

That is why this book does not represent a passing fad, nor was its publication simply an event of the day, soon to be forgotten. In fact, the Book of Acts became part of the official scripture of Rome in the 4th century.

But a knowledge of the beginnings of anti-semitic teachings does not necessarily enable us to deal with its modern manifestations. It does, however, provide us with a clear idea of what it is, with an ability to recognise it, although we must also recognise that the present has overtaken the past and now has an independent momentum of its own.

It enables us to see how it perpetuates itself and justifies itself. Above all, it also shows us that anti-semitism brought not only the madness of the Kristalnacht to Germany, but defeat as well in World War II.

Moreover, although the gas chambers and furnaces of Auschwitz consumed Jews, vast numbers of non-Jews perished there as well, though for the latter and their descendants no one speaks with any kind of real thought or concern. They have become engulfed by the silent grave.

And it is here that our task as Jews becomes clear, namely to represent man and the spirit of life. Today the anti-semitic scourge touches us, tomorrow the world. Faceless men in secret places quietly plan another Holocaust for both Jews and non-Jews, knowing they can rely upon the frenzy that seizes the human spirit in dark days and the deadly silence that comes after.

— Acknowledgement to *Jewish Affairs*.

Robert Rex Clothing

Leading Manufacturers of Men's Highest

Quality Top Coats and Raincoats

4th Floor

360 LITTLE BOURKE ST., MELBOURNE

Phone: 67-2206, A.H.: 97-6949

Robert Rex Clothing

4th Floor

360 LITTLE BOURKE ST., MELBOURNE

הויפּט פאַבריקאַנטן פון העכסטער קוואַליטעט

מענער אויבערמאַנטלען
און רעגנמאַנטלען

טעלעפאָן 67-2206, נאָך די אַרבעט-שעהן 97-6949

INTEREST IN YIDDISH

by BORIS SMOLAR

The Yiddish language – the origin of which goes back to the earliest Ashkenazic communities of the Jewish people on the Rhine some 1000 years ago – is now becoming more and more a prestige language in the United States. Its acceptance in the academic world is becoming wider with every year.

One finds now an increasing number of scholars studying Yiddish not only as a language but also as a source of Jewish cultural, economic and social life of about 30 generations of Jews in the various countries of their dispersion. The number of Yiddish literary works being translated into English, and published by modern American publishing houses, is growing and attracting more and more interest on the part of American-born Jews who never learned to read Yiddish. Among the translated works is the *Tzeenah U-Reenah* – the Biblical book in Yiddish which was written in the 16th Century primarily for women who did not understand Hebrew. This 400-year-old Yiddish book popular among women, was translated by Norman Gore, a scholar-priest of the Episcopal Church in Atlanta, Georgia.

The U.S. government is aiding in the preservation of Yiddish as a language and a source of Jewish history and culture. Through its National Endowment for the Humanities it has been financing during the years some projects of the YIVO Institute for Jewish Research. Now it has awarded $75,000 for the *Great Dictionary of the Yiddish Language* as an outright gift. At the same time, it offered to increase this award by $149,200 on condition that a half of this sum be matched by private and institutional donations by February 29, 1976.

The interest that the U.S. government has in helping the publication of the *Great Dictionary of the Yiddish Language* – which is to appear in 13 volumes, the fourth of which is now in print – testifies best to the quality of this monumental project. The dictionary has been acclaimed by national Jewish personalities and experts in lexicology.

The National Endowment offer to increase its award by $149,200 on a "matching funds" basis comes at a time when the group engaged in carrying out the dictionary project faces an acute financial crisis. Its financial situation will become even more desperate should the group not succeed in securing from private and institutional sources the donations needed to match the National Endowment's generous offer.

AN ENORMOUS TASK

The Great Dictionary of the Yiddish Language is not an ordinary dictionary. Its scope is encyclopedic. It does not limit itself to definitions of words; it provides also the derivation of each word, the region where the word originated, the various dialects. It records and processes every Yiddish word of every time and clime – from the earliest communities in the 10th Century along the Rhine and Danube to the Yiddish-speaking communities of all continents today.

In addition to the usual linguistic and semantic history of a word – and to an exhausting listing of precise interpretations for all possible meanings of this word – the dictionary also documents the word with proverbs and citations containing the word, to show cultural, religious, social and political developments and/or characteristics of the Jewish way of life. It also brings in all the words from other languages adopted by Jews in their Yiddish conversations through the ages, including Hebrew words and expressions that became part and parcel of the Yiddish language.

At its present stage, the dictionary is already considered worthy of comparison with the best all-inclusive dictionaries in modern lexicography. When completed, it will have more than 200,000 words, testifying to the richness of the Yiddish language as compared with other languages. Some large European nations – like France, Russia, Spain and Italy – have only from 140,000 to 210,000 words in their languages.

Hundreds of collaborators in many countries

have voluntarily helped the editors of the dictionary — Judah A. Joffe and Yudel Mark — in the assembling of this huge collection of words. None received remuneration except the office staff. Even the editors worked without any remuneration. To them it was a labour of love and of preservation of an exhaustive inventory of the lexical wealth of historical dimensions of the Yiddish language. Prof. Nathan Susskind, director of the Department of Jewish Studies of the City College of New York, who is the co-editor and principal investigator of the dictionary, similarly works without remuneration.

URGENT PROBLEMS

To undertake such an enormous task like the publication of *The Great Dictionary of the Yiddish Language* would have taxed the resources of any established academy in any country. The Yiddish Dictionary Committee which seeks support from foundations, organisations, synagogues, and individual friends of Jewish culture, is having no easy task.

In addition to the financial problems which the dictionary faces, it also faces the problem of the diminishing of Yiddish linguists and authorities on Yiddish. Many of its collaborators have perished in the Holocaust. The surviving few are very young; when they will retire from active participation in the project there will be no one to assemble, classify and interpret the linguistic and cultural riches which comprise the treasure-trove of Yiddish.

The urgency to complete the project while lexicographers who are native experts are still available is, therefore, emphasised by the New York City College which takes an interest in the project. The college has established an Institute for Yiddish Lexicography to help prepare the dictionary, with Prof. Susskind as rector. The college also encouraged the Hebrew University in Jerusalem to join as co-sponsor of the dictionary project.

Neither the Hebrew University nor City College are able to underwrite the dictionary's total budget. The gift this year coming from the National Endowment for the Humanities is of very great assistance. However, the full sum of the generously offered award will never be obtained unless a part of it is matched by private contributors. The future of the entire dictionary project may depend on such contributions this year.

— Acknowledgement to *Jewish Affairs.*

ABRAHAM REISEN

CENTENARY OF HIS BIRTH

A few years before he died a collection of Abraham Reisen's poems appeared in a one-volume edition, sixty years of creative achievement (1891-1951) in one book; 700 poems and songs. If we add his numerous stories and sketches, it gives us a rich store of work by a Yiddish poet of the Peretz generation, one of the first, after our classics — a man who influenced Yiddish literature over a period of many years, and left his mark on the younger men who followed him.

But Reisen hadn't much luck with our literary critics. They dismissed him as shallow, and too realistic. He argued that though his stories appear realistic they are not only lyrical but also symbolic. As for being shallow, that was a quality found more often in the complex writings, while depth is found in simplicity, as we see in Scholem Aleichem.

Reisen's work must be approached with the measure of being the first stage in Yiddish poetry, and the role played in it at that time by the ordinary simple Jewish man of the folk. Reisen came to him as a deeply ethical person, sometimes with a soft-hearted humour, under which shone the light of a man with great compassion. His 'leitmotiv' was to look for human values in quiet nameless people, to elevate the simple to the all-human character of the unknown heroes. He planted the quiet heroism of the non-heroes, planted it like a banner in his work. He did not idealise. He produced them in a kind of realistic innocence and modesty and simplicity, with a lyrical tenderness.

There is no doubt that Reisen is the singer of compassion, of pity for the poor and the weak, for those who are wronged, who suffer from injustice. Not to cover up and hide their pain and sorrow with romantic screens, but to bring them comfort and solace, to strengthen their belief in life and in man. This he held to be his mission.

Reisen had an eye for the smallest, the unconscious movements of the human soul, and an ear to capture its flimsiest silences. And with all this, a warm heart open to human kindness. Remember how Zorach in *Old Time Folk* hides his grief from his wife over the loss of his last few saved groshen in the fire in the town's rich man's house. Like a lightning conductor he drew to himself all the worry over what had happened, pretending to his wife that he had previously withdrawn his money. "And lying in bed Zorach felt happy that his wife doesn't know that the money was still in Grunim's house. It would have made her miserable."

Reisen lets the dream of his quiet people go in stockinged feet; wherever possible he holds back the clash between dream and reality, even though his effort is not always successful. Lisa, in *The Gypsy* sees that, after the fancy dress ball when she is taking off her gypsy costume, sobering up from the intoxication of the carnival night. But the very attempt by Lisa to break out of the drab surroundings, the dream of all the Lisas to be different, that alone is enough to bring a lyrical outburst from the poet, trying to find in his little people a glimmering of individualism. True enough, individualism too with Reisen is social. The individual is not an independent person, standing by himself. He is one of the people. But Reisen wants to show him as he is, with his own face, with some characteristic feature, which will gladden the Lisas, will uplift them, and free them from dejection. Longing for something, even if you are not clear what it is you long for, is in itself positive. So Reisen seeks a poetic expression for the longing in the heart: "Inside, the ruin is full of mysterious sounds, songs, quiet weeping; and the soul is full of longing. It wants something which has no name."

* * *

From his earliest childhood years in Lithuania Reisen had encouraged human wickedness, social and national wrongs which influenced his work:

How do I come to sing? How would I know?
The way to the fields through Gentiles and
dogs and to go.

So he can't take delight in natural beauty and leave his people petrified with grief and sorrow. He looks into their homes, and puts a shine, a radiance on the inner beauty of their miserably poor lives. Can he sing the beauty of the landscape as a background to the sadness of a penniless bride? He leads us by the hand into these poor homes, into the Kingdom of dire poverty, and shows us a rich gallery of his heroes — workmen and shopkeepers, Yeshiva students and servant girls, elementary Hebrew teachers and wandering Synagogue preachers, a collection of people who on the surface seem to be a drab grey mass; but as soon as you scrape away the dust and the ashes you uncover the embers still smouldering, and ready to burst into flame. Each individual in this seeming grey mass reveals suppressed feelings and hidden desires.

Reisen's people do not belong to any socially defined class, but to the whole nation in a transition period. On the threshold of the new era, of the political, social and cultural transformation of Jewish life. New songs are heard in the street, and new redemption ideas knock at the gates of world history. But so far they are the possession of only a small section of the awakening mass of the nation.

The Messianic ideas of redemption for Jew and the world, for all mankind, have become a basic motive in Yiddish literature, which seeks to raise the deeper human values hidden in the literature run parallel wtih the process of increasing social-political awareness among the masses. The creators of our literature help with what they are doing to rouse belief in their own strength among these who are "our own folk".

Reisen has told us somewhere that he used to frequent Peretz's house, and that he was much influenced by Peretz. But you will seek in vain in his writings for any echo of Peretz's great figures. He was attracted not by individual outstanding personalities, but by the ordinary

simple man, with his soul acquired, with his dreams and hopes, his comradeship and friendliness. Therefore Reisen felt at home in the shtetl, among Jews of all the year round, whom he got to sing with his own melody. He looked at the world through the prism of the grey drab ordinary folk, and he found what he saw good, notwithstanding all the wickedness there is.

Reisen believed in man, but not in the man who has no love, no belief, no pity. A born Litvak, a hard-headed man, he looked in the human heart for beauty for nobility. He was sad to see how "a generation has arisen all head, small hearts, hearts the size of peas, who never loved anyone, never believed in anything, and had no idea of the meaning of pity. Instead of a heart they have head, logic, and so thinking logically – they kick their old father into the street."

* * *

Somebody has compared Reisen with Chechov. They have of course something in common, their singing not of the great hero, but of the little man, whose life does not shine out all round. Both avoided the great theme, and both were reproached for it by the critics. I am not going to compare the greatness of the two writers. Chechov is Chechov. And Reisen wrote according to his powers and his possibilities. But on the question of the great theme and the small (in the same genre) it is to the point to recall Chechov's answer to his critics about the non-heroes:

"People don't go to the North Pole to fall off an iceberg. As a rule people go to their business, quarrel with their wives, and eat cabbage." His critics rightly replied that office work too can be a good subject for a work of art, and that people don't need to climb icebergs for dramatic tension. They may eat cabbage and may quarrel with their wives. But there must be emotion and significance in what they do. Cacbage eating with emotion can go well together with an idyllically contented domestic life; on the other hand, with a meaningless life and a tragic end. Then cabbage eating can be as dramatic and catostrophic as falling off an iceberg.

Abraham Reisen knew as well as Chechov did that individual people in the course of their life go through all sorts of perilous experiences (including journeys to the North Pole) as material for a literary theme. But he sought out among the gay colours only the grey and drab, with all the ordinary everyday limitations in the life of the little man. Chechov so illumined the grey and ordinary with his artist pen that it began to shine and sparkle. Reisen tried to do the same within his powers and possibilities.

There is a saying that there can be no poetry without a lie. Israel Stern explained it in this way: A great and deep truth must be expressed quickly. If it is not said with haste then over-sophistication and invention may find their way in. Whatever we may say about Abraham Reisen over-sophistication was completely foreign to him. His entire life and creative work is simple and naive, child-like. There is a story told about Reisen that when he was visiting a Yiddish folk-school he asked a girl, "Where does the child go when it grows big?" The girl answered very simply: "The child stays inside the big one."

That answer fits Reisen and his way in literature. The grown Reisen never let go of the child within him. He took childish innocence to the people; his bright smile brought sunshine into the dark lives of his heroes. You see it in his poems and stories. Incidentally, there was never any great division between Reisen's poetry and his prose. He said to himself: "A poem must be a bit of a story. And a story must be a bit of a poem."

* * *

I. L. Peretz remarked to Peretz Hirshbein that in Yiddish literature we walk around in heavy high-boots with iron-shod soles. He certainly didn't mean Reisen, who walked around among us with the quietest tread. His soft lyric songs were often accompanied with the haunting sad melody of a Sabbath twilight in the shtetl, when our mothers waited for nightfall, to say God of Abraham prayer for the departing Sabbath. In this mood Reisen sings the mournful melody of those who are wronged, whom fate did not give a chance to develop their personality.

This is the music that Reisen wove into the orchestra of our literature. It blended with the other melodies, with Peretz's *Folk Tales*, with

Sholem Ash's shtetl romanticism, with his Shlomo Noggid, and with Nomberg's Fligelman. To mention only these few among the early giants of our literature in the Yiddish folk-tongue, who brought out the melody of the individual as well as of the folk-soul. Reisen belongs to these pioneer giants. He followed and served our literature like a gallant knight; and he was given length of years, and the privilege of seeing with his own eyes how our great culture blossomed between the two world wars.

He knew how limited were his possibilities to make himself take that long leap which Yiddish literature has made. Some leap from Reisen's song to Sutzkever's! Reisen himself accepted his poetic destiny with a kind of philosophic gallantry, realising that Time was overtaking him:

One bird begins, another finishes, my friend.
Quietly now, your son's at an end.

He did not make too much of it that he could not join the voyage with the big ships:

How they hurry, how they chase!
But I must stay here with my small boat,
At my place.

There are endless stories of Reisen's kind-heartedness. How warmly he would receive a younger colleague! I once heard Israel Stern talk about the way Reisen had helped a writer who was in need. Reisen had just received several thousand dollars from a publisher, with a note: "I know your habit of getting rid of any money you get – issuing literary magazines and giving loans to poor writers. Don't do it! Put this money in the bank!"

Reisen took the advice so far as the literary magazines were concerned. He used all these dolars to give loans to poor writers. It went on so long till one young writer presenting Reisen's cheque in the bank was told that Reisen had no more money there. The account was overdrawn. All gone in loans.

Reisen was a man full of human kindness, full of the simple good-heartedness of a child. And these were the qualities also in his writing.

With Compliments from . . .

burlon hosiery pty. ltd.

MANUFACTURERS OF MEN'S, LADIES' AND CHILDREN'S SOCKS

408 LYGON STREET, EAST BRUNSWICK, VIC. 3057

Telephone: 387-1433

Simon Kessel International Pty. Ltd.

MAKERS OF DON LORENZO LEATHERWEAR AND PRUE ACTON
FINE SUEDE & LEATHER

550 SWAN STREET, RICHMOND

Bachelor's Men's Wear

WIDE SELECTION OF OUSTSTANDING CLOTHES FOR THE MODERN MAN

231 BOURKE STREET, MELBOURNE
Telephone: 63-3183

אד״ט „שלמה מיכאָעלס, דער ייד, מענטש און גרויסער קינסטלער״.

מיטוואָך דעם 31־טן מערץ איז פאָרגעקומען אַ פייער־לעכע אויפנאַמע לכבוד דער געזעלשאַפטלעכער טוערין מינאַ פינק נאָך איר צוריקקומען פון אַ וועלט־רייזע.

זונטיק דעם 4־טן אַפּריל — יידישער פילם־אָוונט מיט דעם גרויסן יידישן פילם „תקיעת כף״.

זונטיק דעם 11־טן אַפּריל — 2־טער וואָרט־קאָנצערט פון י. ראָטבוים א״נ „אונדזער שלום עליכם״.

זונטיק דעם 18־טן אַפּריל — 2־טער רעפעראַט פון י. ראָטבוים אד״ט „נסים אין טעאַטער״.

זונטיק דעם 2־טן מאַי — 3־טער וואָרט־קאָנצערט פון י. ראָטבוים א״נ „קאַמף, גבורה און ווידערשטאַנד״.

זונטיק דעם 9־טן מאַי — פרעמיערע פון דער פרעכ־טיקער קאָמעדיע „די יורשים״, פון שלום עליכם, באַאַר־בעט און רעזשיסירט פון יעקב ראָטבוים. די טעאַטער־פאָרשטעלונג איז געגעבן געוואָרן דעם 16, 23, 29 און 30 מאַי, דעם 12, 20 און 27 יוני ביי פולע זאַלן.

מיטוואָך דעם 12 מאַי — רעפעראַט פון ישראל־גאַסט צו דער אַלגעמיינער געטאָ־אַקאַדעמיע, חיים לאַזאַר, אד״ט „פּאָליטישע און געזעלשאַפטלעכע געשעענישן אין ישראל״.

מאָנטיק, 7 יוני — פייערלעכע דערעפענונג פון יעקב ראָטבוימס בילדער־אויסשטעלונג. די עפענונג האָט דורכגעפירט ריכטער טרעוואָר ראַפּקע.

מאָנטיק, 14 יוני — ספּעציעלע יידישע ראַדיאָ־אוידי־ציע געווידמעט דעם 100־טן געבוירן־טאָג פון גרויסן יידישן דיכטער אברהם רייזען.

זונטיק דעם 4 יולי — געזעגענונג־אָוונט פאַר יעקב ראָטבוים מיטן אָנטייל פון דער גרויסער קינסטלערין רחל האָלצער.

זונטיק, 11־טן יולי — אַ צוזאַמענטרעף פון יידישע שרייבער און לייענער געווידמעט דעם בוך „שוועסטער און זעלנער״ פון וו. באַנק (ז. עדרי), אין ישראל.

שבת דעם 17־טן יולי — אַ ספּעציעלע יידישע איינ־שעהדיקע ראַדיאָ־אוידיציע געווידמעט דער 60־טער יאָר־צייט פון שלום עליכם.

זונטיק דעם 18 יולי — אַ סימפּאָזיום וועגן די פאָר־שלאַגן פון דער אויסטראַלישער דעלעגאַציע צו דער וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור אין ירושלים.

ס׳איז פאָרגעקומען אַ שאַך־פאַרמעסט פון שאַך־קלוב ביי דער „קדימה״ מיט דעם שאַך־קלוב ביים יידישן צענטער אין דאָנקאַסטער אין פעברואַר 1976.

ווי מיר זעען, איז דאָס געווען אַ האַלב־יאָר פון אַ פאַרצווייגטער קולטור־אַרבעט אויף פאַרשידענע געביטן.

עס איז דער חוב פון דער היגער יידישער געזעלשאַפט צו העלפן דער „קדימה״ סיי מאָראַליש און סיי מאַטעריעל, בכדי די „קדימה״ זאָל ווייטער קאָנען אָנגיין מיט איר אַרבעט פון פאַרשטאַרקן די חשיבות פון יידיש לשון און נאָך מער אַרויסברענגען די שיינקייט און גרויסקייט פון דעם יידישן וואָרט און פון דער יידישער ליטעראַטור.

י. אַ.

Lewin's Shoes

188 NICHOLSON STREET,

FOOTSCRAY

Telephone: 68-1960

MR. S. WOLSKI, LL.B., SOLICITOR,

(שמחה סוכאָוואָלסקי)

is pleased to advise that he has entered into partnership with

MR. CLIVE LIPSHUT, LL.B.

The firm will practise under the name:–

WOLSKI, LIPSHUT & Co.

22nd Floor, B.H.P. House, 140 WILLIAM STREET, MELBOURNE, 3000

Telephone: 67-9041

מען ביי אַ לאָמפּ? אַ לאָמפּ . . . אַ לאָמפּ באַדאַרף דאָך נאַפּט . . . דאָס קאָן זיך נישט יעדער פאַרגינען".

אַ סך אָרט ווידמעט קאַגאַנאָווסקי די גייסטיק־קראַנקע און די קראַנקע אָרעמע יידן אין וואַרשע. די וואָס זענען געווען פאַרשפּאַרט אין די משוגעים־הייזער און די וואָס זענען געלעגן אין שפּיטאָל אויף טשיסטע. ווער פון וואַרשע קען נישט דאָס שפּיטאָל אויף טשיסטע? עס איז צו שטוינען ווי דער שרייבער זעט זיי, וויפיל רחמנות ער פילט צו זיי און ווי גרויזאַם איז זייער לעבן.

ווען זיך אַליין, ווען זיין אַדורכגעמאַכטן לעבן אין אָנפאַנג פון דער מלחמה, שרייבט קאַגאַנאָווסקי: „אינעם יאָר 1939, נאָך לאַנגע וואָכן שפּאַנען דורך וועלדער און פעלדער, דורך ברענענדיקע שטעט און שטעטלעך, גייענדיק מיט בלוטיקנדיקע פיס, פאַרחלשט פון הונגער און דורשט, בין איך דורך זייטיקע וועגן אַריינגעקומען אין אַ קליין פאַרוואָרפן שטעטל, מיט די לעצטע כוחות בין איך אַריין אין דער שטויביקער גאַס פון דעם ישוב און אַוועקגעפאַלן אויף דעם ערשטן טרעפּל פון אַ פאַרמאַכט געוועלב, מיט דערשראָקן פאַרמאַכטע טירן. איך האָב נישט געוואוסט, וואָס עס וועט מיך דאָ באַגעגענען. די דייטשן זענען געגאַנגען פון יעדער זייט, און פון צייט צו צייט האָט זיך דערהערט דאָס טויבע געבריל פון נאָענטע שלאַכטן.

מיט אַ מאָל האָבן זיך אַרום מיר געגומען זאַמלען קינדער, יידישע קינדער, ווי זיי וואָלטן אַרויסגעקומען פון אַן אַלט יידיש לידל. קינדער אָפּגעריסענע און אָפּגעשליסענע מיט לאַנגע געדרייטע פּאהלעך. זיי האָבן ווילד און אומהיימלעך געקוקט אויף מיר. דאָס איז געווען פאַר מיר דער סימן, אַז אין שטעטל זענען נאָך קיין דייטשן נישט געווען. באַלד האָבן זיך באַוויזן דערוואַקסענע. באַלד איז צוגעקומען אַ קליינער דאַרער ייד. ער איז געווען אָן אַ קאַפּאָטע, אין אַ פאַרשוויצט און פאַרשטויבט העמד. ער איז צוגעקומען צו מיר; אַ מינוט געשטאַנען דערשראָקן און זיך צוגעבויגן:

— עטץ זענט אַ ייד . . . פון וואַנעט זענט עטץ?

— פון וואַרשע . . .

— אוי וויי מיר, אַזש פון וואַרשע . . . דאָרט איז דאָך דער דייטש . . .

„אין איין מינוט איז געשטאַנען אַרום מיר אַ רעדל דערשראָקענע מענער, פרויען און קינדער. דער קליינער דאַרער ייד האָט מיך אַ הויב געטאָן מיט זיינע דאַרע הייסע הענט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז אין זיינע הענט ליגט היילונג פאַר מיין פּיין. די הענט פון דעם אַרעמען ייד האָבן געהאַט עפּעס אייביק מענטשלעכעס, וואָס איז געווען פאַר מיר ניי און מיך געטרייסט. ער האָט מיך אַוועקגעזעצט אויף אַ האָלצערנער באַנק אויסגעבעט מיט שטרוי. אַ זיסלעכער ריח פון צעוואַרעמטע אָרעמקייט האָט מיך אַרומגענומען. די אָרעמקייט, וואָס קלאַפּט מיט לעבעדיק בלוט פון פּשוטע מענטשן, וועלעכע איך האָב אַזוי פיל באַגעגנט אויף די וועגן."

ווייטער דערציילט קאַגאַנאָווסקי מיט אַ סך ליבשאַפט וועגן די יידן אין שטעטל, ווי זיי האָבן זיך צו אים באַצויגן מיט האַרץ, אגב דאָס שטעטל איז געלעגן ערגעץ אין אַ זייט, וואו עס איז נישט געווען קיין סך דורכגייער. באַזונדערס איינדרוקספול שילדערט דער שרייבער דאָס גרייטן זיך און דאָס גיין אין שול פון די שטעטלדיקע יידן, ווייל עס איז געווען ערב יום־כיפור. הגם ער האָט זיי געוואָרנט פאַר דער געפאַר, וואָס עס דראָט זיי, אַז עס איז מלחמה (דאָרט זענען נאָך געווען די רוסן). אָבער זיי האָבן זיך געהאַלטן ביי זייערס: „דער רב האָט געהייסן פאַרפאַסטן און גיין אין שול. און אַזוי האָט דאָס שטעטל געטאָן.

קאַגאַנאָווסקי איז געשטאָרבן אין יאָר 1958. יידיש־לייענער וועלן אים תמיד געדענקען.

פאַרגעקומענע „קדימה"־אונטערנעמונגען

אין דעם לעצטן האַלבן יאָר האָט די „קדימה" דורכגעפירט אַ ריי קולטור־אונטערנעמונגען, פילם־אָוונטן און טעאַטער־פאָרשטעלונגען, וועלכע זענען געשטאַנען אויף אַ גאָר הויכן ניוואָ און האָבן צוגעצויגן אַ גרויסע צאָל באַזוכער.

אין יאַנואַר 1976 איז פאָרגעקומען אין לעאָ פינק זאַל פון „קדימה" דער ערשטער קינדער־קאָנצערט, אויסגעפירט דורך קינדער פון אַלע יידישע און העברעאישע שולן אין מעלבורן, איינגעאָרדנט דורך דעם „ברוך קאַלושינער אָנדענק־קאָמיטעט".

זונטיק דעם 1־טן פעברואַר איז פאָרגעקומען די דערעפענונג פון יידישע פילם־אָוונטן מיט דעם פילם „אלי־אלי". דער פילם איז געוויזן געוואָרן עטלעכע מאָל ביי פולע זאַלן.

זונטיק דעם 29־טן פעברואַר איז פאָרגעקומען דער פייערלעכער קבלת־פּנים פאַר דעם קולטור־גאַסט פון דער „קדימה" און דוד הערמאַן טעאַטער, יעקב ראָטבוים, פון וואַרשע, וועלכער האָט געגעבן זיין ערשטן רעפעראַט אד"ט „וואָס האָט מיך געבראַכט קיין אויסטראַליע". דער רעפעראַט איז אַדורך מיט גרויס דערפאָלג.

מאָנטיק דעם 8־טן מערץ—אַ יידישע ראַדיאָ־אוידיציע געווידמעט דעם גורל פון סאָוויעטישן יידנטום.

זונטיק דעם 14־טן מערץ איז פאָרגעקומען אַ רעפעראַט פון יצחק קאָרן (ישראל) אד"ט „צי איז נויטיק אַ וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור אין ירושלים?"

זונטיק דעם 21־טן מערץ — ערשטער וואָרט־קאָנצערט פון יעקב ראָטבוים א"נ „יידישער הומאָר און סאַטירע".

מאָנטיק דעם 22־טן מערץ — יידישע ראַדיאָ־אוידיציע מיט אַ ספּעציעל צוגעפּאַסטן פּורים־פּראָגראַם.

זונטיק דעם 28־טן מערץ — רעפעראַט פון י. ראָטבוים

גאַסן, די אַריסטאָקראַטישע גאַסן, אָבער קאַגאַנאָווסקי איז געווען אַ מייסטער פון די גאַסן, וואו עס האָט געוואוינט די אָרעמסטע אָרעמקייט. ער האָט געהאַט אַן אויער פאַר זייער לעבן, זייער שפּראַך, פאַר זייער יעדער באַוועגונג, פאַר זייערע ליידן און פריידן.

אַ וואונדערבאַרער פּסיכאָלאָג, אַ פיינער קינסטלער איז קאַגאַנאָווסקי געווען. שווער צו גלויבן, אַז אָט דער שטענדיק עלעגאַנטער שרייבער „וועט אַריין אין דער טונקעלער פייכטער שטוב, אינעם גרוילעכן ברודיקן בעט־געוואַנט, וואו עס איז געלעגן דער קליין געוואָרענער קאָפּ פון דער קינפּעטאָרן, איבער איר פּנים איז אַרומגעלאָפן דער גלאַנץ פון אירע נאָך צעמישטע אויגן. מ׳האָט איר אַריינגעשריגן „מזל-טוב" און די קימפּעטאָרן האָט געשיקט בלייכע שמייכלען פון איר ווייסע ליפּן. אַ נייער מענטש איז צוגעקומען אין געסל; און דער גרויער אומעט האָט אים אַריינגעפלאָכטן אין זיין אייביקן שפּינוועבס...."

איך שרייב וועגן בוך „פּוילישע יידן" פון קאַגאַ־נאָווסקי, אַרויסגעגעבן אין יאָר 1956 אין וואַרשע. דאָס בוך פאַרמאָגט 80 דערציילונגען. מען זאָל וועלן ציטירן בלויז עטלעכע שורות פון יעדער דערציילונג דאַרף עס פאַרנעמען אַ בוך. ווייל יעדע דערציילונג כאַראַקטעריזירט צענדליקער לעבנס און יעדעס לעבן, יעדער טיפּ ביי אים פאָדערט טויזנטער אויסטייטשונגען.

קאַגאַנאָווסקי האָט זיין פּרעכטיקע פּעדער געווידמעט דעם אָרעמסטן און אַממערסטן דערשלאָגענעם טייל פון די וואַרשעווער יידן. דעם גאַסן־הענדלער; דעם טרעגער; דעם גנב; דעם אונטערוועלטניק; דער פּראָסטיטוטקע; דעם וואויל־יונג, דער דינסט־מויד. ער האָט אויך געגוג אָרט געווידמעט דעם מיטלשטאַנד, דעם שיינעם ייד. דאָס דורכ־שניטלעכע מיידל, וואָס רייסט זיך צו „יענע גאַסן" און אין שטוב דרייט זיך אַרום אַן אויסגעדאַרטער אויסגעמאַטער־טער טאַטע, וואָס קוים ער האַלט זיך אויף די פיס און שלעפּט פּעק אויף דער פּלייצע; וואָס ברעכט זיך אונטער דעם פּאַק, וואָס איז אַרומגעבונדן מיט אַ שטריק און די מאַמע קומט אַריין אין שטוב אַ צעיאַכמעטע און צעפּלאַמטע פון דעם פּראָסט און באַוויזט קוים אַוועקצושטעלן דאָס קוישל, וואו זי האָט געהאַלטן דאָס פאַרפוילטע ביסעלע אויבסט, וואָס זי האָט נאָר־וואָס אָפּגעלייזט.

אין דער דערציילונג „אַלטע יידן" גיט ער אין קורצע שורות אַזאַ שילדערונג: „אינעם שטאָטישן גאָרטן, אויף די בענק זיצן זיי שוין פון דער פריער שעה אָן. זיי קומען פון אַלע עקן שטאָט. קוים, קוים רוקן זיי זיך מיט קורצע אַלטע טריט. טייל שלעפּן נאָך אַ פוס אָדער אַ גלייכע טויטע האַנט. זיי זענען אָנגעטאָן אין שוין פאַרגעסענע אַלטע רעק ווי אין אַ טעאַטער, זייער קליידונג דערמאָנט אין אַלטע צייטן. אָבער די אַלטע צייטן זענען זייערע. די פאַרגאַנגענע צייט איז זייער פּאַן. צוגעבויגן קאָפּ צו קאָפּ מיט שטאַרער פאַרזאָרגנקייט אין די מידע אויגן".

דאָס בוך האָט 456 זייטן. דאָרט זענען פאַראַן מסתמה עטלעכע הונדערט טיפּן, און יעדער טיפּ איז מיט בלויז עטלעכע שטריכן בצימצימדיק געשילדערט, און מיר דער־זעען דעם גאַנצן מענטש. פון עטלעכע ווערטער זעט איר די סביבה, דעם ניווא, די מאָראַלישע מדרגה פון די פּער־סאָנאַזשן. די סיטואַציעס ביי קאַגאַנאָווסקין זענען פּסיכאָ־לאָגיש עכט און פּשוט, אַזוי נאַטירלעך, אַז עס דאַכט — עס קען גאָר נישט זיין אַנדערש. עס וואָלט געווען פאַלש, ווען עס וואָלט געווען אַנדערש. די געשפּרעכן פון די מענטשן זענען קערנדיק, אַז כאָטש קלייב זיי צוזאַמען מיט די הענט ווי אַ זשמעניע פּערל. דו נעמסט גלויבן, אַז ער איז דאָרט געווען מיט זיי און מיט זיי צוזאַמען געלעבט.

דערמאָנט זיך מיר, אַז מיין מאַמע, וואָס איז געווען אַ חברטע מיט קאַגאַנאָווסקיס מוטער, פלעגט דערציילן ווי זי האָט זיך דאָס אויסגעוויינט די אויגן און פאַרבראָכן מיט די הענט, אַז עס וועט שוין קיין לייט נישט זיין פון איר אפרים; אַז, ער שלעפּט זיך אַרום מיט אונטערוועלטניקעס, טאָ וואָס קען שוין פון אים גוטס אַרויסקומען? און פון דעם אַרומשלעפּן זיך מיט דעם דעקלאַסירטן מענטשן האָט זיך באַקומען אַזאַ וואונדערבאַר בוך, וואָס מען קען עס אַוועקשטעלן אין דער פּאָליצע צוזאַמען מיט גאָרקין

מיר דאַכט אַז ער איז נישטאָ קיין איין שפּאַרע פונעם פאַרמלחמהדיקן וואַרשעווער לעבן, וואו קאַגאַנאָווסקי זאָל נישט האָבן אַריינגעבליקט. ער האָט דערפון נישט אָפּגע־לאַכט און נישט געוואָלט דעם לייענער מאַכן לאַכן. ער האָט עס פּשוט דערציילט, און דערציילט מיט האַרץ. אָפּט דאַכט זיך, אַז ער ליידט מיט, מיט זיינע העלדן; עס אַרט אים וואָס ער לעבט אין וואַרשע, וואו עס איז אַזוי ליכטיק אויף די גאַסן. מענטשן שפּאַצירן הין און צוריק, וואו עס זענען פאַראַן קינאָס, טעאַטערס, צוקערניעס; וואו מען פאַרברענגט און מען טרעפט זיך מיט פריינט און — איך מוז ציטירן:

„בערל פאָרט אַהיים אין זיין פאַרוואָרפן שטעטעלע וואו עס איז קיין עלעקטריע נישטאָ. בלויז ביי די 2־3 גבירים קען מען זיך דערלויבן אָנצוצינדן אַ לאָמפּ". ווען קאַגאַנאָווסקי פרעגט אים, „ווי אַזוי וועט איר זיך פאַר־קלייבן אַהיים אין אַזאַ הקדש, אין אַזאַ פּראָסטיקער נאַכט?" זאָגט בערל: „אַרום 2 בייגאַכט קום איך אָן מיט דער באַן. דאָרט איז פאַראַן אַ קלייניקע סטאַציע, שטייג איך אויס, פון דאָרט גיי איך צופוס דורך אַ פאַרשנייטן פעלד אַ שעה, אַנדערטהאַלבן און בין ביי זיך אין דער היים. — וואָס־זשע טוט מען ביי אייך אין די אָוונטן? ביי דער פראַגע האָבן מיר זיך ביידע ווי אויפגעהערט צו פאַרשטיין, ער האָט געקוקט אויף מיר פאַרוואונדערט, וואָס זאָל מען טאָן? — כ׳מיין, וואו גייט מען? — וואו זאָל מען גיין? . . . און וואו פאַרברענגט מען דעם אָוונט? אין שטוב . . . וואָס־זשע טוט מען אין שטוב? . . . מען לייגט זיך שלאָפן . . . גוט . . . אָבער ביזן שלאָפן? . . . לייענט מען? . . . שפּילט מען אין קאָרטן ?... הערט מען ראַדיאָ ?... בערל האָט געפינטלט מיט די אויגן — צו ראַדיאָ דאַרפט מען דאָך עלעקטריע. דאָס איז נאָר דאָ ביי איינעם אָדער צוויי גבירים. ס׳איז נישטאָ קיין עלעקטרישע ליכט? . . . אוודאי נישט . . . זיצט

ביזנעס; פּאַקטיש בלייבט יעדער איינער אַליין, נאָר זיי האָבן די אילוזיע אַז זענען נאָך אַלץ פריינד.

„לאַנד אָף פּראָמיס" — אַ פּוילישער פילם געמאַכט דורך אַנדרעי וואַידאַ (דער דירעקטאָר פון „קאַנאַל" און „אַשעס און דיאַמענטן"). וואַידאַ האָט גענומען רעימאָנטס אַ דערציילונג. געשריבן מיט 76 יאָר צוריק, און געמאַכט פון איר אַ מאָדערנעם פילם. די געשטאַלטן מיט זייערע עמאָציעס און פּאַרלאַנגען זענען ווי אַרויסגענומען פון אונדזער לעבן אין דעם לעצטן פערטל פון אונדזער יאָר־הונדערט. זייך אינטערפּרעטאַציע פון רעימאָנטס טיפן באַווייזט נאָך אַ מאָל דעם אמת, אַז ס'זענען נישטאָ קיין פאַרעלטערטע געשטאַלטן מיט זייערע אידייען — דער מענטש מיט זיינע חלומות און פאַרלאַנגען ענדערט זיך ווייניק.

פאַר אַ טאַלאַנטירטן דירעקטאָר איז נישט פאַראַן קיין אַלטע טעמע, ווייל די טעמע און דער מענטש זענען אייביק. און די צייט שפּילט אַ צווייט־ראַנגיקע ראָל. איך ווייס אַז וועגן דעם פילם זאָגט מען, אַז ער האָט אַן אַנטיסעמיטישן אונטערשלאַק. די קלאַנגען האָב איך געהערט, איידער איך האָב דעם פילם געזען, דערפאַר בין איך געזעסן און זייער פאָרזיכטיק אים נאָכגעפאָלגט. טראָץ דעם האָב איך קיין אַנטיסעמיטיזם אין דעם פילם נישט געפונען. דער פילם קאָנצענטרירט זיך אַרום דריי געשטאַלטן: דריי שותפים פון אַ נייער טעקסטיל־פאַבריק; אַ דייטש, אַ פּאָליאַק און אַ ייד. וואַידאַ ווייזט אונדז אַז דער פּאָליאַק און דער דייטש קענען פאַרנאַכלעסיקן אַ מענטשס לעבן איבער געלט. זייער אוממענטשלעכקייט איז אומגלויבלעך. דער ייד איז פאַרנומען מיט שאַפן דעם קאַפּיטאַל פאַרן שותפות, אָבער אין קעגנזאַץ צו זיי הרגעט ער קיינעם נישט.

וואַידאַ אַנטוויקלט אַ גראַנדיעז בילד פון לאָדזש אין 19־טן יאָרהונדערט, און ענדיקט דעם פילם מיט אַן אומפאַרגעסלעכע סצענע: דער פּאָלאַק קאַראָל זיצט ביים טיש פון זיין ביוראָ; מען מעלדעט, אַז די אַרבעטער שטרייקן. ער באַפעלט די פּאָליציי זאָל שיסן אויף די אַרבעטער, און די קאַמעראַ־לענס פאַלט אויף זיינע פאַרפלאָכטענע הענט. די הענט ווערן וואָס אַ מאָל גרעסער און גרעסער, און עס דוכט זיך, אַז זיי הערן אויף צו זיין הענט און ווערן אַ פאַרכאַפּערישע מאַשין. די פאָטאָגראַפיע איז נישט קיין צופאַל, דער דירעקטאָר האָט געוואוסט וואָס ער וויל.

דער יום־טוב איז פאַרביי. נאָר איך גלייב אַז דער פעסטיוואַל, די דירעקטאָרן מיט זייערע אידייען וועלן געפינען אַ וועג צו ציען אונדזער אויפמערקזאַמקייט אויף אונדזער אַרום און אונדזער לעבן.

קובאַ געטלער

תיקון־טעות

אין דער דערציילונג פון י. מ. לעווין „דער פּלאַן מוז ווערן אויסגעפירט" אין ערשטן זאַץ: „עס איז געווען יאַנואַר, די צייט פון די גרעסטע פרעסט" — דאַרף זיין: „עס זענען אין יענעם יאָר געווען אויסנאַמלעך שטאַרקע פרעסט".

רחל בעקער

אַ בוך — אַן אוצר

(צום אָנדענק פון שרייבער אפרים קאַגאַנאָווסקי)

אין וואַרשע פאַר דער מלחמה פלעגט מען אים זען עלעגאַנט געקליידט, אַ שיינער ברונעטער, מיט אַ פּאָר שוואַרצע ברענענדיקע אויגן, איילנדיק זיך סרוב אויף פּזשעיאַזד, אין דער ריכטונג פון ליטעראַטן־פאַראיין, וואָס האָט זיך געפונען אויף טלאָמאַצקע 13. כמעט יעדעס מיידל וואָס האָט געוואוסט ווער ער איז האָט דיסקרעט, ער זאָל נישט באַמערקן, געמוזט אויסדרייען אַ ביסל דעם קאָפּ אים נאָכצוקוקן. ער האָט מיט זיינע דורכדרינגלעכע אויגן, ווען ער איז אייך פאַרביי געגאַנגען, באַצוואונגען אים נאָכצוקוקן; ווער שמועסט נאָך אַז איר האָט געוואוסט, אַז ער איז אַ יידישער שרייבער; און וועלכעס אינטעליגענט, פּראָלעטאַריש יידישע מיידל האָט נישט געוואָלט קומען אין דער סביבה פון שרייבער און דיכטער אין וואַרשע? געפינען זיך אין דער געזעלשאַפט פון יידישע שרייבער איז געווען אַ הויכע מדרגה פאַר יעדעס מיידל, וואָס האָט געהאַט אַ באַדערפעניש צו וועלן זיך דערהייבן איבערן טאָג־טעגלעכן דורכשניטלעכן לעבן. קומען אויף טלאָמאַצקע 13 איז געווען פאַר איר אַ גרויסע דערגרייכונג — אַ דערגרייכונג, אַ גייסטיקע.

צווישן דער יידישער אַרבעטער־באַוועגונג און יידישער אינטעליגענץ האָט מען מער געהערט וועגן די שרייבער און דיכטער ווי: שולשטיין, קנאַפּהייס, שלעווין. כ'דערמאָן זיך נישט, כ'זאָל ווען עס איז האָבן געהערט לייענען קאַגאַנאָווסקיס אַ דערציילונג. דערפאַר אָבער איצט, פון אַ דיסטאַנץ פון עטלעכע צענדליק יאָר, ווען כ'קער זיך אום צו וואַרשע און לייען צום ווי פילסטן מאָל קאַגאַנאָווסקין, זע איך ווי גרויס איז געווען זיין טאַלאַנט; ווי זיינע דורכדרינגלעכע אויגן האָבן אַלץ געזען און זיינע אויערן האָבן געהערט. קודם כל וועגן דער וואַרשעווער שפּראַך.

אַנטקעגן דער ווילנער, אָדער וואָלינער אויסשפּראַך איז די וואַרשעווער אויסשפּראַך נישט קיין שיינע. מיר האָבן זיך מיט איר באַנוצט און אַליין עס נישט באַמערקט. כ'וואָלט אפילו געזאָגט: עס זענען געווען אַ סך קלענערע שטעטלעך, וואו די שפּראַך איז געווען אַ סך שענער ווי די וואַרשעווער. קאַגאַנאָווסקי איז געווען אַ קינסטלער זי אויפצוכאַפּן און אַריינפירן אין זיינע דערציילונגען. יעדעס גאַס אין וואַרשע האָט פאַרמאָגט אירע ספּעציפישע איינוואוינער, כאָטש שכנותדיקע גאַסן, און די איינוואוינער זענען געווען אַנדערש; אַן אַנדערע מענטאַליטעט.

איך שרייב נישט וועגן דער מאַרשאַלקאָווסקע אָדער קראָלעווסקע גאַס. דאָס זענען געווען „יענע גאַסן" ווי מען האָט זיי מיט כבוד גערופן. דאָס האָט געמיינט: די פּוילישע

טאַקע אַ דאַנק די פילם־פעסטיוואַלן זענען היינט פאַראַן אין שטאָט קינאָס וועלכע ווייזן אַזעלכע פילמען, וואָס פאַר־נעמען זיך מיט אויבן דערמאָנטע פּראָבלעמען.

דער פעסטיוואַל האָט דורכגעמאַכט אַ מעטאַמאָרפאָזע, מיר האָבן היינט אָפּנעמער פאַר גוטע, לאַנג־מעטערדיקע קאָמערציעלע פילמען, און דער פעסטיוואַל האָט דאָס טאַקע באַשטעטיקט. אַ מאָל, ווען אַ דירעקטאָר האָט געוואָלט זיינע פילמען זאָלן אויך געוויזן ווערן אין אויסטראַליע, האָט ער דאָס געקענט טאָן נאָר דורכן פעסטיוואַל, היינט אָבער געפינט ער איַיגנטימער פון קינאָס וואָס ווילן דער־פאַר באַצאָלן מיט מזמן. דער וויכטיקסטער באַשטאַנדטייל פון היינטיקן פעסטיוואַל זענען די קורצע קונסט־פילמען, פון 5־20 מינוט. כדי צו מאַכן אַ לאַנגן פילם, מוז דער דירעקטאָר געפינען אַן אינוועסטאָר אין זיין אידיי, אָבער דעמאָלט שטייט דער דאָזיקער פינאַנסיסט איבערן קאָפּ פון דירעקטאָר, ער זאָל מאַכן אַזאַ פילם וואָס וועט געפעלן ווערן אַ ברייטערן עולם. אַז מען לייגט אַריין געלט דער־וואַרט מען אַ פאַרדינסט.

נישט יעדער דירעקטאָר טראָגט דעם נאָמען פון בערגמאַן אָדער פעליני, וואָס זייער נאָמען אַליין גאַראַנ־טירט אַ פינאַנסיעלן דערפאָלג פונעם פילם, און גיט דעם פינאַנסיסט די זיכערקייט פון פּראָפיטן. די קליינע פילמען אָבער ווערן געמאַכט מערסטנס דורך אונטערשטיצונג פון אינסטיטוציעס; אויך דורך אַ קינסטלער, וואָס לייגט אויס זיין אייגן געלט און וויל זאָגן דער וועלט וואָס ער טראַכט וועגן איר. אויף דעם פעסטיוואַל זענען דאָ בעסערע אָדער ערגערע אַזעלכע 120־130 פילמען.

יעדעס יאָר, נאָכן פעסטיוואַל, באַקומען מיר דערפאַר אַן אָנונג וואָס עס טראַכט דער דענקענדיקער מענטש וועגן אַלע פּראָבלעמען מיט וועלכע מיר לעבן.

קאַנאַדע האָט צוגעשיקט אַ 27־מינוטיקן פילם „שפּאַ־ציר אין דעם וואַלד" („וואָק אין טהע פאָרעסט") — וועגן אויל־זוכענישן אין אַלאַסקאַ, און ווי אַזוי די זוכענישן רירן אָן דעם באַלאַנס וואָס גאָט האָט אונדז געגעבן אין דער נאַטור. מען טאָר נישט, אומבאַשטראָפט, נעמען פון דער נאַטור און איר גאָרנישט צוריקגעבן. די פאָטאָגראַפיע פון מיכאַל אַלאַנזאָ האָט געמאַכט פון פילם אַ 27־מינו־טיקן פּאָעטישן ספּעקטאַקל.

„פעטערי" — אַ 16־מינוטיקער אונגאַרישער פילם וועגן קינדער און זייער ערשטער באַגעגעניש מיט קונסט.

„פוטפּרינט" — אַ פראַנצויזישער 8־מינוטיקער פילם, וועגן וועלכן עס ווילט זיך שרייבן שעהן. הונדערטער קינדער גייען אַרום יאָרן לאַנג מיט אַ מעכאַניזם צוגע־טשעפּעט צו זייער מוח. דורך דעם אַפּאַראַט באַאיינפלוסן די דערוואַקסענע, אַז דאָס קינד זאָל זיך אויפפירן לויט די געזעצן פון מאָראַל פון אונדזער געזעלשאַפט. אויב ער וועט נישט האָבן דעם אַפּאַראַט וועט ער זיין אַליין און הילפלאָז. איז דאָס נאָר בנוגע קינדער? די אַכט מינוטן מאַכן אַ שווערן איינדרוק. דער דירעקטאָר פון דעם אָריגי־נעלן איינפאַל, זשאַק אַרמאַנד, ווייזט אונדז אַז אויב איי־נער האָט עפּעס צו זאָגן קען ער עס זאָגן אין אַ פאָר מינוט. דער פילם האָט באַקומען דעם 2־טן פּריז אויפן היי־יאָריקן פעסטיוואַל.

„בעאַרדינג אָף טהע פּרעזידענט" — אַן 18־מינוטי־קער אַמעריקאַנער פילם — אַ קאַריקאַטור אויף ריטשאַרד ניקסאָן; אימפּראָוויזירט פון רופּ טאָרן, מיט אַריינגעפלאָכ־טענע סצענעס פון שעקספּירס ריטשאַרד דעם 3־טן. ס'איז קאָמיש, נאָר עס נעמט אַרום אַ שרעק, ווער ס'איז געווען פּרעזידענט פון אַזאַ מעכטיק לאַנד.

„קאַפּע באַר", אַן ענגלישער 5־מינוטיקער פילם: אַ געשפּרעך פון אַ פרוי מיט אַ מאַן ביי אַ גלעזל קאַווע. צוויי איינזאַמע מענטשן וואָס זוכן אַ וועג צו פאַרשטענדיקן זיך און קענען נישט; יעדער מענטש איז אַ גאַנצקייט פאַר זיך. אַפילו ווען זיי ווילן זיך אויפמאַכן און פאַרשטענדיקן, קענען זיי דאָס נישט. ווער פון אונדז קען נישט דאָס געפיל?

„האָט ספּאָט" — אַן 8־מינוטיקער פילם פון אַמערי־קע: אַ געוואַגטער מענטש, מיט אַ קאַמערע, גייט אַראָפּ אין די טיפענישן פון אַ וואולקאַן. זיינע פאָטאָגראַפיעס באַווייזן דעם קוואַל פון וואולקאַן. די געוואַגקייט פון ראָמין לעהמאַן (דער פאָטאָגראַפיסט) מאַכט אַ קאָלאָסאַלן איינ־דרוק, אַזוי געלונגען זענען די פאָטאָגראַפיעס פון נאַטור סטיכיע פון אַזוי נאָענט...

„ליפט" — אַ 14־מינוטיקער בעלגישער פילם: דער מענטש — טראָגט די אַלע דערפינדונגען האָט וואָס אַ מאָל ווינציקער צייט; ער פאָרט טאַקע 30 סעקונדן אין אַ ליפט, אָבער דאָס איז אים אויך אַ שאָד. ער הייבט אָן מיט פאַר־בינדן זיין קראַוואַט אין דער ווינדע בשעתן פאָרן, אָבער יעדן טאָג גיט ער עפּעס צו צו זיינע באַשעפטיקונגען אין די דאָזיקע דרייסיק סעקונדן: ער טוט זיך איבער; ער מאַכט שוין אַפילו פרישטיק און עסט. האָט ער אַ קורץ־שלוס און ער קומט אום.

וועגן די קורצע פילמען וואָלט מען געקאָנט נאָך פיל שרייבן, אָבער עס ווילט זיך דערמאָנען אויך אַ פאָר לאַנגע פילמען, ווי: „מאַיאַקאָווסקי לאַפּס" („מאַיאַקאָווסקי לאַכט") פון סאָוויעט־רוסלאַנד. אַ שלעכטער פילם, פול מיט סאָוויעטישער פּראָפּאַגאַנדע — נאַקעטע פּראָפּאַגאַנ־דע אָן שום פּרעטענסיעס. אויב מען זאָל דעם דאָזיקן פילם נעמען אַלס מאָס פון סאָוויעטישער פילם־פּראָדוק־ציע, שטייט זי, מיט איר נאַיוויטעט, נאָך אויפן ניוואָ פון מערבדיקע פילמען אין די דרייסיקער יאָרן. נאָר אַ לאַנד וואָס האָט נישט קיין אומאָפּהענגיקע קריטיק, קאָן אַרויס־לאָזן אַזאַ פילם. נאָכן זעען אַזאַ פילם, מוז דער סאָוויעטי־שער פילם־גייער טראַכטן: צי האָט מאַיאַקאָווסקי טאַקע געלאַכט?

די פראַנצויזן האָבן צוגעשיקט אַ פּרעכטיקן פילם: „ווינצענט, פראַנסואַ, פּאָול ענד אָטהערס" — אַ געשיכטע וועגן דריי פריינט, וואָס ס'לעבן גייט ביי זיי נאָרמאַל, צו ביסלעך אָבער פאַרלירן זיי דעם גרונט אונטער די פיס. ס'אַנטשטייען פּראָבלעמען מיט זייערע פרויען, מיט זייערע

מיינט נישט, זאָגט הערבער, אַז דער ריטשאַרדסאָן איז אַ ציוניסט. ניין, ער האָט בלויז געטאָן אַ געפּעליקייט סאָניען. געשיקט האָט מען אים קיין טביליסי אויף עפּעס אַ וויסנ־שאַפטלעכע קאָנפערענץ.

— שפּעטער האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אין ישראל האָט מען אונטער מיין נאָמען אָפּגעדרוקט אַן אַרטיקל וועגן די ברידער וויינמאַן, דאָס איז פאַר מיר אין גאַנצן אומגע־ריכט, איך בין געווען זיכער, אַז יענע, וועלכע אינטערעסירן זיך מיטן גורל פון די וויינמאַנס, וועלן זיך ווענדן צום אינטערנאַציאָנאַלן רויטן קרייץ. אויף וויפיל איך האָב שוין דערמאָנט וועגן די ברידער וויינמאַן, דאַרף איך כאָטש אין קורצן איך דערציילן וועגן זייער „געשיכטע". אין מאַי 1972 האָבן לעאָניד און אַרקאַדי וויינמאַן, זייענדיק שכור, אַרויסגעגאַרט געלט ביי אַ יינגל. איינער אַ מענטש וואָס איז געווען דערביי האָט זיי געמאַכט אַ באַמערקונג, אַז עס איז נישט שיין אָפּנאַרן אַ קינד, זענען זיי באַפאַלן דעם מענטשן און שטאַרק אים צעשלאָגן. דערפאַר האָט מען זיי פאַרמשפּט צו אַ באַשטימטן טערמין תפיסה.

— דעם אמת געזאָגט, האָב איך טאַקע זייער מאַמען נישט געגלויבט בפרט, אַז איך האָב געוואוסט אַז אָט די ברידערלעך האָבן געהאַט אייביקע קאָנפליקטן מיט די שכנים און אַז אפילו די מאַמע אַליין איז געווען קעגן דעם, אַז זיי זאָלן פאָרן קיין ישראל..."

אַז מען רעדט, פאַררעדט מען זיך. פון דעם אויבן ציטירטן אינטערוויו, אַרויסגענומען פון אַ סאָוויעטישער צייטונג קען יעדער איינער, וואָס איז נאָר אַ ביסל באַקאַנט מיט די באַדינגונגען אין סאָוויעט־רוסלאַנד נאָך אַ מאָל זען די גרויסע טראַגעדיע פון די יידן אין ראַטן־פאַרבאַנד.

קובאַ געטלער

דער 25-טער פילם-פעסטיוואַל

(עטלעכע באַמערקונגען)

מיר האָבן איצט געפייערט דעם 25־טן יערלעכן פילם פעסטיוואַל אין מעלבורן. נאָר דעמאָלט, ווען מען טראַכט זיך אַריין אין דער סיטואַציע פון קינאָ מיט 25 יאָר צוריק, קען מען אָפּשאַצן וואָס דער פעסטיוואַל האָט אויפגעטאָן פאַר מעלבורן. מיט יאָרן צוריק זענען כמעט די איינציקע פאַרשפּרייטער פון פילמען געווען (ב. קאַטעגאָריע) די אַמעריקאַנער און ענגלישע פילם־קאָמפּאַניעס. אמת, מיר האָבן געהאַט אַ קלייעם קינאָ „סאַוואָי" אויף ראַסל סטריט, וואו מען האָט געקענט זען 4־5 פילמען אַ יאָר — גע־מאַכט אין פראַנקרייך אָדער איטאַליע. דאָרטן זענען גע־קומען כמעט אויסשליסלעך ניי־געקומענע; פאַר די אויס־טראַליער איז שווער געווען נאָכצופאָלגן די אַקציע אויפן עקראַן און באַווייזן צו לייענען די קליינע אותיות פון אונטן.

ווען אין יאָר 1951 האָט אַ קליינע גרופּע פילם־ענטוזיאַסטן אָרגאַניזירט דעם ערשטן פילם־פעסטיוואַל, האָבן זיי דערוואַרט אַרום 80 מענטשן. גרויס איז געווען זייער איבערראַשונג, ווען זיי האָבן דערהאַלטן 800 ווענ־דונגען. דער ערשטער פילם־פעסטיוואַל איז פאָרגעקומען אין אָלינדאַ. וויפיל ענטוזיאַזם האָט דאָס פאַרלאַנגט פון די פילם־ליבהאָבער דעמאָלט צו פאָרן אויף דעם שווערן (נישט אַספּאַלטירטן) וועג קיין אָלינדאַ? דער גוטער אָפּרוף איז געווען אַ באַוויז, אַז דער פעסטיוואַל איז געקומען אין דער ריכטיקער צייט. אין די ערשטע יאָרן האָט דער פעסטיוואַל אונדז געבראַכט פילמען, וואָס וועלן אַריינ־גיין אין דער געשיכטע פון קינאָ. נעמען פון דירעקטאָרן וועגן וועלכע מיר האָבן געלייענט אין דער אויסלענדישער פּרעסע, ווי אַנטאָניני, פעליני, רענאָאיר, קאָקאָיאַניס, ביור־ניועל, קוראָסאַוואַ ראַי, וואַיאָאַ, רעסטאָאיר, בערגמאַן.

היינט צו טאָג באַזוכן דעם פעסטיוואַל אַרום פיר טויזנט מענטשן. ס'האָט געדויערט לאַנגע יאָרן צו דער־ציען אַזאַ גרויסן עולם. אויפן פעסטיוואַל קען מען זען די רעזולטאַטן פון דער דערציאונג, דער עולם איז נישט גלייכגילטיק צו די געזעענע פילמען. די מערהייט אַפּלאָ־דירט, אָבער ס'טרעפן זיך אויך טייל מאָל מענטשן, וואָס פייפן אויף דעם זעלבן פילם. אָפט הערט מען באַמער־קונגען: „דאָס יאָר איז נישטאָ קיין גוטע פילמען" — איך מיין אַז די דאָזיקע מענטשן פאַרשטייען נישט די אויפ־גאָבע פון אַ פילם־פעסטיוואַל אין די 70־קער יאָרן. מיר האָבן היינט אין מעלברן 5־6 קינאָס, וואָס באַדינען אויס־שליסלעך דעם געשמאַק פון מענטשן וואָס זוכן עפּעס מער ווי אַ שיינע געשיכטע אין פילם. דער מענטש אין מעל־בורן הויבט אָן צו פאַרשטיין, אַז ווען אַ קינסטלער שאַפט אַ לעבן אויפן עקראַן, האָט דאָס לעבן קיין מאָל נישט קיין ענדע; די באַוועגונג פון לעבן ברענגט אַלע מאָל אַריין נייע אומפאַרשטענדלעכע עלעמענטן.

אין די צווישן־מענטשלעכע באַציאונגען איז דאָס געזאָגטע אַ קלענערער ענטפער אויף פראַגעס, ווי דאָס נישט דערזאָגטע. מען האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, אַז דעם עיקר פון מענטשלעכער דראַמע קאָן מען געפינען נישט נאָר אין גרויסע געשעענישן, נאָר אויך אין דער טאָג-טעגלעכער דראַמע פון מענטשלעכן לעבן. אויפן פעס־טיוואַל האָט מען זיך אָנגעהויבן צו באַקענען מיט מענטשן פון ווייטע קולטורן; מען פּרובירט זיי צו אונדז דער־נענטערן. זייער באַנעמען זיך איז אונדז געווען פרעמד, אָבער אויך פרעמד איז אונדז אונדזער שכן. ס'קען זיין, אַז אונדזער דערציאונגס־סיסטעם האָט אונדז געהאָלפן צו פאַרמאַכן די אויגן אויף דעם פאַלן פון סיסטעט, וועלכן מיר האָבן דערפונדן. מיט אָט די פּראָבלעמען איז דער פעסטיוואַל, מיט זיינע פילמען געקומען צו אונדז. איז

הערש סמאָלאַר, וועלכער איז געווען אַ וויכטיקער יידישער קאָמוניסטישער טוער אין פוילן און אין ראַטן־פאַרבאַנד, דערציילט וועגן אַ פרימיטיוון יידישן יינגל מיטן צונאָמען גאַרבאַטי, וואָס איז געוואָרן אַן איבערגעגעבענער קאָמסאָמאָלעץ און מען האָט אים געשיקט לערנען קיין מאָסקווע און וועגן אַ יידישן קאָמוניסטישן טוער אשר בער וואָס האָט איבערגענומען די אויפזיכט איבער גאַרבאַטין און איז געוואָרן זיין פריינד און לערער. און סמאָלאַר שרייבט:

„מיט דער צייט האָט זיך צווישןביידע איינגעשטעלט אַ נאָענטע פריינדשאַפט. גאַרבאַטי פלעגט זיך גוטמוטיק צעשמייכלען, ווען בער פלעגט אים ווינטשן צו האָבן אין קאָפּ אַזוי פיל, ווי פיל אין די ידים. ער פלעגט אפילו פרווון דעליקאַט אַ גלעט טאָן זיין „רבי" איבערן פולשטענ־דיקן ליסן שאַרבן, בער האָט אָבער דערביי זיך אַזוי פאַר־קרימט, אַקוראַט ווי מ׳וואָלט אים אַ קעם געטאָן מיט אַן אייזערנעם קאַם."

דאַן דערציילט אונדז סמאָלאַר, ווי גאַרבאַטי איז גע־וואָרן אַ מאַיאָר אין נ.ק.וו.ד. און ווי מען האָט אַרעסטירט אשר בערן און אים געבראַכט צו זיין געוועזענעם תלמיד. און ער ענדיקט.

„וואָס איז פאָרגעקומען ביי גאַרבאַטין אין קאַבינעט, ווען מען האָט צו אים אַריינגעפירט אשר בערן, וואָס האָט געהאַט צו זאָגן איינער דעם צווייטן די אַלטע חברים — איינער אַלס אויספאָרשער און דער צווייטער אַלס באַשול־דיקטער — דאָס ווייס מען נישט. קענענדיק ביידע פון שול־באַנק און נאָך פריער, וואָלט איך אפשר מיט דער הילף פון דער פאַרשטעלונגס־קראַפט און לויט דעם, וואָס געוועזענע אַרעסטירטע האָבן דערציילט, געקאָנט אַן ערך אויפשטעלן דעם דיאַלאָג, וועלכער האָט, ווי אַלע מאָל, זיך אוודאי פאַרענדיקט מיטן אויספאָרשערס „מאָנאָלאָג" — מיט די געמיינסטע, ווילדסטע, טיף באַליידנדיקסטע זידל ווערטער, וואָס בלויז די רוסישע שפּראַך פאַרמאָגט אַזעלכע.

„איינס איז אויף זיכער באַוואוסט: פון גאַרבאַטיס קאַבינעט האָט מען דעם אַלטן יידישן אַרבעטער־טוער אַרויסגעטראָגן מיט אַ צעשמעטערטן קאָפּ. די זעלבע האַנט וואָס האָט געהאַט אַ מאָל געגלעט די ליסינע פונעם „קאָפּ מענטש", האָט אַ סוף געמאַכט צום לעבן פון זיין אייגע־נעם חבר און לערער."

דערפילט איצט הערש סמאָליאַר אַ וויכטיקע אויפ־גאַבע, דערציילנדיק דעם טראַגישן אמת. אָבער מען מוז שטעלן די פראַגע: וואו ביסטו געווען אַזוי לאַנג — חבר הערש סמאָלאַר?

מיינט דער דיכטער זיך אַליין ?

אין זעלבן נומער „ירושלימער אַלמאַנאַך" (נום. 4, 1975) געפינען מיר אַ ליד פון אַ געוועזענעם קאָמוניסטישן טוער פון פוילן א"נ „צוויי דיכטער":

פאַר דעם אַלעמגרעסטן
צוויי באַרימטע דיכטער שטייען
און אין דיכטונג זיך פאַרמעסטן.
איינער זינגט זי בקול רם
מיט געוואַלדן און געשרייען
ווי עס זאָלן פון די בערג
פאַלן שטיינער אין אַ תהום:

און ער ענדיקט:

דעריבער גלויב
וואָס העכער עמעץ טוט זיין שטים אויפהויבן,
אַלץ ווייניקער איך טו אים גלויבן.

גדענקען מיר ווי דער דיכטער פון דער דאָזיקער פּאָעמע האָט זייער הויך געהויבן זיין שטים און דעריבער קען מען צו אים אָנווענדן די לעצטע שורה פון זיין ליד: „ווייניקער איך טו אים גלויבן".

אַז מען רעדט, פאַררעדט מען זיך

אין „סאָוויעטישן היימלאַנד" (נום. 4, אַפריל 1976) געפינט זיך אַ גרויסער אַרטיקל פול מיט אַטאַקעס קעגן סאָוויעטישע יידן, וואָס ווילן עמיגרירן קיין ישראל, פון וועלכן מיר קענען זען דעם גוואַלדיקן דרוק וואָס מען ווענדט אָן אָפּצושרעקן די סאָוויעטישע יידן פון טראַכטן צו פאַרלאָזן דעם ראַטן־פאַרבאַנד. צווישן די פיל ציטאַטן פון פאַרשידענע סאָוויעטישע צייטונגען געפינען מיר אַ ציטאַט וואָס באַלייכט נאָך אַ מאָל די טראַגעדיע פון די סאָוויעטישע יידן, וואָס ווילן פאָרן קיין ישראל.

ס׳שרייבט נ. סאָלאָוויאָוו אין דער צייטונג „קראַסנאָיע זנאַמיאַ" פון כאַרקאָוו וועגן אַן אינטערוויו וואָס ער האָט געהאַט מיט לעאָניד הערבער, אַ קאַנדידאַט פון טעכנישע וויסנשאַפטן, וואָס האָט אָנגעגעבן אַ ביטע אויף אַ דער־לויבעניש צו פאָרן קיין ישראל:

„מיט אַ יאָר צוריק האָט ליובאַשיץ (פון ישראל) מיר געקלונגען אין טעלעפאָן און געבעטן, איך זאָל זיך באַגע־גענען מיט די עלטערן פון די ברידער וויינמאַן, וועלכע זיצן פאַר אַ קרימינעלן פאַרברעכן, דערוויסן זיך עפּעס וועגן זיי. איך האָב אים נישט געקענט אָפּזאָגן. דאָס זעלבע האָט מיר געבעטן די ענגלישע בירגערין סאָניע, אַלס אַ פאָרשטייער פון אַ בריטאַניער יידישער אָרגאַניזאַציע. איך האָב זיך דורכגעשמועסט מיט דער מוטער פון די ברידער וויינמאַן. זי האָט מיר געזאָגט, אַז מען האָט זיי אַריינגע־זעצט, קלוימערשט דערפאַר, ווייל זיי האָבן געוואָלט פאָרן קיין ישראל. האָב איך דער מוטערס ענטפער איבערגעגעבן ליובאַשיצן.

— אין נאָיאַבער 1974 האָט סאָניע מיר געקלונגען און געזאָגט, אַז צו אונדז וועט קומען איינער אַן ענגלענדער און מען דאַרף פאַר אים צוגרייטן אַ פאָטאָגראַפיע פון די וויינמאַנס. אין עטלעכע טעג אַרום איז צו מיר אַהיים געקומען אַן אויסלענדער, וועלכער האָט זיך אָנגערופן מייקל ריטשאַרדסאָן. ער האָט מיר געבראַכט פון דער בריטאַניער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע צוויי קינדערשע סוועטערס.

עס איז ווייך און בויגעוודיק, עס איז שטורמיש און איינגעהאַלטן. מיט דער זעלבער מייסטערשאַפט און קענטשאַפט ווי ער קנעט אויס פון רויען וואָרט־ליים סאָפיסטיצירטע מאָדולאַציעס, טראָגט ער איבער אויפן לייוונט די איינגעזאַפטע אין זיך ניגונים פון לעבן מיט דער הילף פון צאַרטן פאַסטעל.

ער גיט נישט דעם צושויער רעטענישן צו לעזן. ווען מען קוקט אויף זיינס אַ שטודיום פון אַ פנים אָדער פון אַ טעאַטער־מאַסקע, בלייבט מען נישט שטיין ווי פרצס משוגענער בטלן, וואָס ווייסט נישט וואָס ער האָט צו טאָן. מען זעט וואָס דער קינסטלער האָט געזוכט און מצליח געווען צו געפינען: די פאַרטיפונג פון מענטשלעכע עמאָציעס. ער געפינט דערהויבנקייט אין דעם רויען אַקט פון פשוטן לעבן, און ער באַלויכט אים מיט זיין אינערלעך ליכט. ווען דאָס וואָלט נישט געשען, וואָלטן די פנימער געבליבן נשמהלאָז, פראָזאַאיש, דעריבער טריוויאַל.

די שפיל פון ליכט און שאָטן אין די אויגן, אויף די ליפן פון זיינע צאָלרייכע טיפן רעדן אַ רייד, זיי דערציילן וועגן שאַפער מער ווי וועגן זיך.

פון וואַנען שעפט ער זיין גייסטיקע יניקה? י. ראָטבוים איז אָפגעריסן פון זיין נאַטירלעכן מקור פון וועלכן ער שטאַמט, צו וועלכן ער געהערט. עס פעלן אים די מאַסן, דאָס היימישע, נאָענטע רויע ליים, אין וועלכן ער וואָלט געקענט אַריינהויכן דעם רוח החיים פון זיין קונסט. ער איז דאָך נישט אין גאַנצן אָפגעריסן פון דער נאָפל־שנור, וואָס בינדט אים מיטן עכאָ פון קוואַליקן, שפרודלדיקן לעבן, פון דער נישט ווייטער, טראַגיש פאַרשניטענער, פאַרגאַנגענהייט.

די זאַפטן, וואָס האָבן אים אין זיין קינדהייט גענערט, רעגענערירן זיך אין אים מיטן כוח פון פאָלקישער פאַרירשונג, און ער שטייט אין דער זעטיקייט פון זיין זומער פול מיט רייפע פירות. אויף דער אויסשטעלונג זעען מיר די פרוכטן פון זיין מיפולן אָנשטרענג אַרויסצוברענגען דאָס אינערלעכע שיינקייט פונעם מענטש. אָן דעם וואָלטן די בילדער פאַרבליבן טויטע מאַסקעס. מיר זעען דאָס פלאַסטישקייט פון אַ האַלבן שמייכל; מיר זעען די טיפקייט פון מחשבה, מיר זעען אויך דעם טרויער וואָס פאַרנעפלט דאָס אויג. מיר זעען די ווייכקייט פון אַ מאַמעס שטילן שמייכל אין דעם צעאַקערטן פנים פון אַן אַלטיטשקע; די שטרענגע שטריכן אין דעם קוילנגרעבערס פאַרטראַכטקייט.

מיטן אינסטיקט פון אַ קינסטלער דעקאָנספירירט ער די אינטימיטעט פון געגעבענעם טיפ, וואָס געוויינטלעך ווערט עס מיט אייפער געהיטן פאַר אַ פרעמד אויג. דער קינסטלער דערזעט — און ברענגט עס אַרויס אויף דער אויבערפלאַך מיט ציכטיקייט און רעאַליטעט.

פאַראַן אַ רייכע גאַלעריע טיפן און טעאַטער־מאַסקעס פון פראָמינענטע אַקטיאָרן. פאַר י. ראָטבוימס טעאַטראַלער טעטיקייט איז עס מער ווי נאַטירלעך. פאַראַן טיפן פאָלקסטימלעך־יידישע צוגלייך מיט נישט יידישע, דאָס איז זיין קרעדיט אַלס אמתער קינסטלער, ווייל טראָץ זיין טיפן צובונד צו אייגנס, פאַרשטעלט עס נישט פון אים די וויזיע פון הומאַנעם אוניווערסאַליזם — מיט וועלכער יעדער שאַפער, אפילו איינער פון אויסגעשפראָכענעם נאַציאָנאַלן כאַראַקטער — ווערט מער ווי באַרייכערט.

א. אייזענער

אויפן שפּיץ פּעדער

די וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור אין ירושלים געזען פון דער „רעכטער" זייט

אין אונדזער קאַלום („מעלבורנער בלעטער" נום. 2), האָבן מיר געשריבן וועגן דער קאָנפערענץ אין ירושלים, געזען פון דער „לינקער" זייט („סאָוויעטיש היימלאַנד" און „יידישע קולטור") — איצט ווילן מיר זעען ווי די זעלבע קאָנפערענץ זעט אויס פון דער „רעכטער" זייט.

מ. י. נירענבערגער שרייבט אין „אַלגעמיינעם זשורנאַל" (איבערגעדרוקט אין „די יידישע נייעס", דעם 7־טן מאַי ה"י):

„...איינע פון די טראַגי־קאָמישסטע צוזאַמענפאָרן דעם זומער וועט בלי ספק זיין די וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידיש, וואָס די יידישיסטן און בונדיסטן, צוזאַמען מיט „געוועזענע" קאָמוניסטן אָרגאַניזירן איצט... היינט איז שווער צו פאַרשטיין די מענטאַליטעט פון געוויסע „וועלטלעכע" יידן אין אַמעריקע. יידישיסטן וואָס האָבן חרוב געמאַכט דורות אַמעריקאַנער יידן. ווער זענען געווען די גייסטיקע טאַטעס זייערע — די וואַרשעווער „פאָלקס־ציייטונג" צי קאַציזנעס ראַדיקאַלער „פריינד", היינט ווען די דאָזיקע יידישע קולטור ליגט אין רינשטאָק?..."

איז איבעריק אָנצווייזן, אַז יעדער אָנשטענדיקער ייד מוז זיך אָפגרענעצן פון די אויבן געבראַכטע ציטאַטן, ווי אויך פון דעם גאַנצן אַרטיקל וואָס איז פול מיט זידלערייען אויפן חשבון פון טראַגיש אומגעבראַכטן פוילישן יידנטום. און צוליב וואָס איז די גאַנצע שנאה? בלויז צוליב דעם וואָס דער „פאָרווערטס" באַטייליקט זיך אין די צוגרייטונגען צו דער קאָנפערענץ?

ווי זאָגט דאָס ווערטל: יופיטער בינסט אין כעס, אַ סימן ביסט נישט גערעכט!

גלויבן מיר, אַז טראָץ אַלע אַטאַקעס פון רעכטס און לינקס, וועט די קאָנפערענץ אין ירושלים דורכגיין מיט דערפאָלג און דערפילן איר וויכטיקע אויפגאַבע פון שטאַרקן יידיש און דורך דעם במילא שטאַרקן די גייסטיקע אייניקייט פון אונדזער שווער געפרוּווטן פאָלק.

וואו ביסטו געווען אַזוי לאַנג — הערש סמאָלאַר?

אין ירושלימער אַלמאַנאַך (נום. 4, 1975) אַרויסגעגעבן פון דער יידישער שרייבער גרופע אין ירושלים, געפינען מיר אַ זייער אינטערעסאַנטע אַרבעט פון הערש סמאָלאַר „מיט דער זעלבער האַנט".

י. מ. לעווין

פון ביכער-טיש

יעקב י. מייטליס „אין גאַנג פון דורות" — עסייען וועגן תנ"ך, פאָלקלאָר און ליטעראַטור. פאַרלאַג ישראל בוך, 1975.

די עסייען שטעלן מיט זיך פאָר אַ קווערשניט איבערן גאַנג פון יידישן פאָלק, פון די פרי־היסטאָרישע צייטן ביזן היינטיקן טאָג.

אין יעדן עסיי, צי וועגן מאָרד פון קין איבער הבלען, צי דער אויפשטייג פון דעם יונגן ערד־אַרבעטער גדעון צו אַ נאַציאָנאַלן העלד, צי די פאַרבאָטענע ליידנשאַפט פון אמנון צו זיין שוועסטער תמר — ווערן פון דער דראַמאַטישן שטאָף די ציגל, פון וועלכע ער בויט די פאַרטיפטע שטודיומס פון די אויסנעמלעכע געשעענישן פון יענע ווייטע צייטן. די געשעענישן זענען אין זייערע הויפּט־הנחות, אין זייער מוסר השכל, טיילווייז אויך אין סיוזשעט, פאַרשוועסטערט מיט געשעענישן אינעם היינט. קינס רציחה, ווייט אין פרע־היסטאָרישער דיסטאַנץ, בלייבט ווי אַ סימבאָל פאַר אַלע באַגאַנגענע „אומלעגאַלע" צי „לעגאַלע" מאָרדן, זינט יענעם ערשטן טונקעלן מאָמענט אין דער פסיכיק פון קדמונישן מענטש.

דאָס בוך באַהאַנדלט אַ סך עצמדיקע עטיש־מאָראַלישע פּראָבלעמען. אַ טייל געשעענישן, לעגענדע צי וואָר זענען אויס אַרכאַיש. זייער קאָנטעקסט האַרמאָניזירט נישט מיט דעם אַלגעמיין מענטשלעכן, ספּעציעל יידישן באַגריף וועגן זיטלעכקייט. די האַנדלונג פון תמר, יהודהס שנור, און אַפילו פון רות, די העלדין פון דער שיינער, אידילישער דערציילונג, זענען אין סתירה צום יידישן געדאַנק, אַפילו פון דעם ייד פון פאַרצייטנס. די קאָסמעטיק פון געשיכטלעכן אָפּקלייב האָט וואַרשיינלעך קאָרעגירט די רויעווירקלעכקייט, און צו אונדז זענען זיי דערגאַנגען פאַרוויכטע, אידעלע פאַסטעל־געמעלן.

איינער פון די עסייען איז געווידמעט גדעונען פון שבט מנשה פון פאַר דריי טויזנט יאָר צוריק. די היינטיקע גדעונס, די קיבוצניקעס פון גליל, באַזיצן אַ סך בשות־פּותדיקס מיטן אַמאָליקן. ביידע בינדט דאָס געפיל פון צוגעבונדנקייט צום פאָלק און אויך פחדלאָזע העלדישקייט.

מיט אַ ציטאַט פון רמטכ"ל יצחק ראבין (נאָך דער מלחמה פון די זעקס טעג) — „די ווערטיקייט פון אונדזערע קעמפער באַשטייט נישט אין זכות פון אייזן, נאָר אין זכות פון אַן איבערצייגונג, פון אַ העכערער שליחות צו פאַרזיכערן דעם קיום פון פאָלק" — פאַרבינדט י. מייטליס די גדעונס פון אַלע תקופות אין אונדזער געשיכטע. דער קווערשניט איבערן גאַנג פון פאָלק איז נישט באַגרענעצט צו אָפּגעשלאָסענע עפּיזאָדן און תקופות. גיכער איז עס אַ פּרוּוו אַריינצובליקן אין דער פאָלקס־נשמה, אין אַלע אירע אויסשטראַלונגען במשך דעם לאַנגן וואַנדער־וועג פון ייד.

איוב־מאָטיוון אין שלום־עליכמס פאָלקישן טיפּ טוביה; עקדה און גאולה־מאָטיוון ביי לייוויקן, זענען ווי אַן עכאָ פון דער אַמאָל. י. מייטליס האָט אין די קאַפּיטלען „מיכה" און „אליהו" פּראַכטפול אַרויסגעברענגט די אויפפאַסונג פון גאָט און געטלעכקייט אין דער פסיכיק פון דעם פרי־מיטיוו.

אינעם זוכן די אידיי פון אַבסאָלוטן צדק אויסגעגליט מיטן בליציקן וואָרט פון די נביאים, געפינט מען לייכט דעם פּאַראַלעל מיט דער היינטצייטיקייט. בלאָנדזשעט דאָך אַרום, אין אַ לאַבירינט אָן אַן אויסוועג, דער היינטיקער מענטש אין זיינע זוכענישן פאַרן סובלימען אויסדרוק פון סאָציאַלער און נאַציאָנאַלער רעכט.

י. מייטליס דערגייט אויך צום מקור פון אוראַלטן פאָלקלאָר ביי פאַרגלייכן מיטן פאָלקלאָר פון אַנדערע אַלטערטימלעכע קולטורן. דערנאָך מאַכט ער אַ קפיצת הדרך־שפּרונג ביז אַנסקין, ווען ער ווידמעט אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג. זיינע אַנאַליזן זענען פאַרטיפט און באַהויכט מיטן דראַנג צו געפינען די עטיש־מאָראַלישע אימפּעראַטיוון, וואָס האָבן דערהויבן דעם יידישן גייסט אין אַלע צייטן פון זיין דויערהאַפטיקן זיין.

פנימער און מאַסקעס

בילדער-אויסשטעלונג פון יעקב ראָטבוים

(אין לעאָ פינק־זאַל, „קדימה")

די בילדער-אויסשטעלונג האָט אַנטפּלעקט פאַר יידיש מעלבורן, אַז יעקב ראָטבוים, דער קינסטלער פון וואָרט און שוישפּילער, איז אויך אַ מייסטער פון שטריך און קאָליר.

אין יעדן קונסט-ווערק געפינט זיך אידיי, אויסטייטש, און דאָס וויכטיקסטע — די אויסלויכטונג פון דעם שאַפערס נשמהדיקייט. אָן דעם לעצטן, וואָלט ראָדינס באַרימט ווערק „דער דענקער" געבליבן קאַלטער שטיין. דער וואָס קען קוקן טיפער, וועט לייכט „דערזען", אַז דורך דער שטיינערנער פיגור לויפן דורך שטראָמען פון דעם סקולפּטאָרס מחשבות.

פון די טיפענישן פון דער קונסט און פון דער ליטעראַטור האָבן אַרויסגעשפּראָצט פאַרשידענע בלומען. אַ דאַנק די זוכענישן פון שרייבער און קינסטלער נאָך נייע אויסדרוק־פאָרמען, זענען די בלומען געוועזן פאַרשידן אין זייער שיינקייט. עס זענען געשאַפן געוואָרן טערמינען פאַר יעדער נייער פאָרם — די „איזמען". אין וועלכן „איזם" קען מען אַריינפּאַסן י. ראָטבוים, דעם קינסטלער פון וואָרט קלאַנג, פון מימיק, דעם מייסטער פון שטריך און ליניע, פון ליכט און שאָטן?... אַ סך „איזמען" האָבן יונגערהייט אויסגעהויכט די נשמה, געבליבן איז בראָדערזאָנס אַ זאָג: „איזמען — איז מען!" י. ראָטבוים איז אַ זעלבסטשטענדיקער „איזם".

מיר קענען די מוזיק פון י. ראָטבוימס וואָרט־קלאַנג.

געדרוקטע שירים. מיט אַ מאָל האָט זי באַמערקט אַ וואָרט, וואָס איז איר קענטלעך געווען. איבער די שירים, ביי דער זייט איז געשטאַנען אויפגעשריבן מיט קורסיוו: פנינהן. יאָ דאָס איז עס — איר נאָמען. אין דער רגע איז איר קלאָר געוואָרן זיין סודותדיקער שמייכל; זיין פאַרברענגען דעם חפש אין תל־אביב; און לסוף: דאָס געבן איר דעם זשורנאַל, וועלכן זי קאָן נישט לייענען. פאַרשטאַנען אָבער האָט זי: דאָס זענען שירים אין יידיש, וועלכע ליפע שאַפּיראָ האָט איר געשענקט...

פון איבערראַשונג האָבן איר אויסגעפעלט ווערטער. דאָס האַרץ האָט גענומען האַסטיקער קלאַפּן, און ווייל זי האָט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן — האָט אַ שעמעוודיקע רויטקייט פאַרגאָסן איר פנים. זי האָט דערלאַנגט ליפען דעם זשורנאַל, אַ דריק געטאָן זיינע הענט, און אַ שעפּטשע געטאָן:

— תודה רבה...

ליפע האָט מיט ייִנגלישער פאַרלעגנהייט גענומען דעם זשורנאַל צוזאַמען מיטן וואַרעמען האַנט-דרוק און זיך געלאָזט צום חדר אוכל. מיט אַלע זיינע חושים האָט ער אָפּגעפילט, אַז אין דער מינוט איז דאָ עפּעס בשותפותדיק צווישן זיי — קען זיין — ס'וועט זיך עפענען פאַר אים אַ נייער האָריזאָנט.

פנינה, וועלכע איז געבוירן געוואָרן אין קיבוץ, האָט ליפען אויסגעזען ווי אַ שטילער פאָרט, וואו ער קאָן נאָך די אַלע שטורעמס פאַראַנקערן זיין לעבן. געטרוימט האָט ער פון אַ באַלאַנסירטער רו. בייטאָג האָט ער טאַקע געלערנט אין אולפּן, געאַרבעט אין גאָרטן — אין די נעכט אָבער איז ער נאָך אַלץ געווען דאָרטן: אַרומגעקראָכן אין די זומפּן; זיך אויסבאַהאַלטן; אויפגעריסן באַן־רעלסן; געזען די בלויע, קינדערישע אויגן פון דריי־חדשימדיקן פאַרטיזאַן, וועלכער האָט זיין לעבן אַוועקגעגעבן, צו ראַטעווען די אַרומגערינגלטע אין אַפּריל פון דריי־און־פערציק, אין די פּאָליעסיער זומפּן. אַ טייערער יאָט געווען, נאָר ביינאַכט האָט ער געוויינט פון נעץ, פון קעלט, און זיין טאַטע, דער קאָמאַנדיר האָט אויף אים אַרויפגעלייגט זיין האַנט... די בלויע אויגן פון דריי־חדשימדיקן פאַרטיזאַן, אַ געבוירענער אין וואַלד ברענען אויס אַ לאָך אין זיין מוח. זיי מאָנען: נקמה! נקמה! און אַז ליפע וועקט זיך אויף אין אַ טייך פון שווייס — פילט ער די נעץ, פון די פּאָליעסיער זומפּן, וואו אַהין די דייטשן האָבן זיי פאַרטריבן אויף אומקום...

דאָס דאָפּלטע לעבן האָט אים געמאַטערט. דורך פנינהן קאָן זיין דער ווידערגעבורט פון ליפע שאַפּיראָ. ער וועט זיך אָנשטעקן מיט איר רואיקייט, און אַ חוץ אַלעמען...

דאָס מיידל האָט פאַרמאָגט אין זיך דעם אַראָמאַט פון פרדס; די פרישקייט פון אַ פרוכט, אין דער קילקייט פון פרימאָרגן...

אַלטער נאַר — האָט ער צו זיך אַ זאָג געטאָן. מחמת געפילט האָט ער: ער ווערט ראָמאַנטיש. און ווי קאָן אַ מענטש, אַ שטייגער ווי ער — פאַרגינען זיך צו זיין ראָמאַנטיש?

אָנערקענונג פון ייִדיש דורכן בילדונגס־מיניסטעריום אין ישראל

מיט פאַרגעניגן דרוקן מיר דעם צוגעשיקטן מאַטעריאַל פון חיים פינקעלשטיין, דירעקטאָר פון בילדונגס־דעפּאַרטאַמענט פון סוכנות פאַר די „מעלבורנער בלעטער".

דער באַשלוס פון ישראלדיקן בילדונגס־מיניסטעריום צו אָנערקענען יידיש ווי אַן אויסוואַל־קעגנשטאַנד ביי די מאַטורע־עקזאַמענס אין די מיטלשולן איז אָן ספק אַ וויכטיקע דערגרייכונג פאַר דער יידיש־קולטור אין ישראל.

אויף דער זיצונג אין ביוראָ פון בילדונגס־מיניסטעריום אין וועלכער ס'האָבן זיך באַטייליקט: דער בילדונגס־מיניסטער אהרן ידלין, דער פאַרזיצער פון דער קאָמיסיע פאַר איבער־עלעמענטאַרער דערציאונג אין בילדונגס־מיניסטעריום ד״ר כרמי יוגב, דער ראַטגעבער פון בילדונגס־מיניסטעריום ד״ר דן רונן, פּראָפ. חנא שמערוק — טיטולאַר פון דער יידיש־קאַטעדרע ביים ירושלימער אוניווערסיטעט, יצחק קאָרן — פאָרזיצער פונעם קאָמיטעט פאַר יידיש און יידישער קולטור אין ישראל און ד״ר אליעזר כגן, פאַרוואַלטער פון דער גימנאַזיע אין קרית חיים, וואו מ'לערנט שוין זינט 10 יאָר יידיש אין 3 קלאַסן, איז געקומען צום אויסדרוק די וויכטיקייט פון לערנען יידיש אין ישראל, וואָס וועט געבן אַ מעגלעכקייט די שילערס זיך צו באַקענען מיט די גרויסע ליטעראַרישע און קולטורעלע אוצרות פון יידישן פאָלק סיי אין דער פאַרגאַנגענהייט, סיי אין דער קעגנוואַרט.

דער בילדונגס־מיניסטער אהרן ידלין האָט אויך אונטערגעשטראָכן, אַז דאָס לערנען יידיש אין ישראל איז אַ נאַציאָנאַלע פליכט, ווייל דאָס וועט דערנענטערן די הי־געבוירענע צום גלות יידנטום.

אויף דער זיצונג איז באַשלאָסן געוואָרן צו שאַפן צוויי פראָפעסיאָנעלע קאָמיסיעס וואָס זאָלן צוגרייטן די לימודים־פּראָגראַמען און לערן־מאַטעריאַל, וועלכע זענען נויטיק צו די מאַטורע־עקזאַמענס דער גאַנצער מאַטעריאַל וועט אָפּגעדרוקט ווערן אין ספּעציעלע בראָשורן און איבערגעגעבן ווערן די שול-פאַרוואַלטערן, כדי צו דערמוטיקן די שילערס וואָס זענען פאַראינטערעסירט אין לערנען יידיש. אין נאָמען פונעם קאָמיטעט פאַר יידיש און יידישער קולטור אין ישראל, האָט יצחק קאָרן אונטערגעשטראָכן, אַז דאָס אָנערקענען יידיש ווי אַ לערן־שפּראַך אין ישראל וועט אויפגענומען ווערן מיט גרויס סאַטיספאַקציע אין די יידישע תפוצות.

אויף דער זיצונג איז אויך געקומען צום אויסדרוק די טיפע אָנערקענונג פאַרן בילדונגס־מיניסטער אהרן ידלין פאַר דעם באַשלוס, וועלכער וועט אויך זיין אַ דערמוטיקונג צו דער פאָרשטייענדיקער וועלט־קאָנפערענץ פאַר יידיש און יידישער קולטור.

ער וויל אַוועק פון מיר
צום ציל פון זיין באַשאַף
און מיט דער שווערד פון וואָרט
באַרעכטיקן דאָס זיין.
נאָר כ׳פּענטע אים מיט גוואַלד
פאַרשמיד אים צו דעם שטיין —
ווייל מענטש, דו מענטש אין מיר
דו ביסט נאָך אַלץ אַליין . . .

ג. ס׳האָט אַ קלאַנג
און אַ קלאַנג
באַשאַפן דאָס וואָרט.
ווי גאָט האָט באַשאַפן
דאָס הייליקע אָרט
פון זיין אייגענעם זיין . . .

* * *

נאָכן צוריקקומען פון תל־אביב, וואו ליפּע שאַפּיראָ האָט פאַרבראַכט זיין חפש, זיינע עטלעכע פרייע טעג, האָט פנינה באַמערקט ווי אויף זיין פּנים שפּילט אַ שמייכל, וואָס איז אַן אָפּשטראַל פון אַ פאַרבאָרגנקייט מיט וועלכער ליפּע טראָגט זיך אַרום. וועמען האָט ער דאָרטן געטראָפן? האָט זי ביי זיך געטראַכט. ביי די מענטשן פון נעכטן, פאַסירן זייער אָפּט ניסים, און זיי טרעפן אַ נאָענטן, וועלכן מ׳האָט שוין לאַנג געהאַלטן פאַר טויט. אפשר האָט עמיצער אים איבערגעגעבן אַ גרוס פון אַ מיידל, וועלכע איז אים אַ מאָל נאָענט געווען, און דער נצחנדיקער שמייכל איז אַ באַשטעטיקונג דעראויף. זי האָט זיך געכאַפּט, אַז ליפּע שאַפּיראָס גורל נעמט איר אינטערעסירן, און האָט זיך אַ טראָפּעלע פאַרשעמט פאַר זיך אַליין — אַ סאַברע, און נעמט ווערן סענטימענטאַל?

ער האָט נאָך אַלץ נאָכגעפאָלגט איר זוניקן שמייכל, ווי תמיד, אָבער דאָס איז שוין נישט געווען דאָס זעלבע ווי אין די ערשטע וואָכן. עס איז איר אפילו אויסגעקומען מאָדנע, וואָס פון די אַלע שילער אין אולפּן, איז ליפּע שאַפּיראָ אַנדערש. מיט פרוילעכער אינטואיציע אָבער האָט זי אויסגעפילט, אַז זיין באַזוך אין תל־אביב, זיין איצטיקער שמייכל וואָס פאַרבאָרגט עפּעס, האָט אַ שייכות צו איר. כאָטש זי האָט געהאַלטן פאַר אַ צייט־פאַרלוסט די פּסיכאָלאָגיע גריבלעניש, ווייל היינער־צוכט און אַגריקולטור איז אַ ממשותדיק־קאָנקרעטע און נוצלעכע זאַך, און נשמה־פילטרירונגען זענען נישט פאַר איר — האָט זי מיט אַ געוויסן גראַד פון נייגער אָפּגעוואַרט די אַנטוויקלונג פון אָט דער סודותדיקייט וועלכע ליפּע פאַראַט, מיטן אופן פון קוקן אויף איר.

זי האָט ליפּען געטראָפן אומטעום, וואו זי אַליין האָט געדאַרפט זיין. ביי די היינער איז ער געווען נוצלעך, אין פּרדס האָט ער פאַרשטאַנען וואָס צו טאָן. ס׳האָט איר הנאה געטאָן, וואָס דער בחור נעמט אַריינוואַקסן אין קיבוץ. כאָטש לעולם איז עס נישט געווען דער זעלבער וועג, וואָס האָט די מענטשן געפירט אין קיבוץ אַריין. זיי, אירע עלטערן, האָבן געהאַט די וויזיע פון דער אידיי, און דער קיבוץ הארצי איז געווען קודם דער פּאָליטישער בונד פון זייער געמיינזאַמקייט. דער פּועל־יוצא פון דער פּאָליטישער איינשטעלונג — איז געווען דער קיבוץ. פון דער פּאָליטיק האַלט זיך ליפּע וויטלעך, כאָטש זי באַמערקט, אַז טייל מאָל פירט ער ליידנשאַפטלעכע דיספּוטן, אָבער נאָר מיט די חברים פון דאָרטן. איז אפשר געזונטער אַז ער זאָל אַריינוואַקסן אין קיבוץ דורך דער הינטער־טיר?

די שילער פון אולפּן באַשטראַכטן זייער זיין דאָ ווי אַ צייטווייליקע דערשיינונג. אַן איבערגאַנגס שטופּע; די בריק — צווישן נעכטן און מאָרגן. זיך אויסלערנען די שפּראַך אויף אַזוי וויל, מען זאָל קאָנען זיך מיט איר אַן עצה געבן אין שטאָט. אַזוי קוקן אויך די שילער אויף די, וואָס לערנען זיי — די לערער. געוויס — די בחורים און מיידלעך פון אולפּן העלפן אין דער קיבוץ־ווירטשאַפט, דערמיט באַצאָלן זיי פאַר דער אויסהאַלטונג דאָ, און פאַר די לערער. ליפּע באַציט זיך צו דער אַרבעט מיט פּערזענלעכן אינטערעס, וואָס קען פאַרוואַנדלט ווערן אין פּערמאַנענטקייט. די היינער און דער פּרדס האָבן טייל מאָל פאַרלאַנגט מער צייט, ווי די וועלכע בלייבט איבעריק פון לערנען. האָט ליפּע צוליב דעם אפילו גענומען דורכלאָזן די לעקציעס.

— דאָס איז נישט בסדר — האָט אים פנינה מוסר געזאָגט, כאָטש ביי זיך האָט זי געהאַלטן, אַז ליפּע איז גערעכט:

— די אַרבעטן אין דער ווירטשאַפט קאָנען נישט וואַרטן...

* * *

לאַנג האָבן זיך פנינה און ליפּע געוואַשן ביים אייניציקן קראַן, וועלכער האָט געדינט פאַר אָנפילן מיט וואַסער די אַזבעסטענע רינעס, פון וועלכע עס טרינקען די היינער. זייער וואַשן זיך ביים קראַן צוזאַמען האָט געהאַט עפּעס אין זיך פון אַ געהיימען ריטואַל, וועלכן נאָר זיי ביידע האָבן פאַרשטאַנען. און כאָטש דער וואַש־צימער איז געווען נישט ווייט פון חדר אכל, איז עס פאַר זיי ליבער געווען צו וואַשן זיך דאָ. עס איז שוין געווען פאַרנאַכט, און זיי האָבן זיך געלאָזן צום חדר אכל, אויף נאַכט־עסן.

פאַרשעמט האָט ליפּע אַרויסגעצויגן פון טאַש אַ זשורנאַל, צונויפגעלייגט אין פירן.

— רגע — האָט ער פאַרהאַלטן פנינהן, און עס איר דערלאַנגט.

זי האָט גענומען אין האַנט אַריין דעם זשורנאַל, נישט פאַרשטייענדיק פון וואַנען עס האָט זיך גענומען צו ליפּע, און צוליב וואָס ער האָט עס איר געגעבן. זי האָט אויסגעגליכט זיינע זייטן. דאָס זענען געווען מאָגערע זייטלעך פון פּשוטן פּאַק־פּאַפּיר, צונויפגענומען מיט אַ מעטאַלענעם קלאַמער. די שריפט איז איר געווען באַקאַנט — יידישע אותיות, אָבער לייענען און פאַרשטיין זיי — דאָס האָט זי נישט געקאָנט. זי האָט גענומען מישן די זייטלעך. שוין כמעט אויפן לעצטן זייטל האָט זי באַמערקט קורצע שורות, אויסגעשטעלט אין אַ קאָלום. זי ווייס — אַזוי זעען אויס

פּרדס אים דאַרף מען צום ווינציקסטן זאָגן וואָס ער האָט צו טאָן. ער איז מיטן פּרדס זייער היימיש, ווי זיי וואָלטן געווען פריינד פון יאָרן. זי קאָן נישט באַנעמען, ווי קומט צו אַ שטאָטישן מענטשן אַ צוגעבונדנקייט צו פּויערישערווירטשאַפט. פּנינה פאַרשטייט: ווען זי טוט אים אַ פרעג, וואָלט זי באַלד געוואוסט דעם באַשייד. אָבער זי פרעגט נישט. זי וויל, ער זאָל דעם לשון איבערקאָכן אין זיך.
די בחורים, וועלכע זענען אָנגעקומען אין לאַנד, אין ערשטן יאָרצענדליק פון דער מדינה, האָט זי שוין באַנומען — איז יעדער אַ וועלט פאַר זיך — אַ וועלט פול מיט ווייטאָג און העלדישקייט און טרויער. אַ יוגנט וועלכע איז געשטאַנען אויפן שייד-וועג צווישן טויט און לעבן — ביי אַזעלכע איז שוין דוכט זיך די יוגנט פאַרגליווערט געוואָרן, ווי עס ווערט פאַרגליווערט דאָס וואַסער אין דער אייז-מאַשין — און פאָרמירט אַן אייז-בלאָק. כדי די יוגנט זאָל ווידער נעמען ווירקן, מוז דער אייז-בלאָק צעשמאָלצן ווערן.

דאַרף פּנינה אונטערלייגן דעם פייער, אָדער מוז דער אינערלעכער גלי זיין אַזוי שטאַרק, עס זאָל פון זיך אַליין צעשמאָלצן ווערן?

פּנינה האָט געלערנט אַגראָנאָמיע און היגער-צוכט. מענטשן-פּסיכאָלאָגיע איז נישט איר געביט. רירט זי זיך צו דעם נישט צו. פון דעסטוועגן האַלט זי אַן אויג אויפן בחור, וואָס לייגט צו קאָפּ צום לשון, צו דער אַרבעט — אָבער האַלט זיך נאָך אַלץ זייטיק צו פּראָבלעמען, וועלכע נורטעווען אין קיבוץ.

— ער דאַרף זיך אַליין בייקומען — טראַכט זי ביי זיך. — עס איז נישט גוט צו ווערן אַ שותּף צו זיין געראַנגל צווישן נעכטן און מאָרגן — ער שטייט נאָך אַלץ אויפן שייד-וועג. געוואונדערט האָט איר בלויז איינס, און אפשר נישט אַזוי ווייט געוואונדערט, ווי אַ טראָפּעלע טשעקאַוועקייט איז געווען אין דעם, וואָס ליפּע נוצט מער שרייב-פּאַפּיר ווי די איבעריקע חברה אין אולפּן. זי האָט אַ פאַרדאַכט, אַז שטילערהייט מוז ער שרייבן אַ טאָגבוך, אָדער עפּעס ענלעכס. די נייגעריקייט האָט אַ צי געטאָן:

— וואָס פאַרצייכנט ער דאָרטן? מיט וועלכע געדאַנקען טראָגט זיך אַרום דער בחור?

זי האָט אַ ווילע נאָכגעטראַכט, און אַ לאַך געטאָן:

— איך וועל עס סיי ווי נישט קאָנען לייענען, עס איז דאָך זיין יידיש...

נאָכן פאַרנאַכטיקן עסן האָט ער זיך פון חדר אכל פאַרקליבן אין לייען-זאַל וואו אויפן פּרימיטיוו-צענויפגעקלאַפּטן טיש זענען געלעגן אָנגעלייגט פאַרשידענע צייטונגען. ער האָט אַ מיש געטאָן די, יענע — זיך לענגער פאַרהאַלטן אויף די ליטעראַרישע אָפּטיילונגען. ער האָט געפּרוווט אָנטאַפּן דעם דופיק, מיט וועלכן ס'קלאַפּט די ליטעראַטור דאָ הי. שטילערהייט האָט ער געבענקט נאָכן טאָג, ווען אויך זיין נאָמען וועט נעמען זיך באַווייזן איבער אַן אַרטיקל, אַ ליד. צווישן אים און די צייטונגען איז געשטאַנען די שפּראַך — די זעלבע, וואָס צווישן אים און פּנינהן.

— אַ הויכן באַרג דאַרף מען איבערקלעטערן, און וואָס ליגט אויף דער צווייטער זייט?

עס האָט אים אַ צי געטאָן צו זיך אין צימערל, צום העפט, וועלכן ער האָט אָפּגעשפּאָרט אין דעם אולפּן. ער האָט אַ קוק געטאָן אין זיך, און אויפגעשריבן: פּרימיטיווע לידער. עס איז אים געפעלן געוואָרן. אָנהייבן ווי דער אורמענטש — פון פּרימיטיוו, און נעמען אַריינוואַקסן אין לעבן לאַנגזאַם — ווי עס וואַקסן די ביימער אין פּרדס. יעדעס יאָר קומט צו אַ רינג. עס ווערט דיקער דער שטאַם. דערמאָנט ער זיך, אַז יינגלוויז, ווען מען האָט אָנגעטראָפן אָפּגעזעגטע קלעצער אָפּגעלייגטע נעבן דעם עלעקטראָווניע, כדי נאָכער איבער זיי ציען עלעקטישע דראָטן איבער דער שטאָט, פלעגט מען זיך פאַרנעמען ציילן די רינגען. פּרווון דערגיין: ווי אַלט דער בוים איז געווען.

— דאַרף מען זיך, הייסט עס פירן אין דער ליטעראַטור, ווי אין דער נאַטור — כדי דער שטאַם זאָל פעסטער ווערן, מוז מען לאָזן וואַקסן די רינגען. וועלן עס דערווייל זיין: פּרימיטיווע לידער.

א. דאָס שטומע וואָרט

איז איינגעשלאָסן אין מיין איך —
עס וויל אַרויס
נאָר ס'האָט נאָך נישט קיין טיר.
עס זוכט נאָך אַלץ אַ וועג
צו זאָגן וואָס עס מיינט.
אַנטפלעקן דעם באַשייד
פון אָנקלײדן דאָס וואָרט
אין גוף
אין לייב
מיט בליץ
פון דעם געדאַנק.
וויברירט אַ קלאַנג
פון דעם באַריר —
עס זוכט אַ טיר
אַ פענצטער
אפשר גאָר אַ שפּאַלט —
עס רייסט זיך פון דעם
פּאָדעם וואָס אים האַלט.
דאָס שטומע וואָרט —
עס וואַרט נאָך אַלץ
אויף געטלעכן באַריר.
וועט אויפשיינען אַ זון
דורך אויפגעפּראַלטער טיר
און אַ באַפליגלט עס
וועט ס'שטומע וואָרט
באַפרייען זיך פון מיר . . .

ב. דער מענטש אין מיר

ער רייסט זיך פון דער קייט —
וואָס צייט און גייסט
פאַרזיגלט האָבן אים.

מ. אייזענבוד

פנינה

דערציילונג

(אַ קאַפּיטל פון ראָמאַן „אויף דאָס ניי“)

דער אולפּן וואָס האָט אויך געדינט ווי אַ שול אין קיבוץ, האָט געהאַט לאַנגע טישן און בענק, אויסגעשטעלט אַנטקעגן די פענצטער. דאָס האָט ליפּע שאַפּיראָן אויסגעזען, ווי די אויפסניי געפונענע קינדער־יאָרן, וועלכע האָבן אויף אים אַ וויי געטאָן מיט יענעם ווייטן אַ מאָל. נאָר דעם אמת געזאָגט, דער ווייטער אַ מאָל איז סך־הכל געווען אַ שפּאַן פון בלויז עטלעכע יאָר, זינט ער האָט זיך צעשיידט מיט אָט די טישן און בענק וועלכע זענען געשטאַנען אין ווייסרוסישן שטעטל. אַ היפּשן טייל פון זיין לעבן האָט ער פאַרבראַכט צווישן אָט די שול־בענק.

עס איז געווען אַ ביסל מאָדנע, נאָך דעם אַלעם וואָס ליפּע שאַפּיראָ האָט באַוויזן דורכצולעבן אין די יאָרן וואָס זענען פאַרגאַנגען צווישן די און יענע שול־בענק, זיך ווידער אַוועקזעצן מיטן בלייפעדער און העפט כדי אָנצויאָגן. אויף יענע שול־בענק איז ליפּע שאַפּיראָ געווען אַ סך מאָל פאַרטרוימט, פאַרקלערט אין אַנדערע זאַכן, און פאַרפעלט צו הערן די אַלע קלוגע רייד פון לערער. אָבער אַצינד זענען זיינע אויערן אָנגעשפּיצט צו יעדן שאַרך, און זיין אויג איז אויפמערקזאַם אויף יעדער נישט געוויינטלעכער באַוועגונג — וואָס רופט אַרויס אומצוטרוי, און וועקט פאַרדאַכט. דער דאָזיקער וואַלד־אינסטינקט האָט זיך ביי ליפּען פאַרשאַרפט אין די אומעטיקע יאָרן ווען דער וואַלד איז געווען זיין היים און די ביימער — זיינע נאָענטסטע פריינד און באַשיצער.

מיט אַ געוויסער שעמעוודיקייט, וואָס נעמט זיך פון געפיל, אַז נאָך אַלעמען איז שוין שפּעטלעך דאָ צו זיצן — האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף דער באַנק. ביים טאָוול איז געשטאַנען די יונגע קיבוץ־לערערין פנינה, און כאָטש ליפּע איז געווען עלטער פון איר — האָט ער אין אָנבליק פון איר זיך ווידער דערפילט ווי אַ ייִנגל און מיט צעשטראַלטע אויגן געקוקט צו איר; נאָכגעפאָלגט אירע באַוועגונגען, און דעם אופן ווי אַזוי זי רעדט אַרויס די האַרטע העברעאישע ווערטער מיט אַ ווייכער, וואַרעמער שטים. איר בליק איז געווען אַ שפּיגל אויפן וואַנט — וואו דער בליק איז געפאַלן, האָט אַ ליכטיקער פלעק אַ צאַפּל געטאָן. ווי אַ קינד וואָס יאָגט זיך נאָכן העזעלע אויפן וואַנט, האָט ער זיך געיאָגט נאָכן זוניקן צאַפּל פון פנינהס בליק, און געפּרוווט זיך וואַרעמען אין אים. איר בליק איז תמיד געווען פרילינג; תמיד יונג; צוזאָגנדיק. און כאָטש ער האָט זיך נאָך אָט דעם בליק געיאָגט שוין עטלעכע מאָנאַטן זינט ער איז אין קיבוץ, און זינט פנינה האָט איבערגענומען דעם אולפּן — האָט דער פרילינג נאָך אַלץ נישט פאַרלוירן דעם חן, און ער איז אַלץ נאָך נישט מיד געוואָרן זיך צו יאָגן נאָך אים.

געוואוסט האָט ער: עס איז אומזיסט; וואָלט ער געזען, ווי דאָס קינד יאָגט זיך נאָכן זוניקן העזעלע אויפן וואַנט, וואָלט ער נאַטירלעך מיט דער קלוגשאַפט פון אַן עלטערן געשמייכלט. אַן אָפּטישע אילוזיע. ער האָט געוואוסט דעם באַדייט פון אָפּטישע אילוזיעס — מיראַזשן. זיין לעבן איז פול געווען מיט מיראַזשן — אויסדאַכטונגען פון וועלכע עס איז געבליבן נישט מער ווי דער ביטערער טעם פון אַנטוישונג. געוויס — ער האָט שוין געהאַט די דערפאַרונג פון אַ מענטשן אַ באַיאָרטן, אַן ערנסטן. דער ליכטיקער פרילינגדיקער בליק האָט אין אים צוריק אויפגעוועקט דאָס קינד, פון וועלכן ער איז נאָך סיי ווי ווייט נישט אַוועק — אַ קינד וואָס האָט הנאה פון יאָגן זיך נאָכן זוניקן העזעלע אויפן וואַנט. נאָר ווייל עס איז נישט געווען קיינער וואָס זאָל דאָס אים אונטערזאָגן — האָט ער זיך פאַרהעקלט אויפן בליק און זיך געצאַפּלט.

די שפּיל איז אָנגעגאַנגען כמעט יעדן טאָג, און ביידע זענען נישט מיד געוואָרן. די שמייכלענדיקע פנינה האָט געוואוסט, אַז דער בחור איז פול מיט דינאַמיט און ס'איז גענוג בלויז איין פונק, און ס'וועט אין אים אויפרייסן. איין פונק פון אירע ליכטיק צעשטראַלטע אויגן.

ליפּע שאַפּיראָ האָט מיטן חוש פון אַ וואַלד־מענטש געשפּירט דעם כוח וואָס ליגט פאַרבאָרגן אין אָט דעם מיידל. ביידע האָבן זיך אָבער אָפּגעגעבן אַ חשבון וועגן זייער זיין אין אולפּן, און ליפּע שאַפּיראָ האָט פאַרגראָבן די נאָז אין העפט אַריין און אָפּגעשריבן די פאַרגעבענע אויפגאַבן. ער האָט זיך געלערנט די שפּראַך פון לאַנד — עברית.

* * *

ליפּע קוקט אויף די צעגרינטע ביימער, וואָס זענען געפלאַנצט ביים ראַנד פון פּרדס און זיי פאַרהאַלטן דעם זאַמד, וועלכע ווינטן טראָגן אָן פון מידבר. נעמט זיך אים דוכטן, אַז פנינה איז דער ביימער־צוים, וואָס וואַקסט אויס צווישן אים און זיין נעכטן. זי האַלט זיך ווייטלעך פון אים, ווייל אים נישט געבן די געלעגנהייט, און אים אַליין פעלן נאָך ווערטער, אַ סך ווערטער. אַז ער נעמט זיך אָן מיט מוט און טוט אַ רעד צו איר, צעשמייכלען זיך אירע אויגן און די קנייטשן אַרום מויל טוען לייכט אַ ציטער:

— רק עברית.

וואַרט ליפּע ביז ער וועט האָבן גענוג ווערטער דאָס איר צו זאָגן. דערווייל איז אים אָבער גוט מיטן געפיל, און ער צערטלט אים ווי דאָס וואָלטן טייבעלעך געווען אין אַ קליאַפּ, אויף זיין ייִנגלשן דאַך, איידער ער לאָזט זיי אַרויס אויף דער פריי. זיי וואָרטשען אין אים, און דאָס גיט אים רו. זיי רוקן אַוועק דעם וואַלדיקן נעכטן העט, העט ווייט.

פון דער זייט קוקט פנינה ווי ליפּע פאָרעט זיך אין

אין דער היים האָט מען אויך אָנגעהויבן צו קוקן גאָר אַנדערש אויף אים. האַלטן שוין פאַר אַ קלוגן און גע־לערנטן בחור, וואָס ווייסט אַ סך. עס האָט זיך פאַר אים געעפנט אַ נייע וועלט. מען האָט אים שוין מיטגענומען אין צירק אַריין אָדער אין טעאַטער, וואָס זענען פריער געווען פאַר אים פאַרשלאָסענע טירן. ער פלעגט שוין אין ווינטער גיין זיך גליטשן אויפן אייז און אין זומער זיך באָדן — שווימען אין טייך. מען האָט אים אויפגעהערט רופן שמו־אלעלע, נאָר ער האָט איצט געהייסן שמואלעק.

נאָך צוויי יאָר זיין אין שקאָלע האָט ער, ווי ער דריקט זיך אויס „אָנגעהויבן צו רודערן אַ וועלט". ער האָט צו־נויפגענומען זיינע חברים און געמאַכט אַ טעאַטער. ער איז באַלד געוואָרן דער דירעקטאָר פון דער קאָמפּאַניע און דער סטאַר פון דער טרופּע. אינטערעסאַנט ווי אַזוי ער שרייבט וועגן זיינע ערשטע שריט אויף די ברעטער:

„איך האָב דאָס רעכט געהאַט דערצו, ווייל איך האָב „צוזאַמענגעפּאַטשקעט" אַ טעאַטער־שטיק און עס אַ נאָמען געגעבן „פּיענקנאַ העלענאַ". דאָס טעאַטער איז געווען מיין אייגנס. ביי אונדז אין שפּייכלער האָב איך גענומען ליידי־קע פעסער פון הערינג, אַרויפגעלייגט אויף זיי לאַנגע ברעטער און צוגעדעקט מיט זעק. געמאַכט אַ בינע. פאַר־צויגן אויף אַ לאַנגן שטריק צוויי גרויסע ליילעכער און געמאַכט אַ פאָרהאַנג. אַ גלאָק אויף צו קלינגען איז אויך געווען. איך האָב אים געבאָרגט פון געלן איצעק. 3 גראָשן האָט געקאָסט אין די ערשטע רייען און פאַר אַ קאָפּיקע (2 גראָשן) „גיי און געפין דיר אַליין אַ פּלאַץ". דאָס שפּיל איז געווען אַ גרויסער „סוקצעס" סיי מאָראַליש סיי פי־נאַנסיעל. די טרופּע האָט זיך צעטיילט מיט 9 גילדן און 12 גראָשן."

די הצלחה פון ערשטן שפּילן טעאַטער האָט אים גע־געבן מוט און חשק און ער האָט געשטעלט אַ נייע פאָרשטע־לונג מיטן נאָמען „טשאַרטאָפּסקאַ לאַוואַ", וואָס האָט אויך געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג.

אַיין מאָל אָבער אויף אַזאַ פאָרשטעלונג אויף די פע־סער אין שפּייכלער איז בשעתן שפּילן געשען אַ קאַטאַס־טראָפע. מען האָט אַרויפגענומען אַ טאַטשקע אויף דער בינע, וואָס מען האָט געדאַרפט האָבן צום שפּילן; אַרומ־פאָרן דאָרט און פאַרקויפן סמאָלע. אַזוי ווי די טאַטשקע איז געווען שווער, האָט זיך די גאַנצע סצענע איינגעבראָכן, אַלע אַקטיאָרן מיט דער טאַטשקע זענען אַראָפּגעפאַלן און די סמאָלע האָט זיך איבער זיי צעגאָסן. עס איז געוואָרן אַ גרויסע בהלה און פאַניק מיט ליאַרמען, געוואַלדן און גע־שרייען. דאָס „פּובליקום" האָט געפאָדערט צוריקגעבן זייער געלט פאַר די בילעטן. דער דעמאָלט פאַרצווייפלטער די־רעקטאָר שרייבט אַזוי אין זיינע זכרונות וועגן דאָזיקן „אומגליק":

„עס איז געוואָרן אַ גאַנצע רעוואָלוציע. עס האָט גאָר נישט געהאָלפן און מיר האָבן געמוזט אַלעמען דאָס געלט אָפּגעבן. עס האָבן זיך באַוויזן קינדער פון דער גאַנצער וועלט, וואָס זענען גאָר אַפילו אין טעאַטער נישט געווען און האָבן אויך פאַרלאַנגט געלט צוריק. די קאַסע האָט אָבער נישט געהאַט אַזוי פיל געלט און מיר זענען געוואָרן באַנקראָט. אַזוי האָט זיך אָנגעהויבן אַ געשלעג און מען האָט אונדז צעמזיקט, צעקיילט און צעביילט. מען האָט געמוזט רופן דעם סטראָזש, אַז ער זאָל די קינדער צע־טרייבן, צומאַכן דעם טויער און אַ סוף און אַן עק. אויס טעאַטער."

דאָ רייסט זיך איבער דער כתב־יד מיט די אויטאָ־ביאָגראַפישע באַשרייבונגען פון שמואל ווייסבערג.

פאַראַן נאָך אין טעקסט פיל שטעלן מיט זעלטענע, שיינע און כאַראַקטעריסטישע שטייגער־בילדער פון מענטשן אין זיין צייט און זייערע מעשים; די סביבה און אייגנאַר־טיקייט פון יידישן לעבן אין די פּוילישע פּראָווינץ־שטעט און שטעטלעך נאָכן יאַנואַר־אויפשטאַנד אין 1863 קעגן די רוסן; פאַרשידענע טיפּן ווי דער גמרא־מלמד חיים גענדזל און זיין ווייב, די רביצין חנה־טשיפּע אָדער דער געלער איצעק און זיין ווייב דער קאָזאַק רבקה־רייצע און אַנדערע, וואָס זענען בולט געשילדערט, ווי לע־בעדיקע און גיבן אַ סך שטאָף פאַרן געשיכטע שרייבער צו פאַראייביקן די פאַרגאַנגענהייט פון דעם אַלטן און איינגע־וואָרצלטן אַמאָל יידישן ישוב אין פּוילן. אָבער דאָס גע־הערט שוין נישט צו אונדזער טעמע.

איך בין נאָר אויסן געווען איבערגעבן לויט דעם געפונענעם כתב־יד די ערשטע שריט אין לעבן און אויף דער סצענע פון אַ יידישן אַקטיאָר מיט הונדערט יאָר צוריק, וואָס וועט בלייבן אַ מאָנומענט פאַר דעם פּיאָנער און זיידע פון יידישן טעאַטער אין אַויסטראַליע.

ישעיה טאַוב

אויף דער וואַך

אַין ביולעטין פון וויקטאָריער שרייבער־פאַרבאַנד, פון מאַי 1975, נר. 93 — האָט דער שרייבער ליאָווע פרידמאַן פאַרעפנטלעכט אַ גרעסערע אָפּהאַנדלונג, אין וועלכער ער כאַראַקטעריזירט די יידישע שרייבער פון אויסטראַליע (דער עיקר, מעלבורן). ער אונטערשטרייכט זייער שעפערישקייט און זייערע קינסטלערישע דערגריי־כונגען, ווי איינוואוינער פון אויסטראַליע.

דאָס איז געווען אַן ענטפער דעם שרייבער ניאַל ברענאַן, וועלכער האָט אין אַ פריערדיקן נומער פון דעם ביולעטין געשריבן, אַז די עטנישע גרופּן האָבן בייגעשטייערט ווי וויסנשאַפטלער, אינדוסטריעלער און סוחרים — אָבער האָבן גאָרנישט געשאַפן אויפן ליטעראַרישן געביט.

פר' פרידמאַן, אין זיין וואָרט אויפן סימפּאָזיום איינ־געאָרדנט דורכן „באָארד" (13־14 יוני ה"י) האָט אויך אַרויסגעהויבן די יידישע שרייבער ווי אַ באַווייז, אַז מיר זענען די איינציקע עטנישע גרופּע, וועלכע איז שעפעריש אין איר אייגן מאַמע־לשון.

„די באָבע איז געווען אַ שיינע, געטאָן טובות אָרעמע לייט און געגעבן אַ סך צדקה. זי איז געווען אין אמתן אַ גוטע און קלוגע פרוי מיט אַ ברייטער האַנט און אַן אָפענע טיר געהאַט פאַר יעדן. ווען די קינדער פלעגן איר אַ מאָל אויסרעדן, אַז זי וואַרפט צו פיל מיט איר געלט, פלעגט זי זיך שטאַרק צעלאַכן און זאָגן: דערפאַר רופט מען מיך דאָך שפרה די נגידיתטע. זי האָט געפירט אַ גרויסאַרטיק הויז. געהאַט צוויי טעכטער שרה און רחל. מיין טאַטע איז געווען אַ בן־יחיד און דער ייִנגסטער אין דער פאַמיליע.״

ווייסבערג באַשרייבט אַזוי זיין מאַמעס שטעטל סילעוו:

„מען קען עס אַפילו אויף דער לאַנד־קאַרטע נישט געפינען, ווייל עס איז אַזוי גרויס ווי דער טל־ומטר אין אַ קלייך סידורל. גראָד אַ ראָמאַנטיש שטעטל. שיין און רייך באַגאַבט פון דער נאַטור. אַרום און אַרום וואַלד. דאָס גרויסע וואַסער די פּיליצע לויפט דורך אין מיטן שטעטל, וואָס ליגט אין אַ טאָל אַרום און אַרום גרין. מיט אַש־גרויע בערג פון אויבן. עס איז אַן איינפאַכע פאַנאָראַמע; אָבער ציגן האָבן אין דעם שטעטל נישט געפעלט אָן עין־הרע. פּראָדוקטן האָט דאָס שטעטל געהאַט זייער ווייניק, דער גרעסטער פּראָדוקט איז געווען קאַלך־אויוונס, וואו מען האָט געברענט קאַלך. נאָך אַ געהויבענע פרנסה איז אין סילעוו געווען; מען האָט געמאַכט אָסלקעס און שאַרפשטיינער. מיט דעם מסחר האָבן זיך די יידן פון סילעוו באַשעפטיקט.״

* * *

ווען דער קליינער שמואל האָט געענדיקט 5 יאָר האָט ער אָנגעהויבן גיין אין חדר. צו ערשט ביים דרדקי־מלמד און שפעטער אין חומש־חדר. ער באַשרייבט אַזוי ווען ער האָט אָנגעהויבן לערנען חומש:

„מען האָט מיר געמאַכט אַ חומש־סעודה, איך האָב געזאָגט אַ דרשה און דער זיידע האָט מיר געשאָנקען אַ זייגערל מיט אַ קייטל״. און שפעטער: „איך האָב אָפּגעלערנט אַ שטיק צייט חומש. מען פלעגט מיך שיקן יעדן שבת צו אַן אַנדערן גאון פאַרהערן און מען האָט זיך גאָר געצאַצקעט מיט מיר. אַלע האָבן מסכים געווען, אַז איך וואַקס אַן עילוי, ממש אַ גאון. אַלע האָבן געזאָגט איך האָב אַ שאַרפן קאָפּ און איך וועל זיין אַ תלמיד־חכם״.

דער זיידע זיינער האָט דעמאָלט געוואָלט: „מען זאָל אים שיקן אין שקאָלע און לערנען עפּעס מענטשלעכעס און וועלטלעכעס. גענוג מיטן חומש, ער וועט דאָס חומש נישט פאַרגעסן״, האָט ער געזאָגט. זיין מאַמע אָבער איז בשום אופן דערויף נישט איינגעגאַנגען, נאָר געוואָלט אים מאַכן פאַר אַ רב. מען האָט זי נישט געקענט איבעררעדן און דעריבער אים אַריינגעגעבן צו דעם בעסטן און שטאָט גמרא־מלמד מיטן נאָמען חיים, אָבער גערופן האָט מען אים חיים גענדזל.

ווייסבערג באַשרייבט פיל און גענוי דאָס גמרה־חדר, דעם רבי און די רביצין חנה־טשיפּע מיט פיר קליינע קינדער. זיי זענען געווען אָרעמעלייט אין אַלע זיבן פּאָלעס, געלעבט אין ענגשאַפט און שמוץ, און שווער געהאָרעוועט אויף זייער חיונה. חיים גענדזל איז געווען אַ מוראדיקער כעסן און שרעקלעך געשלאָגן די תלמידים מכות־רצח. דעם גרעסטן צאָרן האָט ער אויסגעגאָסן אויף שמואלן, ווייל ער איז געווען אַ קונדס, אַ גרויסער שטיפער און קאַליע געמאַכט אַלע קינדער, חברים אין חדר. דער מלמד האָט דעריבער זיך געבעטן ביי זיין פאָטער, ער זאָל געדענקען אין גאָט און צונעמען זיין תכשיט פון חדר; אָבער דער טאָטע איז נישט באַשטאַנען, נאָר אים נאָך באַשטראָפט. ער האָט דערפאַר אין גאַנצן פאַרלוירן דעם חשק צום לערנען.

דאָ איז געשען אַ טראַגי־קאָמעדיע. ווען דער גמרא־מלמד האָט שרעקלעך געקניפּט און געריסן דאָס לייב פון די תלמידים איז שמואל געפאַלן איין מאָל אויף אַ המצאה. ער האָט געקויפט אַ פריש ברייטל און זיך דאָס אונטערגעלייגט. ווען אין אָוונט ביים לערנער „שור שנגח את הפרה״ האָט ער נישט געקענט דעם שיעור, האָט זיך חיים גענדזל אויף אים געוואָרפן. די תלמידים האָבן, לויט ווי ער האָט זיך מיט זיי פריער אָפּגערעדט, אויסגעלאָשן די ליכט. דער רבי האָט אים אין דער פינצטער שטאַרק געקניפּט און אפילו אויסגעריסן אַ שטיק פלייש . . .

די גאַנצע שטאָט האָט שפעטער דערמיט געקלונגען און אַלע האָבן געלאַכט. זיינע עלטערן אויך. אפילו דער זיידע אָרן ווייסבערג האָט זיך שטאַרק צעלאַכט ווען ער האָט געהערט וועגן דעם שטיק ברויט, וואָס דער גמרא־מלמד האָט אַרויסגעריסן אָנשטאָט פלייש פון זיין אייניקל דעם שטאָט־שטיפער. אַזוי אַרום איז געוואָרן אויס מיטן חדר און דער אויטאָר שרייבט:

„עס האָט לאַנג נישט געדויערט און מען האָט מיך מלביש־ערומים געווען — אָנגעטאָן אין קורצע קליידער און אַריינגעשיקט אין שקאָלע״.

* * *

אין „שקאָלע״ האָבן שוין אַלע געוואוסט וועגן דער מעשה מיטן ברייטל און דאָס שפיצל, וואָס דער העלד שמואל האָט אָפּגעטאָן זיין רבין אין חדר. ווייסבערג שרייבט אַזוי וועגן דעם קבלת־פנים, וואָס מען האָט אים דאָרט געמאַכט:

„ווען איך בין אַריין דעם ערשטן טאָג אין שקאָלע האָט מיך דער לערער באַלד באַגריסט מיט דער פראַגע — שמואלעק ווי פיל ברייטלעך האָסט דו דיר מיטגעבראַכט אין דער שקאָלע אַריין, טי שעלמאָ, טי?״

אָבער דער לערער, די שול־חברים, די קלאַס און אַפילו דאָס מעבל זענען אים שטאַרק געפעלן און ער האָט אַלץ און אַלעמען ליב געהאַט. ער האָט געלערנט מיט קאָפּ, שרייבט ער, האָט געמאַכט אַ געוואַלדיקן פאָרשריט און דער לערער האָט אים זייער גערן געהאַט פאַר זיין פלייסיקייט. אַז מען האָט אים שקאָלע געדאַרפט זיינגען אָדער אויפטרעטן האָט אים דער לערער גענומען אויפן ערשטן פלאַן, ווי ער דריקט זיך אויס בוכשטעבלעך: „איך בין געווען אַ „נאַפּיערפּיעוואַלניק״, ווייל איך האָב געהאַט אַ שיינע און שטאַרקע סאָפּראַן־שטימע״.

געטראַכט און פאַרשידענע מחשבות זענען אים געקומען אויפֿן געדאַנק. אָט שרייבט ער:

„אין מיין קאָפּ האָבן זיך מיר געמישט פאַרשידענע געדאַנקען, שרעקלעכע בילדער האָבן זיך מיר פאָרגע־שטעלט. איך ליג און טראַכט און רעד ווי צו זיך אַליין: אָט האָב איך אָפּגעלעבט 72 יאָר אין דער שטורמישער וועלט. געהאַנדלט, געלאָפן, געפאָרן אין אַלע וועלט־טיילן אין אייראָפּע, אַמעריקע, אַזיע, אַפריקע און אויסטראַליע.

— — —

„אומעטום האָב איך אַליין געבויט און געהאָלפן בויען כל־ערליי אַנשטאַלטן, 50 יאָר האָב איך מיטגעאַרבעט אויף דער יידישער בינע, געווען אַ פּיאָנער פון דעם יידישן טע־אַטער, געשפּילט טעאַטער אין דער גאַנצער וועלט. געווען אַ דירעקטאָר פון פיל קאָמפּאַניעס, אָנגעשריבן איניקע פּיעסן און ווער ווייסט דערפון, אָדער ווער וועט וויסן דער־וועגן? פאַר וואָס האָב איך נישט איבערגעלאָזט קיין סימן אויף דער וועלט פון מיינע טעטיקייטן, אָדער ווער בין איך דאָס אַזוינס געווען? ווער וועט מיך געדענקען און צי וועט מען אַ מאָל מיין נאָמען דערמאָנען? איך האָב דאָך קיינעם נישט. מיין פרוי איז אַלט און קיין קינדער האָבן מיר נישט. איז וואו וועט דאָס אַלץ אַהינקומען?

„אָט אַזעלכע געדאַנקען האָבן זיך מיר געמישט אין מיין מוח. איך ליג און טראַכט. דאָ איז מיר פּלוצלונג אַריין אַ געדאַנק אין מיין קאָפּ — זלמן זילבערצוויג, יאָ זלמן זילבערצוויג. ער האָט מיך געבעטן דורך בריוו איניקע מאָל אין יאָר 1930, אַז איך זאָל אים שרייבן און צושיקן מיין לעבנס־ביאָגראַפיע און הויפּטזעכלעך מיינע טעטיקייטן ביי דער יידישער בינע, ווייל ער וויל דאָס באַ־שרייבן אין זיין יידישן טעאַטער-לעקסיקאָן. איך האָב אים נישט געענטפערט.״ — — —

„ווען פיל פריינד דאָ אין מעלבורן האָבן מיך שוין יאָ באַוואויגן, אַז איך זאָל אַמווייניקסטן עפּעס שרייבן, האָב איך דעם הער זילבערצוויג נאָר געשריבן וועגן גע-בורט פון דעם יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע, אָבער נישט איין וואָרט וועגן מיין פאַרגאַנגענעם לעבן.״

שמואל ווייסבערג האָט באַשלאָסן, אַז אויב עס וועט געשען אַ „נס״ און ער וועט ווידער קענען זען, האָט ער בדעה אָנצושרייבן זיין אויטאָביאָגראַפיע, כדי אַלץ פון זיין לעבן זאָל נישט גיין לאיבוד. ער איז טאַקע על־פּי נס ניצול געוואָרן. אַזוי שרייבט ער דערוועגן:

„דער דאָקטער האָט מיך איין מאָל באַזוכט און געזאָגט, אַז די אָפּעראַציע מיינע איז זייער געלונגען און ער האָפט, אַז איך וועל אויף מיינע אויגן געזונט ווערן און וועל ווידער קענען זען. ווען ער איז אַוועק בין איך געבליבן ליגן ווי אַ צעמישטער. איך האָב געוואָלט וויינען פאַר פרייד, אַז איך וועל ווידער צוריק האָבן דאָס ליכט פון מיינע אויגן. איך וועל זען, איך וועל זען. אַ נייע נשמה האָט דער דאָק־טער מיר געגעבן, ער האָט מיר געגעבן האָפענונג צו אַ נייעם לעבן. מיין פרייד איז געווען אומבאַשרייבלעך, קיין מענטש קען דאָס נישט באַגרייפן. נאָר דער וואָס מאַכט דאָס אַליין מיט און פילט אַזוי ווי איך, אַז איך וועל ווידער זען.״ — — —

„דעמאָלט האָב איך באַשלאָסן און געגעבן אַ נדר, אַז ווען איך וועל אַרויס פון שפּיטאָל און וועל ווידער קענען זען מיט מיינע אויגן, זאָל איך אָנשרייבן מיין אויטאָביאָ־גראַפיע און איבערלאָזן אַן אמתע מצבה אויף דער וועלט. נאָך דריי וואָכן בין איך אַרויס פון שפּיטאָל און האָב דאָס ליכט פון מיינע אויגן צוריקגעקריגן. אַ יאָר איז שוין פאַרלאָפן און איך טראָג מיך נאָך אַלץ אַרום מיט דעם געדאַנק. ענדלעך איז די צייט געקומען און איך שרייב די ביאָגראַפיע פון מיין לעבן.״

מיט דעם פאַרענדיקט זיך דער אַריינפיר פון דעם כתב־יד.

* * *

אין דעם ערשטן טייל „ווער בין איך?״ דערציילט שמואל ווייסבערג, אַז ער איז געבוירן געוואָרן אין פּיעט־ריקאָוו טריבונאַלסקי, פוילן, דעם 1־טן מאַי 1863. זיינע עלטערן זענען געווען סוחרים און געהאַט אַ געוועלב מיט אַ פּראָוויאַנט־סקלאַד.

דער פאָטער זיינער איז געווען אַ פרומער מתנגד און אַן אָנגעזעענער בעל־הבית אין שטאָט. „געמישט זיך אין קהל'שע געשעפטן, געווען גבאי אין חברה „ביקור־חולים״ און גבאי פון דער חברה־קדישא. טייל מאָל ליב געהאַט צו כאַפּן זיך צום ברעטל (דאַווענען פאַרן עמוד) און אַריינכאַפּן אַ מוספל אין אַ יום־טוב אָדער אין אַ שבת־מברכים״.

די מוטער האָט געשטאַמט פון אַ חסידישער משפחה, געווען די טאָכטער פון סילווער רב, הרב דוד זעליק זצ״ל און צו דער חתונה איז זי שוין געווען אַ יתומה פון פאָטער. ווייסבערג שרייבט: אַזוי פאַרשטייט איר מיך בין איך אַרויסגעקומען פון אַ געמישטער ראַסע — האַלב חסיד און האַלב מתנגד״. ער שרייבט ווייטער, „מיין מאַמע האָט זיך געטויגט צו געשעפט. זי איז געווען אַן אמתע אשת־חיל, אַ גוטע באַלעבאָסטע. דער מאַן איז ביי איר געווען דער קעניג און די קינדער די פּרינצן. זי איז געווען די גוטסקייט אַליין״.

די פאַמיליע איז באַשטאַנען פון 5 קינדער: 3 יינגלעך (מיכאַל, עלטער פון מחבר מיט 2 יאָר, און יוסף — יונגער מיט 2 יאָר) און צוויי מיידלעך — מאַשע און איידל. „די געשעפטן זענען געגאַנגען זייער גוט, און די פאַמיליע האָט געלעבט גליקלעך און צופרידן״.

זיידע־באָבע מצד זיין פאָטער, אָרן און שפרה ווייס־בערג זענען געווען פאַרמעגלעכע מענטשן און געהאַט פיל הייזער. ער שרייבט:

„דער זיידע איז געווען אַ קלוגער מענטש, געערט און געשעצט ביי קריסטן און ביי יידן. ער האָט געהאַט אַ גאָלדענעם מעדאַל פון דער רוסישער מלוכה פאַר זיין טע־טיקייט אין בויען קאַזאַרמעס פאַרן רוסישן מיליטער נאָך דער פוילישער פאָוסטאַניע. ער איז געווען ערשטער דאָזאָר אין שול פאַר לאַנגע יאָרן ביז ער איז געשטאָרבן.״ . . .

ישעיה טאַוב

שמואל ווייסבערג — דער זיידע פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע

(זיין אויטאָביאָגראַפיע פון די פריסטע יאָרן)

מיט קנאַפּע זיבעציק יאָר צוריק איז אָנגעקומען פון לאָנדאָן קיין מעלבורן אַ יידישער פּראָפעסיאָנעלער אַר־טיסט און טעאַטער־אונטערנעמער, וואָס האָט שוין געהאַט אַרומגעוואַנדערט אַ שטיק וועלט מיט יידיש טעאַטער. זיין נאָמען איז געווען שמואל ווייסבערג. ער איז געקומען גרינדן אַ סטאַביל יידיש טעאַטער אין אויסטראַליע.

געניטער וועגן אַהערקומען אין אָנהויב פון היינטיקן יאָרהונדערט פון דעם דאָזיקן יידישן טעאַטער־„שטערן", זיינע ערשטע טריט און מעשים נאָכן אַראָפּשטייגן פון דער שיף, דאָס שאַפן אַ קאָמיטעט פון „עמך"־יידן און באַלד דערנאָך אַ קלוב מיט עטלעכע הונדערט מיטגלידער און זיין אויפפירן דעם 12־טן פעברואַר 1909 אין דעם „טעמ־פּערענס־האָל" די ערשטע, היסטאָרישע יידישע פאָרשטע־לונג אין מעלבורן, די אָפּערעטע „גבריאל", אָדער ווי זי איז באַקאַנט אונטערן מער פּאָפּולערן נאָמען „כינקע־פינקע", דאָס אַלץ געפינט זיך אין ערשטן אויסטראַליש־יידישן אַלמאַנאַך פון 1937. דאָרט האָט שמואל ווייסבערג פאַר־עפנטלעכט אַן אַרטיקל א"נ „יידיש טעאַטער זוכט נייע וועלט־טיילן..." זכרונות־בלעטער פון אַ פּיאָנער פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע.

אין צווייטן אויסטראַליש־יידישן אַלמאַנאַך אַרויסגע־געבן דורך דער „קדימה" אין 1942 געפינט זיך אַ וויכטי־קער און וואָגיקער עסיי פון חיים ראָזנשטיין „יידיש טעאַ־טער אין אויסטראַליע". אין נאָר אַ קליינעם טייל פון דער דאָזיקער אַרבעט שרייבט דער מחבר וועגן ש. ווייסבערגס אונטערנעמערישקייט אויפן טעאַטער־געביט אין אויסטראַ־ליע און וועגן זיינע גרויסע פאַרדינסטן פאַר דער אַנטוויק־לונג דאָ פון דער טעאַטער-קונסט אין יידיש, וואָס האָט במילא שטאַרק באַאיינפלוסט די מאָדערנע יידישע קולטור.

ליידער איז שמואל ווייסבערג געווען טעטיק אויף דער סצענע נאָר אַרום 7 יאָר — פון 1908 ביז 1915. דערנאָך האָט ער אין גאַנצן אויפגעגעבן זיין טעאַטער־טעטיקייט. אין קיין אַנדערע שטעט אויסער מעלבורן האָט ער אויף דעם קאָנטינענט נישט געשפּילט. און חיים ראָזנ־שטיין פירט אויס:

„שמואל ווייסבערג איז היינט (געשריבן אין נאָוועמ־בער 1941 — י.ט.) דער זיידע פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע און מיט רעכט ווערט ער אויך אַזוי גערופן. ווייסבערגס טעאַטער־טעטיקייט דאָ איז זיכער געווען דער שטויס אָנצוהויבן אַן אַרבעט אויך אויף אַלע אַנדערע יידישע קולטור־געביטן".

דאָס אויבן דערמאָנטע און אַ קליינע נאָטיץ פון עטלע־כע שורות אין טעאַטער־לעקסיקאָן פון זלמן זילבערצוויַיג, מיט טעותים, אַז „סעם(?) ווייסבערג איז געבוירן געוואָרן אין 1870(?) אין וואַרשע און פלעגט פירן טרופּעס אין נייע לענדער און שטעט" — איז בסך־הכל אַלץ וואָס איז אונדז פאַרבליבן וועגן דעם יידישן טעאַטער־איניציאַטאָר אין אויסטראַליע — שמואל ווייסבערג.

עדי־ראיה, וועלכע זאָלן קענען געבן מער אינפאָרמאַ־ציע וועגן דעם אינטערעסאַנטן „זיידע פון היגן יידישן טעאַטער", קען מען היינט שוין נישט געפינען אויסער עט־לעכע קלענערע פּרטים פון אַ יידישן קולטור־טוער אין זיינע אַכציקער, אַז ער געדענקט אים, נאָך אין 1940 האָט ער געהאַט אַ פריזערײַ אין רעטדאַון־גאַס, קאַרלטאָן. מער נישט.

לויטן רעגיסטער פון דער חברה־קדישא איז שמואל ווייסבערג, 110 רעטדאָון־גאַס, קאַרלטאָן, געשטאָרבן אין עלטער פון 82 יאָר דעם 27־טן נאָוועמבער 1943 און איז אויף צו מאָרגנס צו קבורה געקומען אויפן פאַוקנער בית־עולם.

דעריבער האָב איך זיך זייער פאַראינטערעסירט, ווען איך האָב צופעליק אין מעלבורן געפונען אַן אַלטן פאַר־געלטן כתב־יד מיט טיילן פון אַן אויטענטישער ביאָגראַ־פיע, אָנגעשריבן 8 יאָר פאַרן טויט דורך שמואל ווייסבערגן אַליין. פאַראַן 22 באַשריבענע פולע זייטן, איינגעטיילטע אין די פאָלגנדיקע קאַפּיטלעך: פאָררעדע (הקדמה), ווער בין איך?, איך גיי אין שקאָלע, מען שפּילט טעאַטער. די שפּראַך און סטיל גאַנץ פשוטע און דער אינהאַלט זייער נאַאיוו, אָבער ווי מען קען משער זיין, אמת און אויפ־ריכטיק.

איך האָב באַשלאָסן, אויף ווי פיל עס וועט מיר גע־לונגען, אויסצושיילן פון די זכרונות דעם קערן און געבן אַ בילד פון די קינדער־ און יוגנט־יאָרן אין לעבן פון שמואל ווייסבערג.

*   *   *

דער מחבר שרייבט אין זיין הקדמה, אַז צו 73 יאָר איז ער אין מעלבורן שווער קראַנק געוואָרן אויף די אויגן מיט דער געפאַר צו פאַרלירן אין גאַנצן די ראיה. ער איז איבערגעקומען אַ שווערע אָפּעראַציע און איז דערנאָך גע־לעגן עטלעכע וואָכן אין שפּיטאָל מיט פאַרבונדענע אויגן, נישט זעענדיק די ליכטיקע שיין. ער האָט דעמאָלט פיל

ערד"; אַז מיט מיינע אַרויסטריטן בין איך נישט קיין פריינד פונעם ראַטן־פאַרבאַנד, ווי עס לויטעט די קאָנסטיטוציע, נאָר אַז איך בין אַן אמתער שונא פון דער גרויסער רוסישער רעוואָלוציע. דער באַשולדיקער איז געווען א. פערל. דער פאָרזיצער פון „פראָצעס" איז געווען יוסף ווייט, וואָס מיט זיין אויפפירונג איז ער אויך געווען אַ פראָקוראָר. ווי איר זעט — אַ „מאָסקווער פראָצעס" מיט אַלע פיטשעווקעס... קליינע קייען, וואָס גרויסע שפייען... דער אונטערשייד איז נאָר געווען, וואָס דערוויל איז דער „פראָצעס" פאָרגעקומען אין דעמאָקראַטישן אויסטראַליע... זיי האָבן פאָרגעשלאָגן מיך אויסצושליסן פון „געזערד" — טויט שטראָף...

פאַרשטייט זיך, אַז איך בין זיי נישט געבליבן שולדיק. איך האָב זיי צוריק געוואָרפן אין פנים די עקלדיקע און ברודיקע באַשולדיקונגען, אַז די אמתע שעדיקער זענען זיי, און אַז מיט זייער טאַקטיק וועלן זיי דערפירן דעם דעמאָקראַטישן יידיש־סאָציאַליסטישן קלוב צום אונטערגאַנג. אויף צוויי פאַרזאַמלונגען האָט זיך געצויגן דער „פראָצעס". ז. פרעס איז געזעסן ביי דער זייט. אויף זיין פנים האָב איך באַמערקט זיין עגמת־נפש. ער האָט אַפּעלירט צו מיר, אַז איך זאָל בלויז אויסדריקן מיין חרטה. אין זיין נאַאיווקייט האָט ער געגלויבט, אַז איך וועל מסכים זיין, כדי אַלץ זאָל בלייבן ביים אַלטן.

ווען דער באַשלוס איז געפאַלן, אַז מען שליסט מיך אויס, האָב איך פאַרלאָזט די פאַרזאַמלונג. דער באַשולדיקער א. פערל האָט מיך באַגלייט מיט דעם זאַץ: „דאָס איז דער אמתער סאָציאַל־פאַשיסט"... מיט מיר האָבן זיך סאָלידאַריזירט אַ גרויסע צאָל פריינד און האָבן אויך פאַרלאָזן די פאַרזאַמלונג.

* * *

אין אַ שפעטערדיקן קאַפיטל וועל איך באַשרייבן וואָס די אַוועקגעגאַנגענע פון „געזערד" האָבן ווייטער געטאָן, אָבער איצט דאַרף דערציילט ווערן אַן עפיזאָד וואָס איז זייער כאַראַקטעריסטיש פאַר קאָמוניסטישער טאַקטיק.

מיט אונדזער אַוועקגיין האָט דער „געזערד" פאַרלוירן אַ גרויסן טייל פון אַקטיווע קולטור־טוער. די איבערגעבליבענע האָבן אין אָנפאַנג געיובלט און געטאַנצט פאַר שמחה, אָבער שפעטער האָבן זיי זיך אָנגעהויבן פילן איזאָלירט. אין אַ גאָר קורצער צייט האָט דער „געזערד" אָנגעהויבן גיין באַרג אַראָפ. זיי האָבן געזוכט אַ וועג פון „איבערבעטן", פון „רעקאָנסיליאַציע"...

צו מיר האָט זיך געוואָנדן איינער אַ סילווער, אין נאָמען פון „געזערד", וועמען איך האָב פריער נישט געקענט. איך האָב אים געזען צום ערשטן מאָל. ער האָט נישט מיטגעמאַכט דעם דאָזיקן טראַגי־קאָמישן „מאָסקווער פראָצעס". ער האָט אַפעלירט צו מיר און מיך געבעטן, אַז איך זאָל צוריק קומען אין „געזערד". אויף דעם האָב איך געענטפערט, אַז פריער זאָל מען אָפשאַפן דעם באַשלוס אויף וועלכן סמך מען האָט מיך אויסגעשלאָסן און שפעטער וועל איך מיט זיי רעדן.

גערעדט און געטאָן. מיט דעם זעלבער אַנטשלאָסנקייט מיט וועלכער מען האָט מיך באַזייטיקט, האָט מען שפעטער „איינשטימיק" די אַלע באַשולדיקונגען אַנולירט. מען האָט מיך „רעהאַביליטירט"! מיט טריאומף איז דער זעלבער סילווער געקומען צוריק צו מיר מיטן באַפרייאונגס אורטייל...

מיין ענטפער איז געווען — מיט מענטשן וואָס קענען מיט אַזאַ לייכטקייט ענדערן באַשלוסן, וויל איך קיין געזעלשאַפטלעכע באַציאונגען נישט האָבן...

ס. בורשטין

אינטערעסאַנט צו וויסן...

(אויסצוגן פון רעפעראַט פון חיים לאַזאַר געהאַלטן אין „קדימה" דעם 12־טן מאַי ה"י)

אין ישראל געפינען זיך: 200 יידישע שרייבער און זשורנאַליסטן; 300 העברעאישע. עס זענען דאָ פיר יידישע פאַרלאַגן: פרץ־פאַרלאַג, די גאָלדענע קייט, מנורה, און יידיש בוך. דעם לעצטן יאָר זענען דערשינען 3,720 ביכער אין זעקס מיליאָן עקזעמפלאַרן; 70 פראָצענט זענען אין עברית, 29 פראָצענט אין יידיש און 1 פראָצענט אין אַנדערע שפראַכן (70 פראָצענט פון זיי — איבערזעצונגען). 3,000 עפנטלעכע ביבליאָטעקן פאַרמאָגן אַרום 6־7 מיליאָן ביכער (אַ חוץ אין קיבוצים און אוניווערסיטעטן).

צייטונגען: פאַר אַ באַפעלקערונג פון 3 מיליאָן דערשיינען 27 טאָג-צייטונגען מיט אַ טיראַזש פון 1.5 עקזעמפ., ד"ה יעדער לייענער קויפט 2 צייטונגען; 800 פעריאָדישע צייטונגען און זשורנאַלן, 500 פון זיי אין עברית און 300 אין 19 שפראַכן. (לאָמיר דאָ אונטערשטרייכן: פאַפיר אין ישראל ווערט אימפּאָרטירט פון אויסלאַנד). דאָס לאַנד פאַרמאָגט איבער 100 מוזעאומס און 47 אַרכעאָלאָגישע זאַמלונגען. דורכן יאָר האָבן 6 מיליאָן מענטשן זיי באַזוכט.

טעאַטערס: אַ חוץ דער „הבימה" און „קאַמעראַלי" זענען פאַראַן צענדליקער קלענערע טרופעס. יידיש טעאַטער פאַרנעמט אַ וויכטיק אָרט.

אין ישראל זענען שעפעריש איבער 3000 מאָלער. אין יעדן הויז קאָן מען טרעפן אָריגינעלע בילדער פון ישראל־מאָלער.

אין 6,500 דערציאונגס־אַנשטאַלטן לערנען אַרום איין מיליאָן קינדער. 235 קיבוצים ווערן פאַרזאָרגט מיט קינאָ, טעאַטער און אַנדערע פאַרוויילונגען. די קיבוצים זענען דער אַקטיווסטער עלעמענט אין לאַנד, סיי אויפן פאָליטישן סיי אויפן מיליטערישן און עקאָנאָמישן געביט. די איינציקע יוגנט גרופע וואָס ווייזט אַרויס אינטערעס פאַר פאָליטיק — איז די קיבוצישע.

פאַר דער אויטענטישקייט פון די ציפערן איז די רעדאַקציע נישט פאַראַנטוואָרטלעך.

כע יסודות דער קלוב ווערט געגרינדעט. אַז מיר שטייען אויפֿן שטאַנדפּונקט פֿון יידיש־וועלטלעכקייט; אַז מיר פֿירן אַ יידיש־סאָציאַליסטישע קולטור־טעטיקייט דורך רעפֿע־ראַטן, לעקציעס, געדרוקטע אויסגאַבן, מוזיקאַליש־דראַמאַ־טישע אָוונטן, פֿאַמיליע־צוזאַמענטרעפֿן, פֿאַרוויילונגען, ווי אויך פּראָפּאַגאַנדירן פֿריינטשאַפֿט צום ראַטן־פֿאַרבאַנד. דער נייער קלוב האָט געטראָגן דעם נאָמען — „דער אויס-טראַליער געזערד״.

דער נייער קלוב האָט זיך זייער שנעל פֿאַנאַנדערגע־וואַקסן. יעדעס מאָל זענען צוגעקומען צענדליקער פֿרישע מיטגלידער. עמיגראַנטן, וועלכע זענען שוין פֿון פֿריער געווען אין לאַנד, אָבער מ׳האָט זיי קיין מאָל נישט געזען, האָבן זיך איצט באַוויזן אין דעם נייעם קלוב. זיי האָבן איצט געפֿונען אַ נייע, פֿרישע היים פֿאַר זיך. אונדזערע אונטערנעמונגען זענען שטענדיק געווען דערפֿאָלגרייך.

מען דאַרף אונטערשטרייכן, אַז די פֿריינד פֿון די יידישע שולן און דער פֿאַראיין „יידישע בינע״ האָבן נישט אויפֿגעגעבן זייערע קולטור־געזעלשאַפֿטלעכע שליחות. אָבער זייערע מיטגלידער האָבן זיך כמעט אַלע אָנגעשלאָסן אין דעם נייעם קלוב „דער אויסטראַליער געזערד״.

דער פֿאָטער פֿון דער באַוועגונג „פֿריינט פֿון ראַטן־פֿאַרבאַדנ״ איז געווען ז. פּרעס. ער איז געקומען קיין אויס־טראַליע נאָך פֿאַר דער ערשטער וועלט־מלחמה מיט סימ־פּאַטיעס פֿאַר דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין אַמאָליקן רוסלאַנד. אין דעם נייעם לאַנד איז אים נישט אַזוי גוט געגאַנגען, קוים געמאַכט אַ לעבן, נישט אין פֿאַרגלייך ווי זיינע פֿריינד, די שיפֿס־ברידער. ער האָט געהאַנדלט מ׳יט ברילן, געמאַכט מענטשן זעענדיק... אַז עס זענען צו אים דערגאַנגען די ידיעות, וואָס דער נייער ראַטן־רעזשים טוט פֿאַר די דעקלאַסירטע יידן, איז ביי אים געבוירן געוואָרן דער געדאַנק צוריק צו פֿאָרן קיין רוסלאַנד. אָבער כדי דאָרטן צו געפֿינען אַן אָפֿענע טיר און אויפֿגענומען ווערן נישט ווי אַ פּשוטער עמיגראַנט, האָט ער געמוזט ברענגען מיט זיך אַזאַ מאַנדאַט, וואָס זאָל באַווייזן, אַז ער האָט געדינט ווי אַן איבערגעגעבענער פֿריינד דעם ראַטן־פֿאַרבאַנד.

האָט ער זיך פֿאַרבונדן מיטן „געזערד״ אין רוסלאַנד און פֿון דאָרטן האָט ער באַקומען אַ ים מיט ליטעראַטור — צייטונגען, בראָשורן, אַלבאָמען מיט בילדער וואָס שילדערן די גרויסע מעכאַניזירטע און עקאָנאָמישע רעוואָלוציע אַנט־קעגן דעם אַמאָליקן צאַרישן רוסלאַנד. ער האָט אָנגעהויבן ווערבירן פֿריינד פֿון נייעם רוסלאַנד. מען מוז צוגעבן, אַז אויף דעם געביט האָט ער פֿיל אויפֿגעטאָן. ער איז געווען דער פֿירער פֿון דער נייער גרופּע מיט וועלכער מיר, די פֿריינד פֿון „ציזשאָ״, האָבן געשאַפֿן דעם יידיש־סאָציאַליס־טישן קלוב, „דער אויסטראַליער געזערד״.

נאָך אייניקע חדשים פֿון אינטענסיווער אַרבעט, אין סאַמע מיטן פֿון אויפֿבלי פֿון דעם נייעם קלוב, מעלדעט ז. פּרעס, אַז ער פֿאַרלאָזט אויסטראַליע און גרייט זיך באַזעצן אין רוסלאַנד. מען האָט זיך חבריש און פֿריינדלעך מיט אים געזעגנט און געוואונטשן אים אַלעס גוטס אין זיין נייער היים. ס׳איז נישט אַדורך קיין צוויי חדשים און פּרעס איז דאָ צוריק, אַ שטאַרק אַנטוישטער. ער האָט זיך פֿאָרגע־שטעלט, אַז ער וועט טרעפֿן דאָס נייע רוסלאַנד אַן אַנדערע, אַזאַ ווי ער האָט זי געזען אין זיין פֿאַנטאַזיע. אָדער אַזוי ווי ער האָט געזען אין די בילדער פֿון די אַלבאָמען געשיקטע פֿון רוסלאַנד. צום סוף האָט ער געפֿונען דעם זעלבן איז־וואָשטשיק און זיין דאַר פֿערדל דרימלען אין ווינקל פֿון דער מאָסקווער באַן־סטאַציע. (דאָס איז געווען זיין ווערט־לעכער אויסדרוק.)

* * *

ווי דערמאָנט, האָט דער נייער יידיש־סאָציאַליסטי־שער קלוב געפֿונען אַ וואַרעמען אָפּקלאַנג אין יידישן מעל־בורן. די אַרבעט איז געגאַנגען נאָרמאַל, אַפֿילו אַרויסגע־געבן אַ געדרוקטן זשורנאַל „די געזערד טריבונע״, וואָס האָט געמאַכט אַ פֿיינעם איינדרוק.

אָבער נישט אַלע זענען געווען צופֿרידן. און אויפֿן ערשטן אָרט האָבן זיך אויסגעטיילט די יידישע קאָמוניסטן. זיי האָבן געוואָלט האָבן אַזאַ קלוב, וואָס זאָל גיין אויס־שליסלעך אויף זייער ליניע, „די גענעראַל־ליניע״... זיי האָבן נישט געקענט פֿאַרטראָגן אַן אָרגאַניזאַציע, וואו עס זאָל הערשן פֿרייהייט פֿון מיינונגען, וואו מען זאָל האָבן טאָלעראַנץ איינער צום צווייטן. האָבן זיי טאַקע געפֿירט אַ העפֿטיקן קאַמף קעגן דעם „אויסטראַליען געזערד״, אָבער דאָס האָט זיי נישט געהאָלפֿן. דער קלוב איז ווייטער גע־שטאַנען אויף זיינע אָנגעצייכנטע דעמאָקראַטישע פּרינציפּן.

אויב זיי האָבן נישט געקאָנט ענדערן דעם גאַנג פֿון דעם נייעם קלוב פֿון דרויסן, האָבן זיי אָנגעוואָנדן אַן אַנ־דערע טאַקטיק. זיי האָבן באַקומען אַן אינסטרוקציע פֿון דער קאָמוניסטישער אָנפֿירערשאַפֿט צו ווערן מיטגלידער פֿון דער אָרגאַניזאַציע און זייענדיק אינעווייניק, צו ענדערן די טעטיקייט פֿון דעם קלוב. די פֿירער פֿון דער נייער גרופּע זענען געווען א. פּערל און מ. טאָפּאָר.

ס׳איז לייכט זיך פֿאָרצושטעלן די נייע אַטמאָספֿער, וואָס האָט זיך געשאַפֿן אין „אויסטראַלישער געזערד״. אָנשטאָט דער אַמאָליקער טאָלעראַנץ און פֿריינדשאַפֿט, האָט מען איצט געקאָנט הערן די ווערטער „סאָציאַל-פֿאַשיזם״, „סאַבאָטאַזש״, „בונדישער פֿאַראַט״ א.ד.ג. די לופֿט איז געוואָרן הייס און שטיקנדיק.

איך פֿערזענלעך האָב פֿון דעם שטאַרק געליטן. גע־האָלפֿן מיט מיינע באַשיידענע כוחות אויפֿבויען דעם קלוב, און איצט האָבן זיך אָנגערוקט שוואַרצע וואָלקנס. איך האָב אַלץ געטאָן, אַז עס זאָל נישט דערגיין צו אַ צוזאַמענברוך. די יידישע קאָמוניסטן האָבן געזען אין מיר אַז איך בין זיי ווי אַ ביין אין האַלדז; זיי דאַרפֿן מיך באַזייטיקן פֿון דעם „געזערד״.

האָט מען מאָביליזירט די „מאַסן״. מ׳האָט פֿאַרפֿירט קעגן מיר אַ „פּראָצעס״ און מיך באַשולדיקט, אַז איך סאַבאָטיר און צעשטער און צעברעך די אַרבעט פֿון „געז־

סענדער בורשטין

דער אויסטראַליער „געזערד"*)

(זכרונות פון אַ מאָל)

די ביז איצט פאַרעפנטלעכע מעמואַרן קאַפּיטלעך ווערן נישט געדרוקט לויטן סדר, ווי זיי זענען געשריבן געוואָרן. זיי וועלן אַריינגיין אין אַ בוך־פאָרם, אויב אַזעלכעס וועט דערשיינען... אַזוי איז אויך דאָס איצטיקע קאַפּיטל אַ פאָרזעצונג פון אַ פריערדיקן, אין וועלכן איך דערצייל וועגן דער טעטיקייט פון די פריינד פון די יידישע שולן אין פוילן, „ציש"אָ".

— ס. ב.

דאָס זאַמלען געלט פאַר די יידישע שולן אין פוילן האָט געגעבן די פריינד פון „צישאָ" אַ מעגלעכקייט קול־טורעל־געזעלשאַפטלעך זיך צו דערנענטערן. מיט אָפטע פריינדלעכע, קליינע מסיבות, אויסגעפילט מיט אַ קולטור־כאַראַקטער, פלעגט מען זיך טרעפן אַלע מאָל אין אַ צוויטענס היים. דאָך האָבן מיר זיך נישט געפילט באַפרי־דיקט, ווייל מיר האָבן נישט געהאַט קיין אייגן ווינקעלע. די סיבה, אַ גאָר פשוטע — מיר זענען געווען קליין אין צאָל, האָבן מיר נאָר געקאָנט חלומען וועגן דעם. אויך ביי אַנדערע קרייזן און צוליב אַנדערע סיבות האָט זיך געפילט די זעלבע נויטווענדיקייט.

אין יענער צייט, סוף צוואַנציקער און אָנהויב דרייסי־קער יאָרן, איז איבער דער יידישער וועלט אָנגעגאַנגען אַ באַוועגונג צו העלפן די רוסישע יידן. די רוסישע רעוואָלו־ציע פון מערץ 1917 האָט אַרויסגערופן אַ גרויסע איבער־קערעניש אינעם לעבן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין רוסלאַנד. די טיפע סאָציאַלע און פּאָליטישע ענדערונ־גען אין לאַנד האָבן צעשטערט דאָס עקאָנאָמישע און סאָציאַלע לעבן פון די יידישע מאַסן. פיל יידן זענען גע־וואָרן דעקלאַסירט. כדי זיי צו רעהאַביליטירן, האָט דער ראַטן־פאַרבאַנד אויסגעטיילט גרויסע שטחים באָדן אין ווייסרוסלאַנד, אוקראַינע, קרים און צום סוף ביראָבידזשאַן פאַר יידישער קאָלאָניזאַציע, וואָס איז אין מאַי 1934 אָפּי־ציעל דעקרעטירט און פּראָקלאַמירט געוואָרן דורך דער ראַטן־מאַכט פאַר „אַ יידישן אויטאָנאָמען ראַיאָן".

די פּאָליטיק פון דער ראַטן־רעגירונג האָט אַרויסגע־רופן גרויסע סימפּאַטיעס ביי יידן אין דער וועלט. אויך אויסטראַליע האָט נישט אויסגעמיטן די דאָזיקע שטימונ־גען. פאַרשטייט זיך, אַז צו די דאָזיקע שטימונגען האָט אין אַ גרויסער מאָס צוגעהאָלפן די גרויסע פּראָפּאַגאַנדע פון דער ראַטן־מאַכט מיט אַ פאַרפלייצונג פון אַ באַשטימטער ליטעראַטור. בראָשורן, אַלבאָמען מיט בילדער וועגן די גרויסע גליקן פון דער סאָציאַלער איבערשיכטונג פון די יידישע מאַסן אין רוסלאַנד. די שטימונג איז דערגאַנגען צו אַזאַ מדרגה, אַז איינגעאָרדנטע און פאַרוואָרצלטע פאַ־מיליעס זענען געווען גרייט צו ליקווידירן זייערע היימען אין אויסטראַליע און פאָרן קיין רוסלאַנד. פיל פון זיי האָבן טאַקע דאָס געטאָן, און אָבער גלייך געקומען צוריק...

מיר בונדיסטן זענען געווען גאַנץ קאַלט צו די דאָ־זיקע שטימונגען און מיט אַ ניכטער אויג געקוקט אויף דעם. די בירא-בידזשאַנער ענטוזיאַסטן האָבן געוואָלט אונדז איבערצייגן מיטן אַרגומענט, אַז ס'איז אַ גוטער מיטל אין קאַמף קעגן ציוניזם. בירא־בידזשאַן ווערסוס ארץ־ישראל. מיר האָבן געקאָנט צווייפלען אין דעם. פאַר וואָס האָט דער ראַטן־פאַרבאַנד דווקא אויסגעטיילט בירא־בידזשאַן פאַר יידישער קאָלאָניזאַציע מיטן ציל צו שאַפן אַ „יידישן אוי־טאָנאָמען ראַיאָן" האַרט ביי דער כינעזישער גרענעץ און נישט ווייט פון די יאַפּאַנישע ברעגן? צי איז דאָס נישט פאַרבונדן מיט אנדערע גרויס־רוסישע פּאָליטיש־סטראַטע־גישע אינטערעסן?...

פון יענער צייט ביז היינט בעת מיר שרייבן די דאָזי־קע שורות, אַ צייט־אָפּשניט פון כמעט אַ האַלבן יאָר־הונ־דערט, האָבן מיר „עפּעס" געלערנט, וואָס ס'איז אַרויסגע־קומען פון די אַלע צוזאָגן און האָפענונגען נישט בלויז יידישע, נאָר אויך אַלוועלטלעכע. וויפל אַנטוישונגען און מיליאָנען מענטשלעכע לעבנס מ'האָט באַצאָלט אויפן מזבח פון דעם גרויסן באָלשעוויסטיש־קאָמוניסטישן פּאַראַט און ליגן. אָבער דעמאָלט האָבן מיר געגלויבט, אַז דער ראַטן־פאַרבאַנד, אין איינקלאַנג מיט די פּראָקלאַמירטע סאָציאַלע צוזאָגן, איז ווירקלעך פאַראינטערעסירט צו לייזן דאָס יידן-פּראָבלעם פון זיינע אייגענע בירגער אין די ראַמען פון דער גרויסער רוסישער מדינה.

די צוויי גרופּן, די ערשטע — די פריינד פון די יידיש־וועלטלעכע שולן, ווי אויך דער טעאַטער קרייז, „יידישע בינע"; די צווייטע — די פריינד פון ראַטן־פאַרבאַנד, האָבן זיך דערנענטערט. מען איז געקומען צו אַ פאַרשטענדיקונג צו גרינדן אַ יידיש־סאָציאַליסטישן קלוב כדי צו האָבן אַן אייגן ווינקעלע. אוודאי האָט נישט געקאָנט זיין קיין רייד וועגן אַן אַבסאָלוטן געאייניקטן פּראָגראַם, וואָס זאָל בינדן אַלע מיטגלידער. אָבער ביי אַ קעגנזייטי־קער טאָלעראַנץ און דרך־אַרץ פאַר יענעמס מיינונגען איז מעגלעך אַזאַ קלוב זאָל קענען עקזיסטירן.

האָבנדיק אין זינען די אויבן דערמאָנטע געפילן, האָבן מיר אויסגעאַרבעט אַ קאָנסטיטוציע מיט כללים אויף וועל־

*) געזעלשאַפט צו באַזעצן יידן אויף ערד.

צוויי לידער

י. מ. לעווין

צ ו ו י י פ ל ע ן

פאַרוואָס?
פאַרוואָס אַזוי?
פאַרוואָס ווערט שוואַרץ
וואָס געווען איז פריער בלוי?
און עס מישט זיך גרוי מיט גרוי
מיט דעם גאַנצן אָט אַזוי,
ווי דער גאַנג פון רגעס
וואָלט נישט עכט זיין,
נאָר כמוי . . .
עס לאַכט איבער זיך אַליין
דער קרומער שמייכל:
— היי! . . .
ווייסט דען נישט אַליין,
אַז דאָס רגעדיקע זיין —
ווי לאַנג און גרויס עס זאָל נישט זיין —
איז כמעט
אָן שום שכל,
סתם אַן אָט אַזוי . . .

לידער צום פאַרנאַכטיקן אויפגאַנג

א.

דער טאָג שפּינט שוין זיין לעצטע שעה,
לאָדט אויס דעם טרוים וואָס נישט געוואָרן,
אַלץ פאַרענדיקט, גאָרנישט מער דאָ,
בלויז דער נאָכוויי פון פאַרשטומטן האָרן.

דער טרוים געוואַקסן איז אַ מילגרוים פול
מיט חזיונות שיר השירימדיקע,
אויף אַ וואָלקן אַ רעגנבויגנדיקע שטול
געוואַרט אויף דיר האָט אַ ציטערדיקע.

אויפגאַנג, פאַנגאַנג — צווילינג לידער,
טרוימען בלייכע — פאַרגייט שנעלער!
טאָג, דיין שאָטן שפּאַן אַריבער —
די נאַכט שפּינט טרוימען שענער, העלער.

ב.

פון וואַנען ס׳געזאַנג? דאָס זינגט די ערד,
דאָס גראָז, דער בוים, דאָס זינגט די נאַכט;
זי רופט: קום, קום! — דאָס וואָרט באַשווערט:
— גיב זיך איבער אין מיין מאַכט!

כ׳וועל אויסגלעטן שטערן־קנייטשן,
פון די אויגן זאָרג און אומרו,
אַ שעפּטש דיר טאָן: וואַרף די לייצן . . .
ס׳פּערד דיינס וואַרט אויף דיין טפפררדו . . .

דו און ס׳פּערד אַלץ איינס די ווערט,
עס בענקט נאָך היי, דו בענקסט נאָך רו . . .
הער ווי ס׳זינגט ביינאַכט די ערד,
זי זינגט דאָס ליד פון שטילער רו.

מיט יידן, וואָס האָבן געלעבט מיט דעם פּאַטאָס פון בטחון, אַ בטחון וואָס איז אין רעאַליסטישע טערמינען געווען כמעט האָפענונגסלאָז. דאָך איז געווען פרייד און טיפע מענטשלעכקייט און אמונה, וואָס האָט באַלויכטן די וועגן און אומוועגן פונעם יידישן גאַנג איבער דער וועלט.

* * *

אין זיין ווידמונג, קורץ פאַר זיין פריצייטיקן טויט, האָט שלום־עליכם געשריבן:

„אפשר וועט איר, אָדער אייערע קינדער, דערפון עפּעס לערנען, ווי אַזוי ליב צו האָבן אונדזער פאָלק און צו שעצן זיינע גייסטיקע אוצרות, וואָס ליגן צעוואָרפן אין אַלע פינצטערע ווינקעלעך פון אונדזער גרויסן גלות אויף דער גרויסער וועלט. דאָס וועט זיין דער בעסטער לוין פאַר מיינע העכער דרייסיק יאָר געטרייע אַרבעט אויפן פעלד פון אונדזער מאַמע־לשון און אונדזער ליטעראַטור״.

ווועלן מיר צו דעם צוגעבן, אַז ס׳איז נישטאָ נאָך אַזאַ שרייבער ווי שלום־עליכם, וועמען עס איז געלונגען אַזוי טיף אַריינצודרינגען אין דער יידישער פאָלקס־נשמה און געבן אַן אויסדרוק דעם היסטאָרישן ייד און די יידישע פערזענלעכקייט. די טיפע ליבשאַפט פאַר זיין פאָלק האָט אים דיקטירט איבערצושרייבן מענדעלעס בייסיקער סאַטירע (אויפן יידישן לעבן) — אויף יידישער גוטסקייט, אויף דעם לשון פון הומאָר און רחמים פאַר דער אָרעמקייט פון קאַבצאַנסק — פאַרן גאַנצן יידישן לעבן.

יצחק קאַהאַן

מיר ווייסן פון דערפאַרונג, אַז קינסטלערישע ווערק מוזן פאַרלירן אין איבערזעצונג וואַליאָרן, ווער רעדט נאָך צו איבערזעצן שלום-עליכמען מיט זיינע ווערטלעך און פסו־קים, וואָס פאַרשפּיגלען די טראַגי־קאָמעדי־ע פון זיינע העלדן? איז דעריבער זיין גרויסער דערפאָלג אין פרעמדע שפּראַכן אויך אַ פענאָמענאַלע דערשיינונג. עס לאָזט זיך בלויז דערקלערן מיט דעם ענטפער, וואָס אַ בראַזיליאַנער מאָלער (פאַרטינער) האָט געגעבן, ווען מען האָט אים גע־פרעגט, וואָס פאַר אַ פאַרגעניגן קען ער, מ׳שטיינס געזאָגט, האָבן פון לייענען שעקספּירן אויף פאָרטוגעזיש... — מיינע פריינט — האָט ער געענטפערט, שעקספּיר איז אין אי־בערזעצונג, ווי אַ מיליאָנער וואָס האָט פאַרלוירן אַ סך געלט, אָבער נאָך אַלץ פאַרבליבן אַן עושר גדול...

אגב איז שלום עליכם געווען דער ערשטער יידישער שרייבער, וואָס האָט אָנגעהאַלטן אַ ליטעראַרישן קאָנטאַקט מיט די רוסישע גרויסע מייסטערס: טאָלסטאָי, טשעכאָוו, גאָרקי, קאָראָלענקאָ און אַנדערע שרייבערס מיט וועלכע ער האָט געפירט אַן אָפטע קאָרעספּאָנדענץ. עס איז באַ־וואוסט, אַז אין ראַטנפאַרבאַנד זענען דערשינען צענדליקער מיליאָנען עקזעמפּליאַרן פון שלום־עליכמס ווערק, הגם נישט אַלע איבערזעצונגען דערמאָנען אַז שלום-עליכם איז געווען אַ יידישער גרויסער קינסטלער. דעריבער האָט גע־קענט געשען אַזאַ קוריאָז, וואָס פרוי שלום־עליכם האָט דערציילט פון אירס אַ באַגעגעניש מיט אַ סאָוועטישן אָפי־ציר פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה.

זי איז צוריקגעפאָרן קיין אַמעריקע פון איר רייזע, וואָס זי האָט געמאַכט קיין רוסלאַנד. אין רוסישן וואַגאָן איז קעגן איר געזעסן אַ סאָוועטישער אָפיציר מיט אַ בוך אין האַנט, וועלכן ער האָט פלייסיק געלייענט און אַלע ווײַלע אַרויסגעשאָסן מיט אַ הויך געלעכטער. האָט עס איר פאַראינטריגירט און זי האָט אים געפרעגט, וואָס פאַר אַ בוך ער לייענט. „איך לייען — האָט ער איר געענטפערט — אַ בוך פון אַ נייעם סאָוועטישן שרייבער”. „ווי איז דער נאָמען פון דעם שרייבער?” — האָט זי ווייטער געפרעגט. „ס׳איז עפּעס אַ נייער נאָמען, איך הער אים צום ערשטן מאָל; פון די קאָמסאָמאָלצעס מסתמא — זיין נאָמען איז שאַלאָם עליכם”. ער האָט איר פאָרגעשטעלט דעם נייעם שרייבער פון די „קאָמסאָמאָלצעס”, וועלכער באַשרייבט דאָס אַלטע יידישע לעבן און דאָס לייענען אים איז ממש אַן אַנטציקונג... (דניאל טשאַרני האָט באַשריבן אָט דעם עפּיזאָד.)

* * *

זעכציק יאָר נאָך זיין טויט, שטייט פאַר אונדז שלום עליכם אַ לעבעדיקער, ווי מיר זעען אים אויף דער פאָטאָ־גראַפיע מיט זיינע פענסנע גלעזער איבער זיינע אַלץ־זע־עוודיקע אויגן. איבער זיין הויכן שטערן די טשופרינע, וואָס גיט צו אַזאַ יונגקייט זיין אויסזען. און זיינע גוטמוטי־קע אויגן קוקן צו אונדז אַראָפּ פון זיין פּאָרטרעט מיט ליבשאַפט און גוטסקייט מיט וועלכע ער האָט פאַרזיסט די שווערע יאָרן פון אונדזער עקזיסטענץ. וויפל מוט, טרייסט און אויסדויער האָבן זיינע ווערק אַריינגעבראַכט אין דעם עמק הבכא און טויט־לאַגער אָדער אין דער פּאַרטיזאַנקע. דער טיפער הומאַניזם, וואָס שוועבט איבער זיין שאַפן איז דאָך באַגלייט מיט דעם פולשטענדיקן גלויבן אין דער אומ־באַזיגבאַרקייט פון מענטשלעכן גייסט, אויך אין די שווער־סטע און טראַגישסטע מאָמענטן פון לעבן...

אָט דער הויפּט־שטריך, וואָס גייט דורך אין זיינע ווערק, האָט אים געמאַכט פאַר דעם אוניווערסאַלסטן, טאַקע פאַר דעם אַלוועלטלעכן און אַלפעלקערלעכן שרייבער אין אַלע לשונות אין וועלכע ער איז דערשינען. (אויך אין אַזעלכע וועלט־טיילן, וואו יידן און יידיש לעבן איז כמעט אומבאַקאַנט.)

וועגן דער באַדייטונג פון שלום־עליכם פאַר אונדזער יידישן לעבן קען מען ווידער זאָגן, אַז זיין שאַפן איז אַן עפּיק און אַ הימן פאַרן כוח פון יידישן פאָלק בייצוקומען די שווערסטע באַדינגונגען פון זיין עקזיסטענץ און ממשיך זיין נישט נאָר זיין נאַציאָנאַלן קיום. נאָר אויך זיין צושטיי־ער פאַרן מענטשלעכן גייסט. איך האָב אין פאַרשידענע עסייען זיך אָפּגעשטעלט אויף זיינע דריי הויפּט־העלדן — טביה, מנחם מענדל און מאָטל פּייסי דעם חזנס. וועל איך דאָ נאָר צוגעבן, אַז יעדער פון די דריי כאַראַקטערן פאַר־קערפּערט נישט נאָר אַן עלעמענט און אַן אַספּעקט פונעם היסטאָרישן ייד, נאָר אויך פון שלום־עליכמס קינסטלערי־שער פּערזענלעכקייט און זיין לעבנס־דערפאַרונג, ווי אַ טראַדיציאָנעלער איינגעוואָרצלטער יידישער טאַטע, וואָס מאַכט דורך אין זיין אייגענעם לעבן דעם גייסט און לעבנס־נוסח פון די דריי אַלטע יידישע ספרים — פון איוב, קהלת און שיר־השירים — מיט אַלע זייערע ניואַנסירנדיקע אויסקלאַנגען...

גערעכט איז יעקב גלאַטשטיין, אַז שלום־עליכם האָט מיט זיינע גרויסע געשטאַלטן און ווערק געטאָן דאָס זעלבע ווי דאָס יידישע פאָלק: ער האָט בעלעטריסטיש געגעבן זיין אייגענעם פּירוש צום „על נהרות בבל”. עס איז געווען די מאָראַלישע סטראַטעגיע פון אַ פאָלק, וועלכן מען האָט גע־שטיקט און געדריקט מיט גזרות און מיט פאַרפינצטער־נישן פון זיין לעבן, און טראָץ דעם האָט ער געבויט און אויפגעשטעלט אַ גרויסע יידישע וועלט און איבער דער פינצטערניש איז אויפגעגאַנגען אַ גרויס ליכט — אַ שוץ־מיטל דורך גייסטיקער דערהויבנקייט מבטל צו מאַכן דעם שונא.

היות דאָס פאָלק האָט נישט געהאַט קיין צייט און געדולד זיך אַליין אַרומצוקוקן ווי ער זעט אויס, האָט עס אים שלום־עליכם געוויזן דורך זיין הומאָריסטישן שפּיגל און געלייטערטן הומאָר מיט וועלכן ער האָט אַרומגענומען דאָס יידישע לעבן און דאָס איז משמעות דער סוד פון זיין אומשטערבלעכקייט.

שלום-עליכם האָט אויפגעבויט איז זיין שאַפן אַ גאַנץ פאָלק, אַ גאַנצע יידישע וועלט און אַ גאַנצן יידישן לשון און די אַלע דריי צונויפגעגאָסן אין אַ קינסטלערישער גאַנצקייט. זיין הומאָר איז אַ געשיכטלעכער פון אַ וועלט

חזרונגען. ער האָט דאָך אויסגעפילט זיין יידיש לשון מיט חכמה און תמימות, גוטסקייטן און פריילעכקייטן, אפילו די קללות האָבן ביי אים אַ יידישן טעם! ער האָט געגאַרט צו שרייבן לייכט, אַזוי ווי דאָס פאָלק רעדט, ווען אים אַלע קענען פאַרשטיין און ער וועט ווערן דער לייכטסטער שרייבער. אָבער ווי שווער ער האָט געאַרבעט אויף זיין „לייכטן" לשון; וויפל מי האָט אים געקאָסט ביז ער האָט זיך אויסגעאַרבעט זיין זאַפטיקן רייד-נוסח, וועלכן ער האָט אַריינגעגעבן אין זיינע פיל-געשטאַלטיקע כאַראַקטעריזאַציעס און מאָנאָלאָגן.

מען מיינט אַזוי, אַז דער אומגעצוימטער רייד-שטראָם איז אים אָנגעקומען אַזוי לייכט, מחמת ער האָט אַליין געזאָגט, אַז „יידיש רעדט זיך אַליין". לייענט די זכרונות פון י. ד. בערקאָוויטש, וועט איר זען ווי אָנגעשטרענגט שלום עליכם איז געווען ביים אויספורעמען זיינע מייסטערהאַפטע מאָנאָלאָגן, דערציילונגען און בריוו: „שרייבנדיק פלעגט ער צעבייסן די נעגל ביז בלוט. ער האָט דעריבער אָנגעטאָן הענטשקעס — פלעגט ער אויך צעבייסן די הענטשקעס".

ווי אַ גרויסער שפּראַך-ווירטואָז, האָט ער דעם לשון פון זיינע פאַרשוינען אַרכיטעקטאָניש קאָנסטרואירט, געריניקט, אויסגעפוצט, איינשטעלנדיק אַ באַשטימטן סדר און אַ סינטאַקס, וואָס איז מער סטיליזירט, ווי דער וועלכן מען באַנוצט אין דעם טאָג-טעגלעכן רעדן. האָט דען דאָס פאָלק פונקט אַזוי גערעדט, ווי זיינע פאַרשוינען רעדן? יאָ, אָבער נאָר אין אַ באַשטימטער מאָס. וואָרעם ווי האָט די יידענע פון „טעפּל" און דער ייד פון „פריזיוו" און אַזוי אַנדערע פון זיינע טיפּן, ווי האָבן זיי געהאַט אין לעבן אַזאַ רייכע צאָל ווערטער און ווערטלעך? אויב ער האָט אין לעבן יאָ געטראָפן אַזאַ ייד, ווי טביה, אָבער אַזוי רעדן, ווי עס רעדט טביה דער מילכיקער רעדט נאָר שלום-עליכמס טביה. דאָס זעלבע לאָזט זיך זאָגן וועגן די אַנדערע, וועמענס לשון ער האָט נישט גענומען פון „סטאָק", נאָר צוגעשניטן אינדיווידועל פאַר יעדן פאַרשוין, דער שפּראַכלעכער לבוש זאָל פּאַסן פאַר זיין געשטאַלט, און דערביי טאַקע רעדן אַזוי פשוט ווי מענטשן רעדן.

שלום-עליכם האָט געלייגט אַכט אויף יעדן וואָרט! אפילו נאָכן אַוועקשיקן אין רעדאַקציע אַ דערציילונג. אויב נאָר אַ זאַץ אָדער אַן אויסדרוק פון דער פאַרבליבענער קאָפּיע איז אים נישט געפאָלן געוואָרן, פלעגט ער גלייך שרייבן אין דער רעדאַקציע, אפילו טעלעפאָנירן נישט צו פאַרשפּעטיקן צו מאַכן די ענדערונג פונעם זאַץ איידער עס דערשיינט. זיינע גוטע פריינד אין די רעדאַקציעס פלעגן גלייך דערפילן זיין פאַרלאַנג און נישט זשאַלעווען זייער אַרבעט ביים איבערמאַכן און איבערשטעלן די זאַצן. פאַרשטענדלעך אַז די דערציילונגען וועלכע ער האָט געדרוקט אין פאָרזעצונגען אין דער פּרעסע, פלעגט ער איבעראַרבעטן, קורצן, פאַרריכטן איידער עס איז דערשינען אין בוך-פאָרם. אַזוי, למשל, זענען די בריוו פון מנחם מענדל און שיינע שיינדל לגמרי אַנדערש, ווי זיי זענען געווען אין צייטונגס-פאָרם. ער האָט געענדערט די שפּראַך-קאָנסטרוקציע, די ווערטלעך, זיין לשון זאָל אַרויסקומען זאַפטיקער, פאַרביקער.

יידישער פאָלקלאָר איז געווען זיין ליבלונג. ער האָט געשטיצט די פאָלקלאָר-זאַמלער, אַליין זיך גוט איינגעהערט, ווי אַזוי דאָס פאָלק רעדט און תמיד געהאַט אונטער דער האַנט אַ ביכעלע צו פאַרשרייבן ווערטער און ווערטלעך. ער האָט גענומען אַ סך פון די פאָלקס-ווערטלעך, אָבער אויך פיל געשאַפן אייגענע, וועלכע זענען אַריין אין דער פאָלקס-שפּראַך. ער האָט פונעם פאָלקיש-אידיאָמאַטישן לשון מיט זיינע ווערטלעך און תנועות אויפגעבויט זיינע טיפּן, אַריינגעגעבן אין זיי קינסטלעריש בלוט און געלאָזט זיי אויסשפּילן אויף דער סצענע (פון זיינע מאָנאָלאָגן) זייערע לעבנס און צרות.

עס איז געשען ביי אים וואונדער איבער וואונדער! ער האָט פאַר זיינע פאַרשוינען — און אין דער יידישער ליטעראַטור — געעפנט דעם פאַרבאָרגענעם קוואַל פון הומאָר און אומגעצוימטן געלעכטער (וואָס איז ביז אים געווען פאַרזיגלט) און אים פאַרוואַנדלט אין זיין קינסטלערישן אינסטרומענט, פון וועלכן דער יידישער לייענער האָט זיך געלערנט צו דערפילן אין זיינס אַ דערציילונג — דעם דערציילער און דעם בוי-מייסטער — שלום-עליכם.

איך האָב שוין פריער דערמאָנט ווי דער שפּראַכלעכער בוי-מייסטער האָט געלייגט גרויס אַכט אויף יעדן געשריבענעם וואָרט. ער דערציילט וועגן דעם אין אַ בריוו צו זיין פריינד ראַווניצקי: „כאָטש איך שרייב בחיפזונדיק, דאָך פאָלג איך דעם זיידנס (מענדעלע) געבאָט: שלייפן, שלייפן, שלייפן! ווינציקער פון דריי מאָל איבערשרייבן ווערט ביי מיר אַ ווערק נישט אַרויסגעלאָזט פון דער פאַבריקע. אַ מאָל דערגייט דאָס איבערשרייבן ביז זעקס און זיבן מאָל... דערביי שפּילט ביי מיר דאָס פלעשעלע גומעראַביקע אַ גרויסע, גרויסע ראָלע! עס גייט ביי מיר געקלעפּט אַ לאַטע אויף אַ לאַטע און אויף דער נייער לאַטע אַ ניי קליין לאַטקעלע".

בערקאָוויטש דערציילט, אַז שלום-עליכם האָט געהאַט אַ טבע צוצודריקן די פּען צום רעכטן אויער — ווי ער וואָלט זיך אין עפּעס אנגעהערט. ער פלעגט אָפט ביים שרייבן באַוועגן קלאַנגלאָז מיט די ליפּן, ווי ער וואָלט אויסגעפּרווט דעם ריטעם פון דעם וואָרט, וואָס ער גייט באַנוצן אין דעם דיאַלאָג פון זיינע פאַרשוינען. איז נישט קיין וואונדער זיין טענה צו אַ רעדאַקטאָר, וועלכן ער האָט געבעטן נישט צו ענדערן קיין וואָרט. ער גיט אים אַ ביישפּיל: „עס שטייט פאַרדינען אַ קערבל, גייט איר און מאַכט איבער „פאַרדינען אַ רובל" — אַזאַ יאָר אויף לעווין וואָס פאַר אַ טעם עס האָט!" די מייסטערשאַפט און אָריגינאַליטעט איז דאָך נישט געווען אין וואָס, נאָר אין ווי אַזוי ער דערציילט. און דער „ווי אַזוי" איז גאָר נישט געשטאַנען לעבן אים אין אַ ריי וואַרטנדיק ער זאָל אים באַנוצן...

* * *

שלום-עליכם איז היינט אַ וועלט-באַרימטער נאָמען דורך די איבערזעצונגען פון זיינע ווערק אין אַלע לשונות.

אײן קללה נאָך דער אַנדערער, אָבער אין גוטן מוט. „גלאַט אַזוי זיך האָט מען דעם „ממזר" געשאָלטן אין טאַטנס טאַטן אַרײַן"... דער יונגער שלום, האָט מיט זײַן שאַרפֿן אויג דערזען, וואָס פֿאַר אַ הײַלנדיקע קראַפֿט הומאָר פֿאַרמאָגט אין זיך פֿאַרן צוהערער און לייענער. בלתי־ספֿק האָט עס אים באַאײַנפֿלוסט אויסצונוצן זײַן אײַנגעבוירענעם טאַלאַנט.

דער וויכטיקסטער ווענד־פּונקט אין זײַן שרײַבן איז געווען שמעון דובנאָוו („קריטיקוס") פּאָזיטיווע רעצענזיע וועגן זײַן גרעאָטענער דערציילונג „דאָס מעסערל". דאָס באַקומען סמיכה פֿון אַזאַ אויטאָריטעט האָט לויט זײַנע אײגענע ווערטער אַרויסגערופֿן ממש „אַן איבערקערעניש אין מײַן אַרט שרײַבן און אויך אין דעם גאַנצן לעבן בײַ מיר... איטלעכס מאָל ווען איך שרײַב אַן אַ נײַע זאַך, פֿאַרגעס איך נישט פֿרעגן בײַ זיך אַליין, וואָס וועט דעראויף זאָגן „קריטיקוס"?..."

אָט די רעצענזיע האָט אַרויפֿגעלייגט אויף זײַנע דאַן נאָך יונגע פּלייצעס שרײַבערישע אחריות, געגעבן אים פֿליגל זיך אויפֿצוהייבן גלייך אין זײַן קינסטלערישן בראַשית. עס איז פֿאַר אים קלאָר געוואָרן, אַז ער דאַרף נישט שרײַבן פֿאַר יחידי סגולה — אין העברעאיש, נאָר „אויף דער שפּראַך וואָס דאָס פֿאָלק רעדט און פֿאַרשטייט". דאָס איז טאַקע געווען זײַן ענטפֿער אויף דער פּאָלעמיק, וואָס האָט אָנגעהויבן דער שרײַבער א. ל. לעווינסקי (דער שפּעטער־באַוואוסטער פּעליעטאָניסט „רבי־קרוב"). ער איז אַרויסגעטראָטן מיט אַן האַרבע טענה קעגן שלום־עליכמען, וועלכער האָט אַנאָנסירט אין דער העברעאישער פּרעסע זײַן אויסגאַבע די „יידישע פֿאָלקס־ביבליאָטעק". לעווינסקי האָט דאַן זיך וועגן יידיש נישט אויסגעדריקט מיט אַזאַ העסלעכן עפּיטעט, ווי יוסף קלויזנער, ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן עפֿענען אַ קאַטעדרע פֿאַר יידיש בײַם ירושלימער אוניווערסיטעט. אַן אַמעריקאַנער ייִד — דער רעדאַקטאָר פֿון „טאָג" — האָט זיך מתחייב געווען מיט אַ סומע וואָס איז געווען קאָלאָסאַל אין יענער צײַט. אָבער יוסף קלויזנער האָט דאַן אַ קלאַפּ געטאָן אין טיש מיט אַן אויסגעשריי: „צלם בהיכל"! — וואָס גייט מען דאָ, רחמנא־ליצלן, אַרײַנפֿירן? ...

ווען מען באַטראַכט, פֿון אַ היסטאָרישער פּערספּעקטיוו, שלום־עליכם ענטפֿערט די קנאַישע העברעער, דאַכט זיך, אַז ער רעדט דאָס אויך היינט צו זיי (אין 1976), פֿאַרן גרויסן ייִדיש־צוזאַמענפֿאָר אין ירושלים. בערך מיט אַ 90 יאָר צוריק האָט שלום־עליכם, וואָס האָט אַליין געהאַט אַ פּאָזיטיווע באַציאונג צו העברעאיש, געשריבן זײַן אני מאמין וועגן דער גרויסקייט פֿון דער יידישער שפּראַך: „דורך איר ווערט אויסגעדריקט דאָס נאַציאָנאַלע געפֿיל, וואָס באַהערשט אונדז... יעדער קלאָר־דענקענדיקער מענטש וועט מוזן צוגעבן, אַז די אויפֿלעבונג פֿון זשאַרגאָן (אַזוי האָט מען דאָך דאַן באַצייכנט יידיש — י.ק.) איז אַ ריכטיקער באַווײַז מכוח דער גײַסטיקער אַנטוויקלונג פֿון אונדזער פֿאָלק... בײדע שפּראַכן זענען אַ נויטווענדיקייט פֿאַר אונדזער פֿאָלק און די אַנטוויקלונג פֿון בײדע ליטעראַטורן דאַרף באַגריסט ווערן פֿון יעדן ליבהאָבער פֿון אונדזער פֿאָלק." („המליץ", 1889).

ווי צאַפּלדיק אַקטועל עס קלינגען פֿאַר אונדז שלום עליכמס ווערטער אָפּצוגעבן חשיבות דעם פֿאָלקס־לשון, ווי אַ לעבנס־נויטווענדיקייט פֿאַר אונדזער נאַציאָנאַלער אויפֿלעבונג.

* * *

געטע האָט געהאַט געשריבן וועגן שעקספּירן, אַז זײַן כּוח ליגט נישט אַזוי אין דער דראַמאַטישקייט פֿון די העלדן, ווי אין זייער לשון. און דאָס וואָס שעקספּיר האָט, דורך שפּראַך, דערגרייכט אין זײַנע דראַמעס, האָט ש"ע באַוויזן אין זײַנע מאָנאָלאָגן, דערציילונגען, בריוו און שמועסן.

זייענדיק אַ געבוירענער שפּראַך־ווירטואָז האָט ער פֿאַרשטאַנען, אַז פֿאַר זײַנע פֿאַרשוינען איז לשון דער וויכטיקסטער אינסטרומענט אויסצושפּילן די אינטימסטע טענער פֿון זייער געמיט און נשמה. דער שטאַרקער כּוח פֿון זײַן דערציילעריש לשון, וואָס שפּרודלט מיט אַזוי פֿיל לעבנס־חכמה אין יעדער געגעבענער סיטואַציע, באַוועגט זיך אויף דער דינאַמישער לעבנס־ליניע פֿון פֿיל יידישע דורות, רייך אין דערפֿאַרונגען.

שלום־עליכם האָט בעלעטריסטיש זיך אויפֿגעלייזט אין פֿאָלק, ווי דער העכסטער אויסדרוק פֿון פֿאָלקישער חכמה, הומאָר און שעפֿערישקייט. ער האָט זיך דערגרונטעוועט צו די טיפֿסטע טיפֿענישן פֿון דער „תוכיקער מאָראַל פֿון פֿאָלק בײַ וועלכן געשיכטע האָט צוגענומען אַלע כּלי־זין צו טאָן רשעות אויף אַ רגויסן מאַסשטאַב" און קיין אין פֿאָלק אין דער גאַנצער מענטשלעכער געשיכטע האָט דאָך נישט געהאַט אַזאַ דערפֿאַרונג, אַז אין זײַן פֿאַרטריבנקייט, באַזיגטקייט און הילפֿלאָזיקייט, זאָל ער אַרויסווייזן אַזאַ בטחון אין זײַן צוקונפֿט, אַ בטחון וואָס האָט מאַניפֿעסטירט זײַן שטאָלץ, אויך אין דער אויפֿגעצוואונגען שפֿלות פֿון זײַן לעבן...

אָט די פֿענאָמענאַלע אַספּעקטן פֿון דער יידישער פֿאָלקס־נשמה האָט שלום־עליכם גענומען פֿאַר זײַן רוישטאָף אויפֿצושטעלן זײַן ליטעראַרישן מאַסן־מאָנומענט פֿאַר די קומענדיקע יידישע דורות, זיי זאָלן וויסן ווער עס זענען געווען זייערע טאַטעס און זיידעס מיט זייער גאַנצער יידישקייט און זייער גאַנצער מענטשלעכקייט; זייערע מעשים־טובים, זייער ליבשאַפֿט צום קינד און צו אַ הויכער מאָראַל, וואָס איז פֿאַרשפּיגלט אין יידישן פֿאָלקס־לשון.

שלום־עליכמס לשון איז די פֿאָלקס־שפּראַך אין וועלכער ער איז טיף פֿאַרוואָרצלט. אַזוי אויך אין פֿאָלקס־ווערטל, ווי אין פֿאָלקס־הומאָר. (וואָס ווייסן דען די גוים — די יידישע גויים בתוכם — פֿון די חנען פֿון שלום־עליכמס לשון, וואָס לאָזט זיך נישט איבערזעצן אין קיין שום אַנדער שפּראַך?)

שלום־עליכם איז געווען דער מוזיקאַלישסטער פּאָעט פֿון יידיש לשון מיט זײַנע באַחנטע אַקצענטן און איבער־

יצחק קאַהאַן

דער אומשטערבלעכער שלום-עליכם

60 יאָר נאָך שלום ראַבינאָוויטשעס טויט

שלום ראַבינאָוויטש, וועלכער האָט געשריבן אונטערן פּען־נאָמען שלום־עליכם, האָט דורכגעמאַכט אַ היפּשן פּעקל צרות. ער איז דורכגעגאַנגען אַ ריי קראַנקהייטן, פיזישע, עקאָנאָמישע און גייסטיקע קריזיסן, אָבער פאַר דער וועלט האָט ער זיך געוויזן מיט אַ לאַכעדיק פּנים און מיט אַ שפּרודלדיקן הומאָר, וואָס האָט אויסבאַהאַלטן פאַרן עולם זיינע פּערזענלעכע צרות – מחמת דאָס האָט דאָך דורכגעמאַכט נאָר דער ייד, וואָס האָט געהייסן שלום ראַבינאָוויטש און געשטאַמט פון פּעריעסלאַוו, פּאָלטאַווער גובערניע — אָבער נישט שלום־עליכם מיט זיינע פאַרשוינען פון כסרילעווקע, יעהופּעץ. ווייל נאָר טאַקע אין זיין קינסטלערישער טראַנספאָרמאַציע האָט ער געקענט שרייבן זיינע גרויסע ווערק, וואָס זענען געלייענט געוואָרן דורך אַלע קרייזן פון יידישן פאָלק און האָבן זייער מחבר באַרימט געמאַכט צווישן די אומות העולם.

מען האָט דורך די 60 יאָר אַזוי פיל געשריבן וועגן שלום־עליכמען, אָבער עס איז נאָך אַלץ נישטאָ קיין פולע מאָנאָגראַפיע פון זיין לעבן דורך די פאַרשידענע עטאַפּן, וואָס זאָלן קענען פאַרבינדן די אויסווירקונג פון זיינע לעבנס־פּעריאָדן אויף זיין שאַפן. זיין אויטאָביאָגראַפיש ווערק „פונעם יאַריד" איז דאָך פאַרבליבן אַ נישט פאַרענדיקט בוך, עס איז דעריבער ווייניק באַקאַנט זיינע שרייבערישע לעריאָרן, ביז ער האָט דורכגעמאַכט די פּע־נאָמענאַלע טראַנספאָרמאַציע פון דעם שטערבלעכן שלום ראַבינאָוויטש אויף דעם אומשטערבלעכן שלום־עליכם.

מיר ווייסן, אַז ער האָט אָנגעהויבן שרייבן אין רוסיש, אָפּגעדרוקט עטלעכע דערציילונגען און אויך לידער אין פּראָזע-סטיל. דער יונגער שלום האָט, מסתמא, דאַן גע־חלומט צו מאַכן אַ קאַריערע פון אַ רוסישן שרייבער, ווערן אַ נאָמען אין דער רוסישער ליטעראַטור. זיין געזונטער שרייבערישער חוש האָט אים אָבער איינגעראָמט אַ סוד אין אויער, אַז ס'איז נישט פאַר אים... האָט ער דעביוטירט אין העברעאיש מיט עטלעכע פעליעטאָנען און סקיצן, גע־שיקט קאָרעספּאָנדענציעס אין „הצפירה" און „המליץ". נישט אַלע זענען געוואָרן געדרוקט. די רעדאַקציעס פלעגן אַ מאָל פון זיין קאָרעספּאָנדענץ נאָר איבערגעבן עטלעכע שורות, מיט דער באַמערקונג: „ווי עס לאָזט אונדז וויסן דער ה' שלום ראַבינאָוויטש..."

צום גליק פאַר דער יידישער ליטעראַטור איז ער אין די 1880־ער יאָרן איבערגעגאַנגען אויף יידיש און זיך צעבליט מיט זיין געניאַלן טאַלאַנט. די קנאים פון העברעאיש מיט דוד פרישמאַנען האָבן אים געוואָרנט, אַז זיין יידישער הומאָר וועט אים שרייבעריש פאַרשאַטן, האָט ער זיי נישט געפאָלגט, אי ווייל ער האָט דערשפּירט זיין טאַלאַנט און חוש פאַר זיין שפּרודלדיקן הומאָר און אויך מחמת ער האָט נאָך אין זיינע קינדער־יאָרן געזען און אָפּ־געשאַצט דעם כוח פון הומאָר אפילו אויף פאַרהאָרעוועטע און דערוואַקסענע יידן מיט בערד.

אין זיין אויטאָ־ביאָגראַפישן ווערק („פונעם יאַריד") דערציילט ער, ווי אַזוי יידן, שוין טאַטעס און זיידעס, האָבן זיך געקאַטשעט ביי זיי אין שטוב פאַר געלעכטער, ווען זיין טאַטע האָט פאַר זיי פאָרגעלייענט אַ פריילעכע מעשה. זיי פלעגן זיין אַזוי אַנטציקט, אַז זיי האָבן גלייך אַוועקגע־שיקט דעם מחבר זיין „האָנאָראַר", אַריינגעשאָסן אין אים

אַלץ געהאַלטן ביי זיין באַשלוס צו עמיגרירן, האָט מען באַשלאָסן צו רופן אַ פאַרטיי־פאַרזאַמלונג. אויף דער טאָג־אָרדענונג זענען געשטאַנען צוויי פונקטן: ווער פינאַנסירט דאָס אַרויספאָרן פון יידישע חברים אין די קאַפּיטאַליסטי־שע לענדער? און: די שרפה אין אַ קאָאָפּעראַטיוו. דער ערשטער פונקט ווערט באַלויכטן פון חבר סמאָליאַר; ער זאָגט, אַז דאָס געלט מיט וועלכן דער „האַיאַס" פינאַנסירט די רייזע פונעם חבר און זיין פאַמיליע, שטאַמט פון וואַ־שינגטאָן, וואָס האָט נאָר איין ציל — דורך עמיגראַציע אַרויסצורייסן יידישע חברים פון לאַנד און פאַרניכטן דעם יידישן ישוב אין פוילן. די דיסקוטאַנטן האָבן אונטערשטיצט די טעזן פון חבר סמאָליאַר.

דעם צווייטן פונקט האָט רעפערירט יידל פלאַץ. ער רעדט וועגן שניידער־וואַרשטאַט וועלכער איז געוואָרן באַשעדיקט צוליב אַ קורץ־שלוס... דאָס איז גע־ווען אַ פּראָוואָקאַטאָרישע רעדע צו וועלכע די דיסקוטאַנטן האָבן אפילו נישט געוואָלט נעמען קיין שטעלונג. צומאָרגנס נאָך דער פאַרזאַמלונג, האָט מיך גערופן דער חבר קאָנאַר און פאַרלאַנגט פון מיר דעם אויסלענדישן פּאַספּאָרט... מ'דאַרף נאָך צוגעבן אַז קאָנאַר (פאַר דער מלחמה טוביה קאָן), איז געווען אַ באַאַמטער פון די „בעזפּיעקע", וועלכע האָט „באַדינט" דעם יידישן קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד אין פוילן.

הערש סמאָליאַר האָט פאַרלאָזט פוילן אין 1968. דעם רייזע־בילעט האָט וואַרשיינלעך פאַר אים באַצאָלט דער „האַיאַס", און איצט איז הערש סמאָליאַר אין ישראל, וואו ער איז ווידער טעטיק אין דער באַוועגונג וועלכע האָט צוגעזאָגט דער מענטשהייט „גליק" און געברענגט האָט זי, און זי ברענגט ווייטער — נאָר אומגליק.

ו. יאַבלאָנסקי

לירן אַלע יידן אין ספּעציעלע לאַגערן, אין דער געגנט פון ביאַליסטאָק.

נאָכן קומען פון גאָמולקאַן צוריק צו דער מאַכט אין אָקטאָבער 1956, הייבט זיך באַלד אָן דאָס באַזייטיקן יידן פון רעגירונגס און פּאַרטיי־אַמטן. דאָס הייסט: גאָמולקאַ פירט אַדורך די דעסטאַליניזאַציע. געוועזענע הויכע יידישע באַאַמטע ווערן געשיקט אין די יידישע קאָאָפּעראַטיוון אי־בערצוקוואַליפיצירן זיך אַלס שניידער, שוסטער, שלאָסער. אין דער צייט האָט דער „דזשאָינט" באַקומען ביי דער גאָמולקאַ־רעגירונג דאָס רעכט ווידער צו אָרגאַניזירן הילף פאַר יידן. ס'ווערן געשאַפן פּראָפעסיאָנעלע שולן דורך דעם „אָרט", וואו יידישע מענער און פרויען לערנען זיך נייע פאַכן מיט דער אויסרעכענונג, אַז יידן זאָלן קאָנען עמיג־רירן באַזאָרגט מיט פאַכן.

די פירער פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד רופן צונויף פון גאַנצן לאַנד אַ באַראַטונג וועגן די פּערס־פּעקטיוון פון יידיש־לעבן אין פוילן. אויף דער באַראַטונג האָבן די פאַרזאַמלטע אין דער ערשטער ריי געפאָדערט דאָס באַזייטיקן פון סמאָליאַרן און זיינע חברים ווי סטאַלי־ניסטן, פון פאַרבאַנד. סמאָליאַר, אַלס פאָרזיצער פון פאַר־באַנד, פירט די באַראַטונג. ער רופט די פוילישע יידן נישט צו עמיגרירן, נאָר לערנען זיך פאַכן און אַרבעטן פאַרן וואוילזיין פון סאָציאַליסטישן פאָטערלאַנד. ער ווערט פאַר־שריגן און אויסגעפייפט. אין דער ערשטער ריי פאָדערן די פאַרזאַמלטע צו באַזייטיקן דאָס בילד פון סטאַלינען פון זאַל.

פאַרשידענע פאָרשלאַגן ווערן פאָרגעלייגט אויף דער באַראַטונג. דער ווייט־גייענדיקסטער פאָרשלאַג איז געקו־מען פון פּאָעט משה זאַלצמאַן וועלכער האָט געפאָדערט דער פאַרבאַנד זאָל זיך אויפלייזן; איבערפירן דעם יידישן היסטאָרישן אינסטיטוט קיין ישראל צוזאַמען מיט דער צייטונג, ביכער פאַרלאַג; און גערופן אַלע יידן זיי זאָלן פאַרלאָזן פוילן, פּאָראויסזאָגנדיק אַז פריער אָדער שפּעטער וועלן יידן מוזן עמיגרירן אין פיל ערגערע באַדינגונגען. איצט — האָט ער אויסגערופן — איז דאָ אַ מעגלעכקייט אויף אַן אָרגאַניזירטן אופן צו עמיגרירן קיין ישראל און אַנדערע לענדער. די יעווסעקעס מיט סמאָליאַרן נאָשפּיץ האָבן אויפגעריסן די באַראַטונג, און ס'איז גאָרנישט אַרויס־געקומען פון די אַלע פאָרשלאַגן. דער פערמענט אין פאַר־באַנד האָט געדויערט אַ לענגערע צייט.

צו הילף די „יעווסעקעס" איז געקומען דער דזשאָינט, וועלכער האָט געשטיצט מיט אַ ברייטער האַנט דעם פאַר-באַנד. דער דזשאָינט, וועלכער האָט פון אָנהויב געהאָלפן פינאַנסיעל די יידן, וועלכע האָבן געוואָלט עמיגרירן, האָט שפּעטער די געלטער איבערגעגעבן דעם פאַרבאַנד צו זייער דיספּאָזיציע — פאַרשטענדלעך אַז נאָר אַ קלענער טייל יידן האָט באַקומען צו טויזנט זלאָטעס, וועלכע האָבן אפילו נישט געסטאַיעט פאַר אַ באַן־בילעט.

ביים סוף 6־1955 זענען פון סאָוויעט־רוסלאַנד צוריק־געקומען אַ גרויסע גרופּע יידן, געוועזענע פוילישע בירגער — מערסטנטייל זענען זיי געקומען פון פאַרשיקונג און פון די לאַגערן. זייער אָפּראַטעוועען זיך איז געקומען אַ דאַנק דעם אָפּמאַך, וועלכער איז געשלאָסן געוואָרן צווישן גאָ־מולקאַן און כרושטשאָוון. די כוואַליע יידן זענען אויפגע־נומען געוואָרן דורכן פאַרבאַנד מיט אָפענע אָרעמס. סמאָ־ליאַר האָט ווידער באַקומען אַן איינשפּריצונג אין דער פאָרם פון לעבעדיקע יידן, מיט וועלכע מ'קאָן אָנפירן און אויפהאַלטן אויף אַ געוויסער צייט אַ יידיש לעבן אין פאָלקס־פוילן.

די צוריקגעקומענע יידן האָבן אָבער נישט געהאַט בדעה צו פאַרבלייבן אין פוילן, נאָר עמיגרירן אין די פרייע לענדער. זיי נוצן אויס די ליבעראַליזאַציע און פאַר־בינדן זיך מיט זייערע פאַמיליעס אין אויסלאַנד, וועלכע העלפן זיי אין זייער גרויסער נויט. די גרופּע יידן האָט גרויסע שוועריקייטן ביים פאַרלאָזן פוילן, נישט מצד דער פוילישער רעגירונג, נאָר מצד דעם פאַרבאַנד און זיינע פירער, וועלכע זענען ספּעציעל צום דעם צוועק אויסגע־טיילט געוואָרן, ווי: סמאָליאַר, ספּאַרד, הורוויטש און קוואַ־טערקאָ. (ס'איז כדאי צו באַמערקן, אַז קוואַטערקאָ איז דער פאַרטרויאונגס־מאַן פון דער פאַרטיי, וועלכער פאָרט אַרום איצט אין דער וועלט — צוריקצובריינגען קיין פוילן די יידן וועלכע האָבן פאַרלאָזט דאָס לאַנד נאָכן יאָר 1968.

ווען די פירער פון פאַרבאַנד דערוויסן זיך אַז אַ ייד, אַ פאַרטיי־מיטגליד, קלייבט זיך צו פאַרלאָזן פוילן, ווערט ער גערופן און געשטעלט פאַר די פאַרטיי־אינסטאַנצן, וואָס באַשטייט פון די שוין אויסגערעכנטע פּערזאָנען. זיי רעדן מיט אים, צו ערשט מיט גוטן — אַז ער דאַרף נישט פאַרלאָזן פוילן; אַז ס'איז אַ פאַרראַט. ווען דאָס העלפט נישט, דראָען זיי אים אין דער ערשטער ריי מיט אַרויס־וואַרפן פון דער פאַרטיי, באַזייטיקן פון דער אַרבעט און ווען ער האָט שוין דעם אויסלענדישן פּאַס — מיט אָפּנע־מען דעם פאַס.

יעדע פאַר טעג ווערן געשטעלט פאַר דעם פאַרטיי־געריכט חברים, און ווערן באַשטראָפט מיט באַזייטיקן פון דער פאַרטיי און אַרויסגעוואָרפן פון דער אַרבעט. ס'זענען דאָ אַ סך פאַלן, ווען דער פאַרטיי חבר, אונטערן דרוק פון סמאָליאַרן, ציט צוריק די ביטע וועגן עמיגרירן. עס זענען אָבער דאָ אַזעלכע וועלכע שרעקן זיך נישט אָפּ פאַר די קאָנסעקווענצן און מאַכן באַמיאונגען צו עמיגרירן. דאַן ווערן די חברים געשטעלט פאַרן פאַרטיי־קעמערל וואו סמאָליאַר איז דער פאָרזיצער פון אַזאַ פאַרזאַמלונג. ווען ס'געשעט אַזאַ פאַל, ווערט באַלד נאָך אַזאַ פאַרטיי־געריכט ביים פאַרטיי־חבר צוגענומען דער אויסלענדישער פּאַס און ער ווערט מאָמענטאַל באַזייטיקט פון קאָאָפּעראַטיוו. דער מחבר פון דעם אַרטיקל האָט אויך דורכגעמאַכט די זעלבע פּראָצעדור ווען ער האָט זיך געגרייט צו פאַרלאָזן פוילן.

ווען דער פאַראינטערעסירטער האָט נישט געוואָלט זיך אָפּזאָגן פון זיין אויסלענדישן פּאַס, האָט מען אים צו ערשט גערופן אויף אַ לאַנגן געשפּרעך מיטן חבר הערש סמאָליאַר. אָבער ווען ער האָט נאָכן דאָזיקן געשפּרעך זיך

די אומלעגאַלע עמיגראַציע ווערט פון טאָג צו טאָג גרעסער. טויזנטער יידן שמוגלען זיך דורך דער גרענעץ קיין דייטשלאַנד, דורך שטשעטשין, און דורך קודאָוואַ קיין טשעכיע.

דער קעלצער פאָגראָם איז אינזשינירט און אויסגעפירט געוואָרן דורך דער פוילישער געהיים-פאָליציי. עס זענען דאַן געפאַלן איבער פופציק יידן, מערסטנטייל געוועזענע אָפגעראַטעוועטע קאַצעטלער. דאָס שרעקלעכע פאַרברעכן איז אָנגעפירט געוואָרן דורכן קאָמענדאַנט פון קעלצער וואָיעוואָדישן או.בע. מיעטשיסלאַוו מאָטשאַר, אַ פאַרטרויאונגס־מאַן פון סאָוויעטישן ק.ג.ב. די הינטערקוליסן פון דעם שרעקלעכן מאָרד, וועלכן ס'האָבן אויסגעפירט געדונגענע כוליגאַנעס פון דער ענדעקישער אונטערערדישער פאַרטיי, האָט געהאַט געמיינזאַמעס מיטן באַזייטיקן די סאָוויעטישע ראַטגעבער פון פאַרשידענע אַמטן דורך גאָמולקאַ.

דורך דער קעלצער מאָרד־פראָוואָקאַציע האָבן די סאָוויעטן געוואָלט באַווייזן, אַז דער גאָמולקאַ־רעזשים איז נישט בכוח צו פאַרזיכערן רו און אָרדענונג אין פוילן. די געשעעניש האָט צוגעאיילט דאָס פאַרלאָזן פוילן דורך פאַרטייאישע און אומפאַרטייאישע יידן. אַ גרויסע צאָל יידן וועלכע פאַרנעמען פאַראַנטוואָרטלעכע פאָסטנס אין דער פאַרטיי און רעגירונג, זענען איבעראַשט און דערשראָקן געוואָרן פון דעם אָרגאַניזירטן גרויזאַמען פאָגראָם.

אַ גרופע יידן וואָס ווילן נישט עמיגרירן אומלעגאַל, גיבן אָן ביטעס וועגן אַרויספאָרן. אָנשטאָט אויסלענדישע פעסער ווערן זיי געשטעמפלט אַלס פאַררעטער פון סאָציאַליסטישן פאָטערלאַנד און אַרויסגעוואָרפן פון דער אַרבעט. מיטן אַנטשטיין פון מדינת-ישראל ווענדן זיך יידן מאַסנווייז וועגן אַרויספאָר־דערלויבענישן. די פאַספאָרט־אַמטן האַלטן אפילו נישט פאַר נויטיק צו ענטפערן אויף ווענדונגען, אָבער אַ געוויסן טייל יונגע מענער ווערט צוגעזאָגט, אַז זיי וועלן באַקומען אַרויספאָר־דערלויבענישן. נאָך אַ גרינטלעכער סעלעקציע ווערן די מיליטער־פעאיקע יידן גערופן קיין באָלקאָוו (נידערשלעזיע), וואו זיי ווערן מיליטעריש געשולט. זייער צאָל האָט באַטראָפן אַרום 500.

נאָכן פאַרענדיקן דעם ספעציעלן קורס האָבן די מיליטעריש־אויסגעשולטע יידן געדאַרפט געשיקט ווערן קיין ישראל צו פאַרשטאַרקן די קעמפער־גרופע „הגנה״. דער אמתער ציל פון דער עקספעדיציע איז נאָך ביזן היינטיקן טאָג נישט געוואָרן אויפגעקלערט. עס איז אָבער זיכער: די יידישע פירער-קאָמוניסטן זענען נישט שטאַרק צופרידן געווען מיטן אויסשולן יידן און שיקן זיי קיין ישראל. אַ דעלעגאַציע פון יידישע קאָמוניסטן אין צוזאַמענשטעל פון זאַכאַריאַש, סמאָליאַר און מירסקי, ווענדן זיך צום וואָיעוואָדישן קאָמיטעט פון דער פ.פ.ר. אין ווראָצלאַוו, אַז די גאַנצע אונטערנעמונג „באָלקאָוו״ זאָל ווערן ליקווידירט. דער וואָיעוואָדישער קאָמיטעט פון דער פ.פ.ר. אין ווראָצלאַוו וויל נישט רעדן מיט זיי וועגן באָלקאָוו, און מ'הייסט זיי פאָרן אינטערווענירן קיין וואַרשע אין פאָליט־ביוראָ פון דער פאַרטיי.

די דעלעגאַציע פון די אויבן דערמאָנטע יידן־קאָמוניסטן ווענדן זיך צום פאָליט־ביוראָ וועגן אַנולירן די דערלויבענישן אַרויסצופאָרן פון לאַנד. אַ ספעציעלע באַראַטונג, וועלכע איז גערופן געוואָרן אין צענטראַל קאָמיטעט, איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ווילדער אַוואַנטורע. דער גרעסטער טייל מיטגלידער פון סעקרעטאַריאַט, מיטן פאָליט־ביוראָ מיטגליד מאַזור — פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר דער עמיגראַציע און אימיגראַציע — האָבן געהאַלטן, אַז מ'דאַרף יידן יאָ דערלויבן אַרויספאָרן פון פוילן. דער פאָליט־ביוראָ מיטגליד מאַזור האָט דאָס מאָטיווירט דערמיט: אין פאַל פון אַ מלחמה קעגן די סאָציאַליסטישע לענדער, וועלן יידן זיין אַ פיינטלעכער עלעמענט — אַ פינפטע קאָלומנע ביי אונדז אין לאַנד. און די גרעסטע טייל יידן וועלן זיך שטעלן ביי דער זייט פון די קאַפיטאַליסטן. די אָפגעגעבענע דערקלערונג פון אַ מיטגליד פון פאָליט־ביוראָ — מאָסקוועס פאַרטרויאונגס־מאַן, איז פאַר די יידישע אָנטיילנעמער אין דער באַראַטונג געווען ווי אַ ערד־ציטערניש און פאַר זאַכאַריאַשן און סמאָלאַרן — אַ פערזענלעכע מפלה.

ס'הויבט זיך אָן די גרויסע עמיגראַציע אין 1949, יידן מוזן זיך אָפזאָגן פון דער פוילישער בירגערשאַפט — זיי באַקומען נישט קיין פאַספאָרטן, נאָר אַרויספאָר־דערלויבענישן. די צאָל־באַאַמטע שיקאַנירן די יידן, לאָזן נישט מיטנעמען צו פיל זאַכן; רעוויזיעס, אפילו ביז אויסטאָן נאַקעט, ווערן דורכגעפירט. נאָכן פאַרלאָזן פוילן דורך צענדליקער טויזנטער יידן גרופירן זיך איבער די פירער פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד. זיי רופן אַ לאַנד־צוזאַמענפאָר אין ווראָצלאַוו, אין אָקטאָבער 1949. דער צוזאַמענפאָר ווײלט אויס — אָדער באַשטימט אַ נייע פירערשאַפט פון בלויז קאָמוניסטן מיט הערש סמאָליאַר אַלס פאָרזיצער. דער צוזאַמענפאָר האָט געהאַט פאַר אַ ציל איינהאַלטן און צושמידן די יידישע פאָלקס־מענטשן צו די קאָאָפעראַטיוון און וואַרשטאַטן, אָנגעפירט דורכן פאַרבאַנד. איבערדערציען די יידישע פאָלקס־מאַסן אין גייסט פון די לעניניש־סטאַליניסטישע אידייען, ווי ס'האָט זיך אויסגעדריקט סמאָליאַר אויפן ווראָצלאַווער צוזאַמענפאָר.

אין די טעראָר־יאָרן 1950-55 איז דער קולטור־געזעלשאַפטלעכער פאַרבאַנד געווען די אינסטאַנץ, וועלכע האָט אָנגעפירט מיטן יידישן לעבן אויף אַלע געביטן — אַרבעט, שול־וועזן, טעאַטער, פרעסע, ביכער, זשורנאַלן, און פאַרטיי־געריכטן איבער יידישע אַרבעטער וועלכע האָבן געוואַגט צו פאָדערן בעסערע באַדינגונגען אין די וואַרשטאַטן און קאָאָפעראַטיוון. אין יאָר 1953 לעבט איבער דאָס פוילישע יידנטום שווערע מאָמענטן. דאָס באַשולדיקן יידישע דאָקטוירים אין סאָוויעט־רוסלאַנד, אַז זיי האָבן דורך מעדיצינישער באַהאַנדלונג געמאָרדעט סאָוויעטישע פאַרטיי־פירער, האָט אַרויסגערופן אַ כוואַליע פון אַנטיסעמיטישע אַרויסטרעטונגען אין די פאַרטיי־קעמערלעך. ס'גייען אַרום קלאַנגען, אַז דער צענטראַל־קאָמיטעט און די רעגירונג גרייטן צו פלענער צו דעפאָרטירן און איזאָ־

וו. יאַבלאָנסקי

און דאָס איז געווען אין פוילן...

דאָס דערשיינען פון הערש סמאָליאַרס בוך: „וואו ביסטו, חבר סידאָראָוו?" האָט אַרויסגערופן אינטערעס אין פאַרשידענע קרייזן; ספּעציעל ביי די פוילישע יידן. הערש סמאָליאַר האָט איבער 20 יאָר אָנגעפירט מיטן יידישן לעבן אין פוילן, צו ערשט מיטן צ.ק. פון די יידן אין פוילן, און פון 1949 — מיטן קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד. פון די דאָזיקע שווערסטע יאָרן פון טעראָר און אַנטיסעמיטיזם, האָט ער זיכער אינטערעסאַנטעס צו דערציילן.

אין בוך „וואו ביסטו, חבר סידאָראָוו?" שרייבט סמאָליאַר גאָר וועגן זיינע איבערלעבונגען אין סאָוויעט־רוסלאַנד, וואו ער איז טייל מאָל געוואָרן שיקאַנירט, באַליידיקט, אָנגעגריפן, געטאַדלט אַלס ייד; געפילט דעם אַנטיסעמיטיזם אין דער פּאַרטיי און אין די פּאַרטיזאַנער אָפּטיילונגען.

נאָך דעם אַלעם, ווערט ער געשיקט קיין פוילן, אויף פּאַרטייאישער אַרבעט. הערש סמאָליאַרס בוך, וועגן יידישע פּאַרטיזאַנער, אַרויסגעגעבן אין וואַרשע אין יאָר 1952, טראָגט דעם טיטול: „יידן אָן געלע לאַטעס". אין דעם בוך דערציילט סמאָליאַר דאָס פאַרקערטע; יידן־פּאַרטיזאַנער זענען געוואָרן זייער גוט באַהאַנדלט; ס'איז געווען זייער אַ סך פריינטשאַפט אין די געמיינזאַמע פּאַרטיזאַנער אָפּטיילונגען. ער דערציילט אַ פאַקט, אַז אפילו דער קאָמענדאַנט כאַנאָ האָט זייער ליב געהאַט יידן. פאַקטיש האָט דער קאָמענדאַנט געהייסן מאַכנאָ, אַן אייניקל פון באַרימטן אַטאַמאַן מאַכנאָ.

לאָמיר פרווון איבערגעבן אייניקע פאַקטן וועגן סמאָליאַרס איבער צוואַנציק יאָר געזעלשאַפטלעכער טעטיקייט אין פוילן, וועגן וועלכע ער דערמאָנט בכלל נישט אין קיין שום אַרבעט. וועגן דעם צייט־אָפשניט וואָלט סמאָליאַר געקאָנט אָנשרייבן אַ גאָר וויכטיקע אַרבעט, באַהאַנדלען דאָס לעבן פון יידן אין דער פוילישער פאָלקס־דעמאָקראַטיע. ס'איז אַ שאָד וואָס אַזוי פיל פאַקטן און געשעענישן וועלן פאַרלוירן גיין.

סמאָליאַר, אַלס פאָרזיצער פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד אין פוילן איז געווען דער פאַקטישער אויספירער פון אַלע באַפעלן, וועלכע ס'האָט אים געגעבן זיין קאָמיסאַר — שמעון זאַכאַריאַש. דער סאַמע וויכטיקסטער פון אַלע באַפעלן איז געווען, אַז יידן זאָלן נישט טראַקטירן פוילן אַלס טראַנזיט־לאַנד, נאָר ווידער אויפבויען דאָ זייער עקזיסטענץ און איינגלידערן זיך אין קולטור־געזעלשאַפטלעכן לעבן פון לאַנד.

הונדערט טויזנט יידן האָבן זיך אין יענער צייט געפונען אין פוילן, און די פירער פון פאַרבאַנד האָבן זיי געוואָלט איינגלידערן אין די יידישע קאָאָפּעראַטיוון געשאַפענע אַ דאַנק „דזשאָינט" געלטער, און אַזוי אַרום אַרויפצווינגען זייער הערשאַפט אויף די יידישע פאָלקסמענטשן. לאָמיר דערמאָנען ווער עס זענען געווען די הונדערט טויזנט יידן: אָפּגעראַטעוועטע פון נאַצישע קאָנצענטראַציע-לאַגערן; קעמפער אין די וועלדער; אויסבאַהאַלטענע אויף דער אַרישער זייט; צוריקגעקומענע פון לאַגערן פאַשאַלקעס פון סאָוויעט־רוסלאַנד; יידישע סאָלדאַטן און אָפיצירן, וועלכע האָבן געקעמפט אין דער סאָוויעטישער און שפּעטער אין דער פוילישער אַרמיי, אָרגאַניזירט אין סאָוויעט־רוסלאַנד. אָט די אַלע יידן האָבן זיך גענויטיקט אין מאַטעריעלער, ווי אויך אין מאָראַלישער הילף.

דער איינציקער אַדרעס אין יענער צייט איז געווען דער יידישער קאָמיטעט אין פּראַגע — טאַרגאָווע 44. אַזוי לאַנג ווי ס'האָבן אין פאָלקס־פוילן עקזיסטירט יידישע פּאַרטייען, איז די טעטיקייט פון יידישן קאָמיטעט געווען אַ פּרוכטבאַרע. שפּעטער, ווען די יידישע פּאַרטייען זענען געוואָרן דעלעגאַליזירט און די פירער פון די פּאַרטייען געצוואונגען צו פאַרלאָזן פוילן, איז דער יידישער קאָמיטעט (שפּעטער דער קולטור־געזעלשאַפטלעכער פאַרבאַנד) אַוועק אויף וועגן, וועלכע האָבן דערמאָנט די טרויעריקבאַרימטע טעטיקייט פון די „יעווסעקעס".

צו דער ליקווידאַציע פון די יידישע פּאַרטייען אין פוילן האָבן צוגעלייגט אַ האַנט נישט נאָר די זאַכאַריאַשעס, סמאָליאַרס, ספּאַרדס, לאַזעבניקעס, נאָר אין דער ערשטער ריי די יידישע מיטגלידער פון צ.ק. פון פּ.פּ.ר., מיט יאַקוב בערמאַן אין דער אָנפירערשאַפט. אַ לאַנגע צייט נאָך דער מלחמה איז יידיש לעבן אין פוילן געווען הפקר. הונדערטער יידן זענען דערמאָרדעט געוואָרן דורך די פאַרשידענע מיליטערישע באַנדעס, וועלכע האָבן אין דער זעלבער צייט געפירט אַ פאַרביסענעם קאַמף קעגן די נייע הערשער פון פוילן — די קאָמוניסטן. און נישט בלויז פון דער א.ק. אָדער נ.ס. זענען יידן געמאָרדעט געוואָרן, נאָר אויך דורך מיליטערישע איינהייטן געטרייע דער פאָלקס-רעגירונג, וועלכע האָבן געזאָלט באַקעמפן די וואַלד־באַנדעס, האָבן נישט איין מאָל זיי צוגעהאָלפן.

ס'איז דעריבער נישט קיין וואונדער, וואָס די גרעסטע טייל יידן אָפּגעראַטעוועטע פון היטלעריסטישן און סאָוויעטישן גיהנום האָבן נישט געזען קיין מעגלעכקייט צו פאַרבלייבן אין פוילן, און ווידער אויפבויען זייער עקזיסטענץ. דער פאַרלאַנג צו פאַרלאָזן פוילן האָט אַרומגענומען טויזנטער יידן. לעגאַל אַרויספאָרן פון לאַנד איז אין גאַנצן נישט מעגלעך געווען. אַלע ביטעס און ווענדונגען פון יידן ווערן אָפּגעוואָרפן דורך די פּאַספּאָרט־אָפּטיילונגען וועלכע שטייען אין פאַרבינדונג מיט די צענטראַלע און וואָיעוואָדישע אָפּטיילונגען פון קולטור־געזעלשאַפטלעכן פאַרבאַנד.

שטאָט כפר־סבא, ווי גרויס איז די נייע ביבליאָטעק און ווי ברייט די גאַסן.

אין אַלטן צפת בין איך געגאַנגען אין מיטן די שמאָלע ברוקשטייניקע געסלעך ביז אַן אַלטער חסיד האָט מיך אַריינגערופן צו זיך אין זיין טונקעלער, שטויביקער קראָם און געזאָגט: „יונגערמאַן, אַ מאָל זענען מיר געקראָכן אין די רינשטאָקן — אָבער היינט זענען זיי נאָר פאַר די אייִלן!"... איך געדענק די בייזע, צעהיצטע פּנימער פון אַ גרופּע תימנער יידן אין באר־שבע טענהן זיך אויס מיט אַ שטאָטישן באַאַמטן ביז איינער האָט זיך אַוועקגע־דרייט און ביטער געזאָגט: „ס'איז נישט ווערט, חברים, מען קען נישט אַדורכקומען מיט די בני־זונות אשכנזים!"

נאָר אָפט מאָל פאַרלירן איינדרוקן אין אַ רעטראָ־ספּעקטיוון בליק זייערע אינדיווידועלע געשטאַלטן און פאַרבינדן זיך אויף העכערע מדרגות, אָנהויבנדיק ביס־לעכווייז צו מאָלן אַ בילד פון אַ לאַנד און זיינע פּראָבלע־מען און דערגרייכונגען. צום ביישפּיל, אַ יונגער מאַן מיט ווילדע האָר אַרומגעבונדן מיט אַ פאַרקרעלטן באַנד, שפּילנדיק זיין גיטאַר אויפן תל־אביבער ים־ברעג, זעט נישט אויס צו האָבן אַ סך ענלעכקייטן מיט אַ יונגן אָפי־ציר אין דער אַרמיי. אַן אָפּשטאַמיקער פון אינדיע, האָט ער מסתמא ווייניקע ענלעכקייטן מיט אַ זקן, וואָס האָט געהאָלפן אויפבויען אַ נייעם קיבוץ מיט אַ פופציק יאָר צוריק.

אָבער ווען איך האָב גערעדט מיט די דריי פּערזאָנען האָבן זיי אַלע געוואָלט מיר געבן צו פאַרשטיין, אַז זיי פילן זיך קודם־כל ווי ישראלים, דערנאָך אַלס יידן. דער קיבוצ־ניק האָט געהאַט די באַדערפעניש צו האָבן אַ נאַציאָנאַלן פאָקוס אין די מלחמה־יאָרן . די צוויי יונגערע זעען די פּראָפּאַגאַנדע קעגן ישראל און ציוניזם אַלס אַ מאָדערנע ראַציאָנאַליזאַציע פאַר אַנטי-סעמיטיזם.

איך קוק איצט צוריק איבער דעם אָפּשניט פון פיר חדשים און באַווייזן פון טיפערע איינדרוקן זאַמלען זיך אין מיין זכרון איינדרוקן פון אַ לאַנד וואָס ראַנגלט זיך נישט נאָר מיט אַנדערע לענדער, אַרמייען, פּראָפּאַגאַנדעס און מענטאַליטעטן דעצידירטע זי צו פאַרפלייצן, נאָר אין לאַנד גופא קומען פאָר ביטערע קאַמפן צווישן די רעליגיעזע און נישט רעליגיעזע, די ספרדים און אשכנזים, און די פאַרשידענע פּאָליטישע פּאַרטייען און מיינונגען. און כאָטש עס פּאַסירן אויך אַזעלכע אינערלעכע שפּאַנונגען אין אַנ־דערע לענדער זענען זיי אין ישראל אַנטקעגן דעם הינטער־גרונט פון אַ יוגנט, וואָס מוז געפינען איר אַייגענעם אי־דעאַל און אָביעקט צו פאַרטרעטן די עלטערע דורות, ציו־ניסטישע התמדות און האָפענונגען. און אפילו דאָס גאַנצע לאַנד אַלס אַ יונגע ראַציאָנאַליזאַציע פון פאַרצייטישע האָפענונגען מוז די באַדערפעניש צו בויען איר קולטור און אידענטיטעט נישט זיין באַזונדער פון אַנדערע לענ־דער. נאָר אייך אַנדערש, און דאָך אַ טייל פון איר אייגענער קדמונישער געשיכטע.

עס איז שווער צו געבן אַיין ביישפּיל וואָס זאָל באַ־וויזן דעם פּראָבלעם אין דער פולער גאַנצקייט. עס צע־שפּרייט זיך דורך כמעט אַלע מיינע איינדרוקן, און אויך אין דעם אונטערשייד צווישן זיי — צווישן אַ שפּאַציר אין דיזענגאָף, מיט זיין ליכטיקער געדריי פון קאַפעען, רעס־טאָראַנען און מענגעס מענטשן, באַטראַכטן זיצנדיקערהייט ביי די קליינע טישן דעם לעבעדיקן שטראָם, אָדער ערנסט זשעסטיקולירן, דיסקוטירן, טענהן זיך איבער אַ לאַנגזאַ־מער פּראָצעסיעס פון גלעזלעך טיי; אָדער פאַרליבטע פּאָר־לעך שטייענדיק אין רעדלעך; גאַפנדיקע טוריסטן און צע־היצטע יוגנט.

איך דערמאָן זיך אין אַ שפּאַציר, וואָס איך האָב גע־מאַכט צו דעם מויער פון אַלט ירושלים, דער קופּאל פונעם „על-אמאר" מעטשעט, אַ גאָלדענעם גלאַנץ איבער דעם פּלאָנטער פון ווייס-שטייניקע הייזלעך, און שמאָלע געס־לעך ווי אָדערן, אַנטפּלעקן פון צייט צו צייט אַ בליק פונעם כותל־מערבי; אַראַבער אין ווייסע „קאַפיעס" אויפפּאַסנ־דיק אויף קליינע וויינשטאָקן; אַ חסיד מיט צוויי קליינע קינדער ביי די הענט גייענדיק דורך דער לאַנגער הויפּט מאַרק־גאַס; אַ שפּאַציר, וואָס יידן האָבן נישט געקאָנט מאַכן צוויי טויזנט יאָר, און דאָך די שטאָט פון שלום און איר לאַגע האָט זיך אַזוי ווייניק געענדערט אין דער גאַנ־צער צייט.

די ענלעכקייטן און אונטערשיידן אין דער ישראל־דיקער געזעלשאַפט זענען אָפּגעשפּיגלט אין אירע געדראַנ־גען און מאַסעס — גייענדיק שבת אין דער פרי אין שול אַריין. אַז די גאַסן זענען אזש געוואָרן ווייס פון טליתים. אָדער די יוגנט ווען זי טאַנצט יום־העצמאות ביינאַכט אין ירושלים, אָדער די געאיילטע שוויציקע שטופּענישן אין די סופּערמאַרקעטס און קראָמען; אָדער די וויאַ־דאָלאָראָזאַ אַזוי פאַרפּאַקט מיט מענטשן, אַז איך האָב נאָר געקאָנט אַדורכגיין אָנכאַפּנדיק זיך ביי אַן אַראַבישן קאַפּע־פּאַר־קויפערס זילבערנער אורנע אויף איין זייט, און אַ סאָל־דאַטס זשאַקעט אויף דער צווייטער. אָפט מאָל בלייבט אין זכרון אַ קאָמישע סצענע. אין צפת, אויף איין זייט גאָס איז געשטאַנען אין דרויסן אַ רעדל ערנסטע תלמידים פון דער ישיבה, ציענדיק זיך ביי די פאות און געוואָרפן מיט די הענט. גלייך איבער דער גאַס איז געווען אַ סינעמאַ מיט אַ גרויסער רעקלאַמע פאַר „בלויע פילמען".

דאָס זוכן און די קאָנפליקטן שטייגן אויף אין מיין זכרון ווי צוויי גרויסע הויכע טורעמס — מגדל דוד אין ירושלים — אַ סימבאָל פון דער געשיכטע און רעליגיע פון אַ פאַרפאָלגט, צעשפּרייט פאָלק; און מגדל־שלום אין תל־אביב — אַ שטאָלצער מאָנומענט פון שטאָל און גלאָז פון אַ יונג לאַנד; דאָס גרויסקייט פון אירע מענטשן און דערגרייכונגען, און זייערע האָפענונגען אין אַ שווערן היינט וואַרטנדיק אויף אַ גליקלעכער צוקונפט.

איזי אוניקאָווסקי *)

אַ יאָר אין ישראל

איך מוז זיך מודא זיין: ווען איך האָב זיך אַוועקגע־זעצט אויפשרייבן די אָנגעזאַמלטע איינדרוקן פון אַ יאָר אין ישראל, בין איך געוואָרן קאָנפראָנטירט מיט אַ פּאַראַ־דאָקס. דווקא ווייל איך בין באַווירקט געוואָרן פון אַ ריזי־קער מאָזאַיק פון קאָנפליקטן־שמחות און עצבות, איז פאַר מיר קלאָר געוואָרן וועגן וואָס און וויפיל איך וועל נאָר שרייבן, וועט עס זיין בלויז אַן אָנוואָרף פון פלאַכקייטן...

עס טויכן אויף פאַר מיינע אויגן אַ הונדערט קליינע בילדער: אין תל־אביב, ביי דער הויפּט־אויטאָבוס־סטאַציע, אין מיטן פון אַ לויפנדיקער, שרייענדיקער, צעקוועטשטער און צעקאָכטער מענטשן־מאַסע, שטייט אַ חסיד און פאַר־קויפט לאָטעריע בילעטן. מיט אַ מאָל זעצט ער זיך אַוועק און הייבט אָן לייענען פונעם חומש, און אין מיטן טומל ווערט ער אַן אינדזל פון שטילקייט, איזאָלירט פון דעם געלויף און גערודער אַרום אים. ער לענט זיך אָן אין אַ גרויסן וואַנט־פּלאַקאַט פון אַ נאַקעטער פרוי וואָס קוקט אַראָפּ אויף אים מיט אַ לאַכנדיקן שמייכל אויף אירע ליפּן. אין חיפה, אויפן ברעג ים, האַלט אַ גרופּע היפּיס אַ לאַנגע דיסקוסיע מיט אַ פּאָר סאָלדאַטן, וואָס זענען געקומען זיי אַוועקיאָגן, וועגן דעם בורא־עולם און אַלץ וואָס געפינט זיך אין זיין באַשאַף.

סצענעס און פּנימער צאַנקען — אַן איינזאַמער דרו־זישער יינגל־פּאַסטוך צעררייסט די שטילקייט פונעם גולן־באַרג מיט דעם נייעם אַמעריקאַנער „פּאָפּ״־ליד אויף זיין טראַנזיסטאָר... אין אַ שמוציקער קאַפע, דריי שיכורע רוסן זידלען רוסלאַנד און וויינען דערביי; פון בענקשאַפט זינגען זיי אַ רוסיש פאָלקס־ליד. ... אין אַ שטילן, גאָל־דענעם ערב־שבת, אין די סודותדיקע געדרייטע געסלעך פון צפת נעמט אַן אַלטער חסיד אין אַ צעריסענער קאַפּאָטע מיך צערטלעך ביים עלנבויגן און פרעגט מיך: „יונגער מאַן, וואוהין גייסטו?״ — און איך וויים נישט וואָס אים צו ענטפערן. ... אין ירושלים, אַ בכבודיקער רב, זיין באָרד און ארבע־כנפות פלאַטערנדיק אין דעם ווינט, שטייט גאוהדיק פאַר זייך ישיבה און פּרובירט צו געפינען אַ „טרעמפּ״ אַהיים.

אָפט מאָל ליגט מיר דער שאָטן פון די שונא־ישראל אין מיין זכרון — אַן איינציקער סאָלדאַט שטייט אויפן מי־ליטערישן בית־עולם אין ירושלים און זאָגט קדיש נאָך זיינע חברים. ... אין צפת אַ פרוי און אַ מאַן מיט פאַר־ווינטע אויגן שטייען פאַר אַ קליין קבר אין דער באַזונ־דערער „מעלות״ סעקציע... אַ ווילדער שטורעם באַגריסט יד־ושם אין ירושלים, און אינעווייניק לויפן יונגע טוריסטן אַדורך דעם מוזיי, כדי צו קענען זיצן לענגער אין דער קאַפע... אַ קיבוץ־אויטאָ פאָרט צו צום אַדמיניסטראַציע בנין, און אַ האַלבע שעה שפּעטער פאָרן שוין אַ סך מענער אַוועק אויף מילואים — מען רעדט נישט, נאָר פון דעסט וועגן ווייסן אַלע, אַז ס'איז אַן „אַלערט״.

עס שטעלן זיך גלייכצייטיק פאַר מיינע אויגן בילדער פון צו־להכעיסדיקייט און האָפענונג. ווען ירושלים איז פאַר יום־הצמעאות פאַרפלייצט מיט קאָליר און זינגען, און עקסטאַטישן טאַנצן פון פרעמדע וואָס מיט די אָרעמס איי־נער אויף דעם אַנדערנס פּלייצעס האָבן זיך געפילט פאַר־אייניקט מיט זייער פאָלק, געשיכטע און גורל. ... אין אַ מושב נישט ווייט פון צפת שטייט אַ מאָנומענט פון שטילן אומעטיקן שטאָלץ — איינער פון די איינוואוינער איז דערהרגעט געוואָרן אין דער לעצטער מלחמה, ווען מען האָט זיין אַעראָפּלאַן אַראָפּגעשאָסן. די מושבניקעס האָבן עס צוריקגעבראַכט פון סיני און עס שטייט איצט ווי אַ שוועבנדיקער פויגל איבער דעם טאָל וואָס איז צווישן צפת און ים־כנרת. ... סאָלדאַטן אויפן מויער איבער דעם יפו־טויער ווינצלען זיך מיט כיכיקעדיקע מיידלעך אונטער אים.

נאָר איך געדענק אויך דאָס מיידל וואָס האָט מיר דערציילט ווי אַזוי זי האָט אַריינגעשטעקט צווישן די פאַר־צייטישע שטיינער פון כותל־מערבי אַ בקשה־פּאַפּירל, אַז זי זאָל באַקומען אַ סך געלט... אַ קאַנווע פון פּנימער לויפט דורך מיינע זכרונות — דאָס אָפּגעברענטע פּנים פון אַ קיבוצניק אין דעם גולן, ווייזנדיק די מרה־שחורה־דיקע בערג איבער אונדז און זאָגנדיק: „איך בין אויפגע־וואקסן אין אַ מקלט, געאַרבעט האָבן מיר אונטער זייערע האַרמאַטן. ווי אַזוי קענען מיר דאָס אַלץ צוריקגעבן?״...

איך געדענק דאָס טרערן-גלאַנציקע פּנים פון אַ מיידל, וואָס האָט אויסגעגאָסן איר פאַרצווייפלונג אין נאַכט אויפן תל־אביבער ברעג — „נאָך אַ וואָך, און איך מוז גיין אין דער אַרמיי אַריין — צוויי יאָר, און דערנאָך? חתונה האָבן, שוואַנגערשאַפט יעדע צוויי יאָר, אַ קליינע הייסע דירה אין תל־אביב? קענסט נישט הערן ווי די כאַפּ־שטייגלעך שליסן זיך צו אַרום אונדז אַלע?״ ביז זי איז געוואָרן אַזוי היסטעריש, אַז זי האָט זיך געבעטן ביי מיר איך זאָל איר געבן אַ קינד פונקט דאָרטן און דעמאָלט...

איך געדענק די פאַרזאָרגטע פּנימער פון צוויי יונגע לייט, וואָס האָבן מיך אויפגעוועקט פון אַ דרימל אין אַ פּאַרק, מיך געוואָרנט וועגן גנבים, און ווייל זיי זענען גע־ווען זיכער אַז איך בין אַן אַ גראָשן האָבן זיי מיר, אַ פרעמדן, גענומען צו זיך אין שטוב, געגעבן עסן און דער־נאָך האָבן זיי מיך גענומען אויף אַ שפּאַציר כדי איך זאָל זען און דערציילן אַלע אין אויסטראַליע ווי שיין ס'איז די

---

*) אין פריערדיקן נומער „מעלבורנער בלעטער״ האָבן מיר פאַרעפנטלעכט אַ פּאָעמע „דער ייד״. אוניקאָווסקי איז אַלט געווען 16 יאָר ווען ער האָט די פּאָעמע געשריבן, ווי אַן אַרויסלאָז־אַרבעט פון דער י. ל. פרץ־שול. אַלס 18־יאָריקער בחור, האָט אוניקאָווסקי געלעבט אין ישראל אַ יאָר צייט. די היינטיקע אַרבעט איז דער רעזולטאַט פון זיינע אָבסערוואַציעס.

שטופּן זיך אַריין געוויינלעך דריי מאָל אַזוי פיל מענטשן פאַר וויפל עס איז דאָ אָרט, איז מעגלעך אַז צוליב דעם טאַקע האָט דער עולם פאַרגעסן וועגן די יידן. ווארעם דאָ פאַדערט זיך מער אַרבעט מיט די עלנבויגנס ווי מיט דער צונג. דער וואַגאָן האָט זיך גענומען אָנפילן. אין דער שטופּעריי איז פּיוול פּייסאַכאָוויטש פּונקט ווי אַלע, נישט געווען געגנוג העפלעך — צווישן אונדז גערעדט — אין דער שטופּעניש איז קיינער נישט געווען צו אידל. פון דעסטוועגן איז ער דווקא געווען שולדיק אין אַלעם, ווייל זיין אויסזען האָט ביי קיינעם נישט געלאָזט קיין ספק וועגן זיין אָפּשטאַמונג. ווען דער צעבייזערטער המון האָט אים פאָרגעוואָרפן אַלץ וואָס זיי טראַכטן וועגן אים, האָט מען אים נאָך פון אומעטום נאָכגעשריגן: „פאַרנעם זיך צו דיינע, קיין ישראל!״

אָבער ווען עס איז וועגן אים שוין מער גאָר נישט געבליבן וואָס צו זאָגן, האָט מע אָנגעהויב באַליידיקנדיקע געשפּרעכן וועגן די „זשידעס״, די אַנדערע יידן, וועלכע זיי קאָנען פּערזענלעך. פון דעם אַלעם האָט זיך, זעלבסט־פאַרשטענדלעך, זיין שטימונג נישט פאַרבעסערט.

ביי דער אַרבעט אָבער איז געווען לייכטער. מען האָט זיך געקאָנט אָפּטיילן פון דעם אַלעם דורך אַריינוואַרפן זיך אין דער אַרבעט, וועלכע ער האָט אַזוי ליב געהאַט. אין מיטן טאָג האָט מען אויפן ברעטל פאַר מעלדונגען אויס־געהאָנגען די רשימה פון די, וועלכע האָבן פאַרדינט אַ פּרעמיע אין דער הויך פון 10 ביז 30 רובל. זיין נאָמען האָט זיך אויך באַוויזן אין דער רשימה. און כאָטש ער האָט די אַרבעט אויסגעפירט ווי געהעריק, איז זיין פּרעמיע געווען 7 רובל מיט 50 קאָפּיקעס. זיי האָבן אים, הייסט עס, דאָך געגעבן די פּרעמיע. פאַר וואָס זשע די סאַמע קלענסטע? פּשוט דערפאַר, ווייל קיין קלענערע האָט מען שוין נישט געקאָנט געבן...

אויפן וועג אַ היים איז אין טראַמווי געווען רואיק. ער האָט אפילו לייכטער אָפּגעאָטעמט, אַרויסגייענדיק אויף זיין סטאַנציע. יאָ, עס טרעפט אַ מאָל אַזוי אויך...

אין דער ריי (אָטשערעד) נאָך קאַרטאָפל, האָט ער זיך ווידער דערוואוסט, אַז טאַקע די „זשידעס״ זענען שולדיק אין אַלעם—אין וואָס זענען זיי נישט שולדיק!—און כאָטש אייניקע פון זיי שטייען אפילו אין דער ריי נאָך קאַרטאָפל, גלייך מיט אַלעמען איז אָבער וואַרשיינלעך, אַז אין דער היים וואַרט אויף זיי אַ הינערישע יויך און אַנדערע מאכ־לים, וואָס ווערן געקויפט אויפן חשבון פון די פּראָסטע, אָפּגענאַרטע האָרעפּאַשניקעס... און אָט איז דאָ די קאַר־טאָפל — האַלב פאַרפוילט, פאַרקלעפּטע מיט ערד — און דער מענטש שפּאַנט אַהיים

זיין היים איז אַ צימערל אין אַ קאָמונאַלער דירה, אין וועלכער עס שטייט בלויז דאָס נויטיקסטע און פּשוטסטע מעבל. אַדורכצוגיין פון טיר ביזן פענצטער איז גאַנץ שווערלעך, ווייל דער דורכגאַנג איז ענג און אומבאַקוועם. עס האָט זיך נאָך פאַראויסגעזען דאָס אָפּצוקאָכן די געקויפּ־טע קאַרטאָפל אין דער קיך, וואו געוויינטלעך אין דער צייט קלייבן זיך צונויף אַלע אַכט שכנות. אָבער דאָס איז שוין דאָס פּראָבלעם פון זיין פרוי. דאָ וועט איר אויסקומען אויסצוהערן געשפּרעכן, אַלץ וועגן די „אומדערטרעגלעכע זשידעס״; וועגן דעם, אַז זיי זענען אַלע אָן אויסנאַם חוצפה־דיק; אַז פון זיי שטינקט תמיד; אַז עס איז נישטאָ קיין שום מעגלעכקייט פון זיי פּטור צו ווערן, און אַזוי כסדר...

ער אָבער וועט זיך אויסרוען. נעמען אַ בוך, זיך אַוועקזעצן מיט אים אין אַ ווינקעלע ביים טיש־לעמפּל אַזוי, עס זאָל נישט שטערן צום שלאָפן זיין זון. אַלץ האָט זיך אַרויסגעוויזן געטנוי ווי ער האָט עס פאַראויסגעזען. די פרוי איז אַוועק אין קיך און איז אין אַ קורצער ווײַלע אַרום גע־קומען צו לויפן צוריק, מיט טרערן אין די אויגן. די שכנות האָבן זי צו דעם דערפירט. אָנשטאָט זיך אָפּצורוען און צו לייענען, האָט ער דעם גרעסטן טייל פון אָוונט אַוועקגעגעבן אויף צו באַרואיקן זיין פרוי.

נאַכער זענען זיי געזעסן און געטרוימט וועגן דעם, אַז עס וועט קומען אַ צייט אין וועלכער די פּראָבלעמען וועלן געליזט ווערן, דאַן וועט מען קאָנען לעבן רואיק, אפילו די פּיוול פּייסאַכאָוויטשעס... אַז דאָס געהאַלט וועט גענוג זיין ביזן לעצטן טאָג פון חודש...

זיי האָבן אויך געטרוימט וועגן די אַנדערע זאַכן וועלכע זענען דאָ אין לאַנד וואו זיי זענען געבוירן געוואָרן און אויסגעוואַקסן. דאָס לאַנד, איז וועלכן זיי האָבן געבויט דעם מיטישן קאָמוניזם און וועגן אַלעם, וואָס מען קען בלויז זען אין אַ שיינעם חלום.

זיי זענען געגאַנגען שלאָפן בעטנדיק גאָט, אַז די נאַכט זאָל דער טרוים זיי קומען צו חלום.

(איבערגעזעצט פון רוסיש: פרידאַ ווילענסקי)

רוף צו יידישע שרייבער

די רעדאַקציע פון „לעקסיקאָן פון דער נייער יידישער ליטעראַטור״, באַנד 8, איז מודיע אַלע יידישע שרייבערס, וויסנשאַפטלערס און זשורנאַליסטן, אַז די אַרבעט צו פאַר־ענדיקן דעם לעקסיקאָן פירט זיך שוין חדשים און איז אין פולן שוואונג (אותיות ק, ר, ש, ת). דאָס איז דערמעגלעכט געוואָרן אַ דאַנק דעם גרונטפאָנד פון 25 טויזנט דאָלאַר, וואָס אַלעקס ראָבין פון לאָס אַנדזשעלעס האָט געגעבן אין אָנדענק פון זיי פרוי, שפרה בעקער־ראָבין.

די רעדאַקציע בעט ווידער אַלע יידישע פענמענטשן אַריינצושיקן זייערע אויטאָביאָגראַפיעס דורך אַרויספאָדערן ביי אונדז אַ פרעגבויגן אָדער אויף אַן אַנדער אופן. די שרייבערס, וואָס וועלן דאָס נישט טאָן, וועלן מאכן שווע־רער פאַר דער רעדאַקציע, אַז זייערע ביאָגראַפיעס זאָלן אַרויסקומען אין גאַנצן פינקטלעך.

די לעקסיקאָן־רעדאַקציע

אַדרעס: Lexicon Committee,
25 East 87th Street,
New York, N.Y. 10021 – U.S.A.

בּאָריס שוואַרצשטיין

איין טאָג אין לעבן פון אַ סאָוויעטישן ייִד...

אַ מענטש — ווי עס איז אָנגענומען צו באַצייכענען אים אין דעם טייל פון דער וועלט וואו ער לעבט: דער פּשוטער סאָוויעטישער מענטש.

דער מענטש פאַרנעמט נישט קיין הויכן פּאָסטן, ער געפינט זיך אָבער אויך נישט אויפן נידעריקסטן שטאַפּל פון דעם געזעלשאַפטלעכן לייטער. ער איז אַ געוויינלעכער מיטעלער בירגער. צום ביישפּיל: אַן אינזשיניער, וואָס לעבט פון זיין לוין; דאָס הייסט, ער האָט נישט קיין אומלעגאַלע פאַרדינסטן. ער בויט — ווי אַלע, דעם קאָמוניזם; גייט אויף פאַרזאַמלונגען, האָט אַ פרוי, איין קינד און טרעפט זיך פון צייט צו צייט מיט פריינד. ער אַרבעט אַזוי ווי אַלע. מען וואָלט געקאָנט זאָגן, אַז אָט דער מענטש טיילט זיך איבערהויפּט נישט אויס פון מיליאָנען אַנדערע „בויער פון קאָמוניזם".

זיין נאָמען לויטן פּאַספּאָרט איז: פייוול פייסאַכאָוויטש. אַזוי מוז דאָך זיין. אַ פּשוטער סאָוויעטישער מענטש — און אַזאַ נאָמען!

ווען ער באַקענט זיך מיט וועמען נישט איז, איבערזעצט ער זיין נאָמען אויפן סאָוויעטישן לשון: פעדאָר פּיעטראָוויטש. דאָס קלינגט שוין פיל בעסער — מער סאָוויעטיש. זיינע מיטאַרבעטער רופן אים אויך פעדאָר פּיעטראָוויטש, אָבער ווען ער איז נישטאָ דערביי, רופט מען אים אומבאַדינגט פייוול פייסאַכאָוויטש און דערצו לייגט מען אים פאַנאַנדער אויף טעלערלעך, בוצנדיק דערביי דעם פאַרהאַסטן, יידיש-קלינגענדיקן אַקצענט. דאָס פאַרשאַפט זיי פאַרגעניגן.

טייל מאָל, אַז מען וויל אים וויי טאָן — עס זאָל אַ דריק טאָן ביים האַרצן, טוען זיי עס — ווען ער איז יאָ דאָ דערביי. איז נישט דערפאַר וויל ער נישט הייסן מיט זיין אייגענעם נאָמען, ווייל דער נאָמען איז שלעכט, נאָר פּשוט דערפאַר, וואָס מיט אַזאַ נאָמען איז שווער צו לעבן.

אָט, אַ פרימאָרגן. דער מענטש וועקט זיך אויף. ער איז נאָך נישט אין גאַנצן געקומען צו זיך. ער לעבט נאָך איבער אַ חלום, וועלכן ער האָט געזען אין שלאָף. אַ גוטער חלום. עס האָט זיך אים געחלומט, אַז כאָטש ער איז פייוול פייסאַכאָוויטש, גייט עס קיינעם נישט אָן, און מען רופט אים נישט אין טראַמוויי אָדער אין אַ ריי: „זשידאָווסקאַיאַ מאָרדאַ"...

זיין זון, וועלכער איז נישט מער ווי פיר יאָר אַלט, איז היינט געקומען פון קינדער־גאָרטן און האָט נישט געפרעגט, וואָס איז דאָס אַזוינס „זשיד"? צי איז דאָס אַ שלעכט וואָרט? ווייל די אַנדערע קינדער רופן אים אַזוי, ווען זיי זענען מיט אים נישט צופרידן, אָדער ווילן זיך מיט אים רייצן. עס האָט זיך אים אפילו געחלומט, אַז היינט איז דער טאָג ווען מען צאָלט אויס דאָס געהאַלט און ביי אים איז נאָך אפילו פון פאַריקער וואָך איבערגעבליבן גאַנצע 5 רובל. אַ וואונדערבאַרער חלום!

די צייט אָבער גייט און ער האָט זיך שוין אין גאַנצן אויפגעוועקט. נאָך דעם ווי ער האָט זיך אָנגעטאָן און אָפּגעפרישטיקט, איילט ער זיך צו דער אַרבעט, טראַכטנדיק אויפן וועג — ביי וועמען וואָלט מען געקאָנט באָרגן אַ צענער רובל, ער זאָל קאָנען דערציען ביז צום טאָג, ווען מען צאָלט אויס שכירות. ביז דאַן איז נאָך געבליבן גאַנצע פיר טעג. אָבער קיין געלט איז שוין נישטאָ. בכלל, איבערלעבן פיר טעג פאַר 10 רובל איז נישט מעגלעך, אָבער די אוממעגלעכקייט באַשטייט אין אָנהויב פון חודש. צום סוף אָבער פון חודש דערשטוקעוועט מען שוין ווי נישט איז.

פייוול פייסאַכאָוויטש איז אַרויס פון זיין וואוינונג און ווי געוויינטלעך, האָט ער זיך זייער העפלעך באַגריסט מיטן הויז־וועכטער, וועלכער האָט אַ נאַכט פריער זיך אָיבערגעשיכורט און נישט זייענדיק צופרידן מיט דעם, וואָס ער קאָן נישט באַלד אין דער פרי מאַכן אַ „פּאָדכמיעל", האָט ער אונדזער באַקאַנטן באַגריסט מיט: פייוול פייסאַכאָוויטש.

אויף דעם טראַמוויי אָפּשטעל־אָרט איז געווען אַ גרויסער עולם. די מענטשן האָבן אָפּגעשאַצט די לעצטע נייעס און האָבן אומבאַדינגט, פאַרשטייט זיך, געזידלט די „פאַרשאָלטענע יידן". דאָרט אין ישראל זענען זיי געוואָרן אַזוי חוצפּהדיק, אַז זיי ווילן דווקא אַ רואיק לעבן און לאָזן נישט די „אָרעמע אַראַבער" זאָלן וואַרפן באָמבעס אין די קינאָס, טעאַטערן און שול־אויטאָבוסן. געוויס, די דייטשן האָבן זיי נישט גענוג אַוועקגעהרגעט אין דער מלחמה, קאָנען זיי זיך איצטער דערלויבן אויף חוצפּה.

ווען עס איז אָנגעקומען דער טראַמוויי, אין וועלכן עס

מיר זיך פאַראייניקט. אַזוי איז דאָס געווען איז וועלטמאַסשטאַב, און אַזוי איז דאָס געווען אין אַ לאַנד-מאַסשטאַב בעת דער יום־כּפּור־מלחמה. אַזאַ געפאַר איז אין אַ געוויסער מאָס אויך איצט פאַראַן; איז דעריבער נויטיק און וויכטיק די אייניקייט פאַר דעם גערעאַנגל פון צוריק אויפלעבן די יידישע שפּראַך און די יידישע קולטור. דאָס איז דער געבאָט פון די שעה. אַ דור שפּעטער — ווער ווייס צו מיר וועלן ביכולת זיין דאָס צו טאָן — בכדי אַריינברענגען די אייניקייט צווישן דעם אַלטן דור און דעם יונגן דור, בכדי אַריינצוברענגען די אייניקייט פון יידישן פאָלק אין אַלע ישובים איבער דער וועלט.

דאָס יידישע פאָלק איז באַקאַנט אַלס אַ פאָלק פון ניסים, זאָל דער נס „ווידער פּראָקלאַמירונג פון יידיש", זאָל דער „נס יידיש" אַריינגיין אין דעם היסטאָרישן גורל פון דער יידישער מדינה און פון יידישן פאָלק.

י. אָרבאַך

י. אַרבאַך

ווידער פּראָקלאַמירונג פון יידיש

(ערב דער וועלט-קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור אין ירושלים.)

די אַלוועלטלעכע קאָנפערענץ פאַר יידיש און יידי־שער קולטור, וועלכע דאַרף פאָרקומען ענדע פון חודש אויגוסט 1976 אין ירושלים, זעט פאַר אַ ברייטן פּראָגראַם צו באַהאַנדלען אויף דער דאָזיקער קאָנפערענץ זייער עיקרדיקע פּראָבלעמען. איינער פון זיי וועט האָבן פאַר אַ ציל אָנהויבן אַ געהעריקע אַקציע, אַז די יידישע שפּראַך און יידישע ליטעראַטור זאָלן איינגעשלאָסן ווערן אין די לערן־פּראָגראַמען פון אַלע יידישע לערן־אַנשטאַלטן אי־בער דער גאָרער וועלט, מדינת ישראל אַריינגערעכנט.

די נויט פאַר אַזאַ פּראָקלאַמירונג־אַקציע, וואָס איז רייף געוואָרן — אַ ביסעלע שפּעטלעך — אין מדינת ישראל, איז אַרויסגעוואַקסן פון אַ גאַנצער ריי היסטאָרי־שע אַנטוויקלונגען אין משך פון די לעצטע 10 יאָר אין אַלע יידישע ישובים אין דער וועלט. די יידישע ישובים אונטער דעם איינזערנעם פאָרהאַנג אַריינגערעכנט.

ווייל, נישט קוקנדיק אויף די קלאָג־מוטערס אין מדינת ישראל און אין אַנדערע יידישע ישובים, אַז יידיש גייט אונטער, אַז יידיש איז געווען אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פאַר דעם מזרח־אייראָפּעאישן יידנטום, וועלכער איז צום באַדויערן פאַרשניטן געוואָרן אין דער ציפער פון „זעקס מיליאָן" — מוזן זיי אָבער צום היינטיקן טאָג פעסט־שטעלן: אפילו נאָך 28 יאָר עקזיסטענץ פון דער יידישער מדינה, וואו די העברעאישע שפּראַך איז די נאַציאָנאַלע אויטאָריטאַטיווע שפּראַך פון דער מדינה, וואָס איר ציל איז אויך העגעמאָניזירן די העברעאישע ישראל־קולטור אין די תפוצות — איז יידיש נאָך אַלץ די פאַרבינדונג־שפּראַך צווישן אַלע יידישע ישובים איבער דער גאַנצער וועלט.

די וויטאַליטעט און לעבנס־פעאיקייט פון יידיש, האָט אַרויסגערופן אַ שטייגנדיקן אינטערעס אין דער יידישער מדינה און אויך אין „אינגליש־ספּיקינג" יידישע קיבוצים. מען האָט אָנגעהויבן אָרגאַניזירן יידישע קאַטעדרעס אויף די אוניווערסיטעטן און אָרגאַניזירן און פאַרלייגן יידישע סטודענטן־קלובן אין די מיטל־שולן (היי־סקולס). דער אינטערעס ביי אַ סך יידישע עלטערן צו פאַרלאַנגען די יידישע שפּראַך אַלס אַ לימוד אין די „דזשואיש־אינגליש" און „היברו־אינגליש" מיטל־שולן; דער דראַנג פון אַ סך יידישע עלטערן צו געבן זייערע „תינוקות של בית־רבן" אין יידישיסטישע שולן, אָנשטאָט אין די אַלגעמיינע שולעס — זענען סימנים וואָס מען קען אָנרופן היסטאָריש־אָנ־רעגנדע — אַז די ווידער פּראָקלאַמירונג פון דעם לשון הקדושים־יידיש, דאַרף ווערן אַ וויטאַלער כח אין אונדזער אַלגעמיינעם יידישן נאַציאָנאַלן לעבן.

דער רוף צו אַלע דעלעגאַטן — אויסטראַלישע דע־לעגאַטן אַריינגערעכנט — וואָס וועלן אָנטייל נעמען אין דער קאָנפערענץ איז: זיי זאָלן וויסן און געדענקען, אַז עס איז נישט די צייט פון האַלטן שיינע רעדעס, אָדער אָננעמען גוט צונויפגעשטעלטע רעזאָלוציעס. עס איז די צייט ווען אונדזער דורותדיקער שטרעבונג: „המשך און קיום" ווערט באַדראָט, ווייל דער המשך און די קרובה־שאַפט צווישן עלטערן דור — וואָס יידיש מאַמע־לשון איז געווען און איז זיין שפּראַך — און דעם יונגן דור „שלא ידע את זיידעס און באָבעס" ווערט אַלץ מער און מער אָפּגעפרעמדט. במילא ווערט אויך אָפּגעפרעמדט ביי דעם דאָזיקן יונגן דור די צוגעבונדנקייט צום יידישן פאָלק און די צוגעבונדנקייט צו דער יידישער מדינה.

דער רוף צו די דעלעגאַטן דאַרף זיין, אַז אין מדינת ישראל זאָלן אָנגענומען ווערן אַלע מיטלען, אַז די דיס־קרימינאַציע לגבי דעם לשון־הקדושים — זאָל פאַר־שווונדן ווערן אויף אַלע געביטן. גאָר שטאַרק דאַרף די קאָנפערענץ אויפהייבן דעם גרויסן פּראָטעסט געשריי, קעגן דעם פאַרברעכן לגבי דער יידישער שפּראַך און דער יידישער קולטור, וואָס איז באַגאַנגען געוואָרן און ווערט באַגאַנגען ביז צום היינטיקן טאָג אין דער „סאָציאַ־ליסטישער" ראַטן־פאַרבאַנדישער מדינה.

מען קען נישט אויסרעכענען — על רגל אחת — די אַלע פּראָבלעמען וואָס שטייען פאַר, בכדי צו פאַרווירק־לעכן די דערגרייכונג פון אַ נייעם עטאַפּ אין דער אַנט־וויקלונג פון דער יידישער שפּראַך און דער יידיש-וועלט־לעכער קולטור — מען דאַרף אָבער נעמען אין באַטראַכט, אַז נייע אופנים און אפילו „רעוואָלוציאָנערע" מעטאָדן דאַרפן אָנגעוואָנדן ווערן, בכדי דאָס אויפלעבן די יידישע שפּראַך אַלס אַ פאָלקס־שפּראַך — זאָל ווערן אַ יש, אַז די שטימונג פון „לעצטקייט" דעפּיטיזם און רעזיגנאַציע זאָלן פאַרשווינדן.

און נאָך עפּעס, וואָס דאַרף זיין דער „אַלפאַ־אָמעגא" פון די דעלעגאַטן אויף דער קאָנפערענץ. נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס באַשטימטע חילוקי־דעות אין פּאָליטישן־אידעאָלאָגישן גאַנג פון יידישן לעבן זענען היסטאָריש באַ־רעכטיקט — טאָר אָבער בשום אופן נישט דערלאָזט ווערן אַז וועלכע עס איז פּאָליטיש־אידעאָלאָגישע ריכטונג זאָל אַרויפלייגן איר שטעמפּל אויפן גאַנג אָדער אויסגאַנג פון דער דאָזיקער וויכטיקער אַלוועלטלעכער יידיש־קאָנפע־רענץ.

מיר האָבן שטענדיק דאָס געפיל — און מיר דאַרפן עס שטענדיק האָבן — אַז בעת אַ פאָלקס־געפאַר דאַרפן

אידענטיטעט. מיר זענען מער נישט זיכער, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ פאַרבעסערונג. אין דער אומזיכערקייט, זענען מיר שוין אַליין נישט מער זיכער מיט זיך.״

„איך באַגרייף, אַז נישט צוליב גאָרנישט איז איינער געווען במשך 4 טויזנט יאָר אַ ייד; אויסשליסלעך אַ ייד.״ באַמערקט יוסף ראָט, ווען ער ווייזט אָן אויף די ליידן פון מזרח־אייראָפּעאישע יידן. „איינער האָט אַ דורות־אַלטן גורל, אַ בלוט־בונד, וואָס נעמט אַרום אַלעמען״.

דאָך האָבן אַ סך פון אונדז פאַרלוירן דעם המשך פון קאָנטינואיטעט. מיר זענען מער נישט בכוח זיך צו אידענטיפיצירן מיט דער פאַרגאַנגענהייט, אָדער צו זען אונדז (ווי יידן — מ.א.) אין דער צוקונפט. איך מוז זיך אַליין קאָנפראָנטירן ווי אַ ייד — אײדער איך פאַרשטיי, וואָס עס באַדייט צו זיין אַ ציוניסט. אין אָט דער פיל דעבאַטירטער רעטעניש, ליגט דער אָנהויב און דער סוף.״

אויף אַ צווייטן אָרט, אין זיין רעפעראַט, שילדערנדיק די אידענטיפיקאַציע וואָס איז פאַר אַ טייל יידן געבליבן פון זייער יידישקייט; מדינת־ישראל, און צוליב דעם באַטראַכטן זיי זיך ווי ציוניסטן, מאַכט דער רעדנער דעם אויספיר: „דאָס איז דער נייער ציוניזם. די זאָרג פאַר אַן אידענטיטעט, אײדער איינבילדונג וועגן טעריטאָריע״.

* * *

אָננעמענדיק, ווי אַן אויסגאַנג־פּונקט פון דער דיסקוסיע, אַז אידענטיפיצירנדיק זיך מיט מדינת־ישראל, קען ציוניזם ווערן דער צעמענטירנדיקער נאַציאָנאַלער כוח — קומט אויף די פראַגע:

— וועלכע פאָרם פון ציוניזם? די מזרח־אייראָפּעאישע, וואָס האָט געבויט שולן מיט דער העברעאישער אונטערריכטס־שפּראַך — וואו אין שעה אין טאָג האָט מען געלערנט די לאַנדס־שפּראַך; אַ באַוועגונג וואָס האָט דערצויגן דורות חלוצים און בויער פון מדינת־ישראל — אָדער די אַנגלאָ־זאַקסישע פאָרם (Zionism), וואָס איר הויפּט־אויפגאַבע איז זאַמלען געלט פאַר ישראל און פון צייט צו צייט פרווון אויסווירקן פּאָליטיש לטובת דער מדינה?

אַ וויכטיקער אַספּעקט האָט געפעלט אין דעם רעפעראַטן ציקל פון סימפּאָזיום: „די ראָל פון יידיש־לשון — דער גייסטיקער צונויפבונד פון מזרח־אייראָפּעאישע יידן — וואָס קאָנען מיר לערנען דערפון?״

נישט אַריינגייענדיק אין פּרטים וועגן דער היסטאָרישער ראָל פון יידיש און איר כוח אויפצוהאַלטן אייגנאַרטיק יידיש לעבן, מוז מען אָבער קלאָר מאַכן אַז: אַן עטנישע גרופּע, כדי איינצוהאַלטן איר אייגענעם נאַציאָנאַלן פּנים מוז זי זיין גייסטיק, קולטורעל־שעפעריש, אייגנאַרטיק. צו דער דאַרף זי פאַרמאָגן אַן אייגענע שפּראַך, אַ שפּראַך וואָס בינדט די גרופּע צוזאַמען, און גלייכצייטיק דינט זי ווי אַן איזאָלאַציע קעגן דער אַריינדרינגונג פון אַ דרויסנדיקער שפּראַך, וועלכע ברענגט מיט זיך דרויסנדיקע קולטור, מנהגים, לעבנס־שטייגער, וואָס סוף כל סוף פירט עס צו גייסטיקער אַסימילאַציע, פּונקט ווי אין די פריערדיקע דורות האָט עס געפירט צו שמד.

* * *

אונדזערע קינדער ווערן וואָס אַ מאָל מער געבילדעטער, די פראַגן קאָמפּליצירטער; די ענטפערס, אַקאַדעמישער — און דערפאַר אָבער אָפּגעריסן פון היסטאָרישן שורש. וואָלטן אונדזערע אַקאַדעמיקער זיך געגעבן די מי דורכצופירן אַ וויסנשאַפטלעכע פאָרשונג וועגן די צוויי טיילן פון יידישן פאָלק: אשכנזים און ספרדים, וואָלט זיך פאַר זיי אַנטפּלעקט אַ גראַנדיעז בילד פון דער שעפערישער טרייב־קראַפט פון דעם אשכנזישן טייל, וואָס איז געוואָרן דער פירנדיקער טייל פון יידישן פאָלק. זיי וואָלטן אויך אַנטפּלעקט דעם „סוד״, וואָס יעדער פּשוטער פאָלקסמענטש ווייס: דער יידישער קולטור־רענעסאַנס, מיט זיין שפּראַך — י י ד י ש.

— מ. א.

יצחק הערש רובינשטיין
ע״ה

מאָנטיק, דעם 28־טן יוני ה״י איז אין מעלבורן געשטאָרבן דער לאַנג־יאָריקער רעדאַקטאָר פון די „אויסטראַלישע יידישע נייעס״, יצחק רובינשטיין ע״ה. דער נפטר איז אויך געווען פאָרזיצער פון קאָמיטעט פאַר יידישער קולטור, אָנגעשלאָסן אין ישראלדיקן, און אַן אַקטיווער טוער לטובת דער קאָנפערענץ פאַר יידישער קולטור אין ירושלים, צו וועלכער ער האָט געזאָלט פאָרן אַלס דעלעגאַט אין חודש אויגוסט.

לויט דער איניציאַטיוו פון י. רובינשטיין, איז געשאַפן געוואָרן די חיים רובינשטיין פונדאַציע, וועלכע האָט געהאָלפן אַרויסגעבן עטלעכע יידישע ביכער, צוזאַמען מיטן ירושלימער העברעאישן אוניווערסיטעט.

תיקון־טעות

אין אַרטיקל פון י. גיליגיטש „ריטעם און פערזנבוי״ (אַפּריל, נומער 3), איז על פי טעות אַדורכגעלאָזט געוואָרן איינער פון די פאַרשפּרייטסטע פאָרמען פון יידישן פערזנבוי, דער „יאַמב״, וואָס באַשטייט פון פערזן מיט צווייטראַפּיקע גרופּעס מיטן אַקצענט אויפן צווייטן טראַף:

עס האָט | אַ ווינט | צעבראָ | כן
אין מי | טן ים | אַ שיף.
די נאַכט | געווען | איז פינצ | טער,
דער ים | געווען | איז טיף.

(זישאַ לאַנדוי)

אויב עס בלייבט צום סוף פון דעם פערז אַן איבעריקער טראַף, קען אויף אים נישט פאַלן דער אַקצענט.

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע אויסגאַבע

יולי 1976 — נומער 3 (4) — מעלבורן, אויסטראַליע

יידן אין אויסטראַליע — אין 25 יאָר אַרום*)

די נויטיקייט זיך צו פאַרטראַכטן וועגן גורל פון אונדזער צוקונפט ווי יידן, ווי אַן עטנישע מינדערהייט אין אויסטראַליע — איז געקומען אין דער געהעריקער צייט.

דאָס געפיל פון אחריות וואָס פאַרלאַנגט פון דער אָנפירערשאַפט פון ישוב צו געפינען די געהעריקע פאָרם פאַר דער קאָנטינואיטעט פון יידישן לעבן — פריוואַט און געזעלשאַפטלעך — אין די נאָענטסטע 25 יאָר, דאָס דאָזיקע געפיל האָט אינספּירירט צו אָרגאַניזירן אַ סימפּאָזיום אויף דער דאָזיקער טעמע.

די דאָזיקע איניציאַטיוו דאַרף באַגריסט ווערן.

די ערנסטקייט פון פּראָבלעם האָט באַוואויגן צוצוציען צו דער אַרבעט געאָרדנטע אַקאַדעמישע מוחות — וועלכע זאָלן זיך אַריינטראַכטן אין דער פראַגע — און זיך באַמיען אָנצוווייזן אַ וועג, אָדער ריכט־ליניעס ביי וועלכע מען דאַרף זיך האַלטן. די צאָלרייכע באַטייליקונג פון יידישע וויסנשאַפטלער אין די דיסקוסיעס (שוין אָפּגערעדט פון אַקטיווע געזעלשאַפטלעכע טוער, וועלכע זענען מיט דעם ענין פאַרבונדן) איז אַ באַוויז, אַז אַלע אָן אויסנאַם זעען, פילן, שאַצן אָפּ, אַז קיין סך צייט איז שוין נישט געבליבן, און מער אָפּלייגן קאָן מען שוין נישט. מען מוז שוין אָנווייזן אויף די מיטלען וועלכע מען דאַרף אָננעמען, כדי ביזן יאָר 2000 זאָלן צווישן די עטנישע גרופּן נישט פעלן דער נאָמען: ייד.

די רעפעראַטן פון אַקאַדעמישע פּערזענלעכקייטן ווי ד״ר מעדינג, מר. ראַטנער, פּראָפ. ענצעל, באָווען־דזשיימס (ב.אַ.); קאַנבעראַ); די אַרויסטריטן פון די דיסקוטאַנטן וואָלטער ליפּמאַן, סעם ליפּסקי, יאַקובסאָן, אַרנאָלד בלאָך, איזי לייבלער, פּראָפ. טאַפּט, ד״ר שנייוויס, רבי פּאָקס, רבי ליווי און אַ גאַנצע ריי פּערזענלעכקייטן און יוגנט־טוער (גערש, פאָרזיצער פון יידישן סטודענטן פאַרבאַנד, דוד ברוס) האָבן געשטעלט דעם פּראָבלעם, ווי אַ פראַגע פון זיין, פון בלייבן יידן, פון אויפהאַלטן אונדזער אידענטיטעט, אָדער ווערן — ווי איין דיסקוטאַנט האָט זיך אויסגעדריקט: „אַ טייל פון אינטערנאַציאָנאַליזם, וואָס שאַפט אַ נאָמענלאָזע געזעלשאַפט״.

דאָס רוב רעפערענטן (און דיסקוטאַנטן) האָבן אונטערגעשטראָכן, אַז רעליגיע האָט פאַרלוירן איר אויטאָריטעט. (די יידישע רעליגיע, וואָס איז פריער געווען דער אָנערקענטער מאַסשטאַב פון קאָלעקטיווער און אינדיווידועלער אויפפירונג — פירט מער נישט אויס די פונקציע. — ד״ר מעדינג).

די דיסקוסיע איז דעריבער אָנגעגאַנגען אַרום דער פראַגע: וואָס קען ווערן דער פירנדיקער כוח אין יידישן לעבן?

ד״ר מעדינג זעט יידן, ווי אַ פאָלקס געמיינשאַפט (peoplehood). טיפע ביאָלאָגישע צוגעבונדנקייט צו דער פאַמיליע. די צוויי באַגריפן: ישראל און פאָלקס־געמיינשאַפט זענען אין דער איצטיקער צייט נישט לייכט פאַנאַנדערצוטיילן.

פּראָפ. ענצעל, אַנאַליזירנדיק פאַרשידענע עטנישע גרופּן, קומט צום אויספיר, אַז: כאָטש יידן און אַנדערע גרופּן האָבן בשותפותדיקע צילן (אויפצוהאַלטן די עטנישע איינהייט), קענען יידן מיט זיי נישט מיטאַרבעטן, צוליב זייער אַנטיסעמיטיזם אָדער אַנטי־ישראליזם. די יידישע געזעלשאַפט, מיינט פּראָפ. ענצעל, דאַרף שטיצן „קולטורעלן פּלוראַליזם״ (ענגלישע קולטור — אויף ענגליש, און יידישע קולטור אויף ענגליש? — מ.א.) זי דאַרף אויך אויסברייטערן איר אַקטיוויטעט אויפן געביט פון בילדונג, ווייל עס איז דאָ אַ באַדערפעניש נאָך וויסן (אינפאָרמאַציע) וועגן די ענדערונגען אין דער לאַגע פון יידן, אין אַ געזעלשאַפט וואָס ענדערט זיך. אַלס ביישפּיל ברענגט ער דעם דערפאָלג פון דעם „יידישן פרייען אוניווערסיטעט״ פאַר סטודענטן אין סידנעי און מעלבורן, פון וועלכן עס גענייסן נישט דווקא סטודענטן אַליין.

דער יונגער, ענערגישער באָווען־דזשיימס רעדט אויף דער טעמע: „ישראל, ציוניזם און די אויסטראַלישע געזעלשאַפט״, אַ פּראָבלעם וואָס האָט אַ גאָר נאָענטן שייכות צו דער פראַגע פון דער צוקונפט פון יידישער אידענטיטעט אין אויסטראַליע. וואָס־זשע מאַטערט אַ יונגן יידישן אַקאַדעמיקער:

„מיר טרעפן זיך אָ אויף אַ קריזיס פון ווערטן און

*) דער סימפּאָזיום: „אויסטראַליש יידנטום אין די קומענדיקע 25 יאָר״ איז איינגעאָרדנט געוואָרן דורכן עקזעקוטיוו קאָונסיל פון אויסטראַלישע יידן, אין די טעג פון 13־טן און 14־טן יוני 1976.

SWISS MODELS Pty. Ltd.

MEN'S AND BOYS' SPORTSWEAR

WOMEN'S AND GIRLS' SPORTS SLACKS

214 ALBION STREET, BRUNSWICK

Telephone: 36-7688

sheraton

MAKERS OF FINE QUALITY CASUAL AND BUSINESS SHIRTS

12 RIVER STREET, SOUTH YARRA, 3141

Telephone: 24-3238

Printed by E. H. Gibbs & Sons, 19 Niagara Lane, Melbourne, for the publisher S. Goldstein,
7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia

מעלבורנער

בלעטער

אינהאלט

מ. א. — יידן אין אויסטראַליע — אין 25 יאָר אַרום . . . 1

י. אָרבאַך — ווידער פּראָקלאַמירונג פון יידיש 2

באָריס שוואַרצשטיין — איין טאָג אין לעבן פון אַ סאָוויעטישן ייד 4

איזי אוניקאָווסקי — אַ יאָר אין ישראל 6

וו. יאַבלאָנסקי — און דאָס איז געווען אין פּוילן 8

יצחק קאַהאַן — דער אומשטערבלעכער שלום עליכם 11

י. מ. לעווין — צוויי לידער: צווייפלען; לידער צום פאַרנאַכטיקן אויפגאַנג 15

סענדער בורשטין — דער אויסטראַליער „געזערד" (זכרונות פון אַ מאָל) . 16

אינטערעסאַנט צו וויסן 18

ישעיהו טאָוב — שמואל ווייסבערג, דער זיידע פון יידישן טעאַטער אין אויסטראַליע 19

מ. אייזענבוד — פּ נ י נ ה (דערציילונג) 23

אָנערקענונג פון יידיש דורכן בילדונגס־מיניסטעריום אין ישראל 26

י. מ. לעווין — פון ביכער־טיש 27

א. אייזערנער — אויפן שפּיץ פעדער 28

קובאַ געטלער — דער 25־טער פילם־פעסטיוואַל 30

רחל בעקער — אַ כוך אָן אוצר 32

י. אַ. — פאַרגעקומענע „קדימה"־אונטערנעמונגען 34

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה" אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן   נומער 3 (4)   יולי 1976